

T.C.
ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI
SOSYOLOJİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

SOSYOLOJİK AÇIDAN 1926 TARİHLİ MEDENİ KANUN'UN KABULÜ
ÖNCESİ VE SONRASI KADIN HAKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

DERYA ENGİNYURT

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Sefa Salih AYDEMİR

ADİYAMAN-2020

BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyolojik Açıdan 1926 Tarihli Medeni Kanun’un Kabulü Öncesi Ve Sonrası Kadın Haklarının Karşılaştırılması” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

21.07.2020

Derya ENGİNYURT

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

Sosyolojik Açıdan 1926 Tarihli Medeni Kanun'un Kabulü Öncesi Ve Sonrası

Kadın Haklarının Karşılaştırılması

Derya ENGİNYURT

Adıyaman Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyoloji Anabilim Dalı

Sosyoloji Programı

Temmuz, 2020

Kadınların problemleri geçmişten günümüze kadar hep var olmuştur. Bu çalışmada sorunların ne zaman, nerede ve nasıl çözülmeye başlandığı üzerinde durulmuştur. Bu tezimizde kadınların uyanışını, haklarını arama yollarına girişimlerini ve hak haykırıışları ele alınmıştır. Kadınlar hangi dönemde, ne şekilde seslerini duyurmaya çalışmışlar ve ne kadar etkili olabilmışler sorularına cevap aranmıştır.

Kadınlar hak arayışına, toplum belli bir refah seviyesine ulaştıktan sonra başlamıştı. Bu hak arayışı, özellikle Aydınlanma dönemi sonrası başlamıştır. Kadınlar erkekler gibi toplumsal, siyasal, hukuki ve idari gibi pek çok alanda hak sahibi olmak ve bu eşitsizliği ortadan kaldırmak için uğraş vermişlerdir. Bu uğraşlar toplumda yeni bir akımın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yeni akım veya kavram, feminizm olmuştur.

Feminizm kavramına açıklık getirmeye çalışırsak; feminizm, toplumdaki kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırarak her türlü özel ve kamu haklara sahip olma yolunda atılan girişimlerdir denilebilir. Buna ek olarak toplumun yarattığı baskıdan kurtularak aynı zamanda ataerkil toplumsal yapıyı da kırmaya çalışarak her türlü meşru haklarına kavuşma çabasıdır.

Bir ülkenin gelişmişlik seviyesi, kadınların haklarıyla doğru orantılıdır. Çünkü kadın haklarının olmadığı bir ülkenin, çağdaş ve gelişmiş olduğunu söylemek neredeyse imkansızdır. Bir ülkenin çağdaş ve gelişmiş olduğunu gösteren en önemli faktör kadınlardır. Ülkenin kalkınması ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşması için

kadınların, toplumsal ve siyasi hayatta sahip oldukları hakları, en iyi şekilde kullanarak ülkeye katkı sağlamaları ile olacaktır.

Feminizm anlayışı, farklı dönemlerde farklı arzuları teşkil etmiştir. Bu anlayış fikirsel ve eylemsel birçok ideolojiyi etkileyerek şekil almıştır. Bu şekilde farklı görüş ve düşünceler ortaya çıkmıştır. Bu görüş ve düşüncelerin çevresinde, kadınların bireysel ve evrensel hakları yer almıştır.

Toplumsal yaşamda, erkeğe ve kadına biçilen roller vardır. Bu roller bazen biyolojik faktörler bazen de toplum tarafında üretilen geleneksel cinsiyet rolleridir. Ama her zaman kadına biçilen roller, kadının toplumsal hayatta her dönem, ikinci planda kalmasına neden olmuştur. Bu durumun kötü yanı şu ki; kadının da bu rolleri içselleştirmiş olmasıdır. Erkek ise her zaman üstün tahakkümünü koruyarak başköşeye çekilmiştir. Böylece kadın, toplumun kendisine dayattığı ‘kadınlık’ model ve profiline bürünmeye mahkum bırakılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hak ve Özgürlük Kavramları, Kadın Hakları, 1926 Türk Medeni Kanunu

ABSTRACT
Graduate Thesis

**Comparison of Women's Rights Before and After the Sociological Approval of the
1926 Civil Code**

Derya ENGİNYURT
Adıyaman University
Social Sciences Institute
Social Sciences Program
July, 2020

When, where, how these problems start to unravel. In this thesis, we will try to convey the awakening of women, their attempts to seek their rights and the cries of rights. In what period, in what way they tried to make their voices heard and how effective they were, we will all witness it together.

Women began their quest for rights after society came to a certain sense of prosperity. This quest for rights began especially after the Enlightenment period. Women, like men, have strived to have rights in many areas such as social, political, legal and administrative and to eliminate this inequality. These efforts led to the emergence of a new movement in society. This new trend or concept has been feminism.

If we try to clarify the concept of feminism; feminism can be called attempts to have all kinds of private and public rights by eliminating the inequality of men and women in society. In addition, the patriarchal society is an effort to get rid of the oppression of society and to gain all kinds of legitimate rights by trying to break the structure.

A country's level of development is directly proportional to women's rights. Because it is almost impossible to say that a country without women's rights is modern and developed. Women are the most important factor that shows that a country is modern and developed. In order for the country to develop and reach the level of modern civilizations, they will make a significant contribution to the country by making the best use of the rights that women have in social and political life.

The concept of feminism has formed different offerings in different periods. This understanding has taken shape by influencing many intellectual and operational ideologies. In this way, different opinions and opinions emerged. The environment of these views and opinions has been taken place in the individual and universal rights of women.

There are roles given to men and women in social life. These roles are sometimes biological factors and sometimes traditional gender roles produced by society. But the roles that have always been given to women have led to women being second-in-line in social life. The downside of this situation is that we're not going to be able to do anything about it. that the woman has internalized these roles. The male has always been drawn to the corner, maintaining his superior dominance. Thus, the woman was condemned to take on the model and profile of "femininity" imposed on her by society.

Keywords: Concepts of Rights and Freedom, Women's Rights, Turkish Civil Code of 1926

ÖN SÖZ

Tez çalışmamda planlanmasında, araştırılmasında ve oluşumunda ilgi ve desteğini esirgemeyen engin bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren değerli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Sefa Salih AYDEMİR'E sonsuz teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Adıyaman, Haziran 2020

Derya ENGİNYURT

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	iii
ÖN SÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

1.1.CİNSİYET	7
1.1.1. Cinsiyet Roller.....	9
1.1.2. Feminizm Kavramı	12
1.1.3. Siyasal Hak	15
1.1.4. Siyasal Katılım	16
1.2.YAZINAL TÜRLERDE KADINLA İLGİLİ FİKİRLER.....	17
1.2.1. İslamcıların Kadın Hakkındaki Fikirleri.....	18
1.2.2. Batıcıların Kadın Hakkındaki Fikirleri.....	20
1.2.3. Türkçülerin Kadın Hakkındaki Fikirleri.....	21
1.3.GENEL OLARAK KADIN HAKLARI GELİŞİMİ.....	25
1.3.1. Eski Türklerde Kadının Siyasi Görünümü	25
1.3.2. İslamiyet Öncesinde Türklerde Kadın	28
1.3.3. İslamiyet'in Kabulü Ve Türk Kadını.....	28
1.3.4. Tanzimat'tan Milli Mücadeleye Kadın Haklarındaki Gelişmeler	30
1.3.5. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönem(1839-1908)	33
1.4.EĞİTİM.....	35
1.4.1. İlk Öğretim	36
1.4.2. Ortaöğretim.....	37
1.4.2.1 Kız Rüştîyeleri.....	37
1.4.2.2. Kız İdadisi.....	37
1.4.3. Mesleki Eğitim	38
1.4.3.1. Ebe Mektebi	38

1.4.3.2. Kız Sanayi Mektepleri.....	39
1.4.3.3. Darülmualimat.....	39

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLARLA İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

2.1. ARAZİ HUKUKİ.....	41
2.2. CARİYELİĞİN KALDIRILMASI.....	42
2.3. YABANCILARLA EVLENME	44
2.4. GİYİM-KUŞAMLA İLGİLİ DEĞİŞİKLİKLER.....	45
2.5. AİLE HUKUKU KARARNAMESİ.....	46
2.6. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK KADININ EĞİTİM-ÖĞRETİM HAKLARI (1909- 1918).....	47
2.6.1. Eğitim	48
2.6.2. Yüksek Öğretim	49
2.6.3. Mesleki Eğitim.....	51
2.6.3.1. Hemşirelik Eğitimi.....	51
2.6.3.2. Darülmualimat.....	52
2.7. ANAYASAL BELGELER.....	53
2.7.1. Sened-i İttifak(1809)	53
2.7.2. Gülhane Hattı Hümayunu (Tanzimat Fermanı (1839).....	54
2.7.3. Islahat Fermanı (1856).....	56
2.7.4. Kanun-u Esasi (1876) / 1876 Anayasası	57
2.7.5. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Ocak 1921)/ 1921 Anayasası	58
2.7.6. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu (20 Nisan 1924) / 1924 Anayasası.....	59
2.7.7. 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.....	61
2.7.8. 1982 Anayasası	62
2.8. CUMHURİYET KADINI.....	64
2.8.1. Türkiye Cumhuriyeti Ve Cumhuriyetin Yeni Kadını.....	64
2.8.2. Atatürk'ün Türk Kadınına Bakışı	67
2.8.3. Mecelle	69
2.8.4. Mecelle İle Medeni Kanun Arasındaki Fark.....	70
2.8.5. Türk Medeni Kanun'un Kabulü(17 Şubat 1926)	71
2.8.5.1. Türk Medeni Kanunu Ne Zaman Kabul Edildi?	74
2.8.5.2. Türk Medeni Kanunu İle Hangi Düzenlemeler Yapıldı?	74

2.8.5.3. 01.01.2002 Tarihli Yeni Medenî Kanun.....	75
2.8.5.3.1. Yeni Türk Medeni Kanunu Ve Ailede Eşitlik.....	76
2.8.5.3.2. Yeni Türk Medeni Kanunu Ve Soyadı Kullanma	76
2.8.5.3.3. Yeni Türk Medeni Kanunu Ve Çocukların Velayeti.....	77
2.8.5.3.4. Yeni Türk Medeni Kanunu Ve İş Seçimi	77
2.8.6. İsviçre Medeni Kanununun Seçilmesinin Nedenleri	78
2.8.7. Medeni Kanunun Kabulünün Sonuçları	78
SONUÇ.....	82
KAYNAKÇA.....	85
ÖZGEÇMİŞ.....	89

GİRİŞ

İnsanlar var oldukça yeryüzünde hak ve hürriyet gibi kavramlar da var olacaktır. Hak ve hürriyet kavramı, oldukça geniş anlamları olan kavramlardır. Toplumsal hayatın her alanında hak ve hürriyet kavramı, yerini alır. İnsan hakları kavramı içerisine giren hak ve hürriyet kavramı, genel olarak devletin demokratik anayasalarında ve uluslararası sözleşmeler tarafından güvence altına alınmıştır. Hak ve hürriyetlerin; siyasi, sosyal, bireysel ve ekonomik haklar gibi birçok çeşidi vardır. Bunlardan biri olan siyasi hak ve hürriyetler, bireyin devlet yönetimine aktif bir şekilde yer almasına imkân tanıyan hak ve hürriyetlerdir.

İnsan hakları içerisinde görmemiz gereken kadın hakları da insan haklarının gelişimine bağlı olarak yerini almış ve günümüzde medeni dünyayı meşgul eden önemli meselelerden biri haline gelmiştir. Aslında insan haklarını gözetirken kadın-erkek ayrımını yapmadan mesele ele alınsaydı, tekrardan kadın hakları kavramı veya feminizm diye bir kavramın ortaya çıkmasına gerek kalmazdı. Kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olma süresi epey uzun sürmüştür. Kadınların siyasi ve toplumsal hayattaki rolleri 20. yüzyıla kadar sınırlı düzeyde olmuştur.

Kadınların toplumsal alandaki yerine baktığımızda toplum tarafında kadına verilen birtakım roller vardır. Bu roller içerisinde ev hanımlığı ve annelik rolü, onun toplumdaki yerini belirlemiştir. Ancak kadın, sahip olduğu bu rollerin yanında erkeklerin sahip olduğu siyasi ve kamusal haklara sahip olması eşitlik, demokrasi ve insan hakları gibi kavramlarının gelişmesi sonucunda gerçekleşmiştir.

Türk kadınının hak anlamında geçmiş yaşantısına baktığımızda, çeşitli dönemlerde kadınların sahip olduğu haklar, farklılık arz etmektedir. Mesela, Orta Asya Türk Devletlerinde kadınlar siyasi haklara geniş ölçüde sahipken, Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra kadınların bu haklardan faydalanmadığı ve bazı sınırlamaların getirildiği görülmüştür. İslamiyet'in yaşayış ahlakı, bunu gerektirdiği düşünülmüştür. Bu İslam ahlakından doğan bakış açısı Tanzimat Fermanı'nın ilanına kadar devam etmiş ve kadınlar, bu anlayıştan dolayı birçok haktan mahrum bırakılmıştır. Meşrutiyetle beraber Osmanlı kadını, kadın haklarını arama yoluna giderek siyasi hak talebinde bulunmuştur. Cumhuriyetin ilanından sonra da kadın, sosyal ve siyasal haklar gibi birçok haklara, yapılan kanunlarla ulaşmıştır.

Kadın hakları, uluslararası sözleşmelerde ve anayasalarda kadın erkek eşitliği bağlamında, kanun önünde eşitlik ilkesi esas alınmışsa da bu eşitlik, gerçeği yansıtmayarak sadece teoride kalmıştır (Altınbaş,1989:456). Dolayısıyla kadın hakları ayrıca ele alınmış ve tartışılmıştır. Aslında baktığımızda kadın hakları ifadesi tek başına kadın erkek eşitsizliğini ortaya koymaktadır. Çünkü hakların, erkek veya kadın şeklinde ayrılmadan insan hakları olarak telaffuz edilmesi gerekir.

Kadınlar, erkeklerle aynı haklara sahip olmak için her daim bu uğurda mücadele etmişlerdir. Bu mücadeleler elbette sonuçsuz kalmamıştır. Batı’da tüm insanların eşit olduğu söylemi ortaya çıkınca kadın, sırayla birçok hakka sahip olmaya başlamıştır. Kadın ilk etapta aile içinde birçok hakka sahip olmuştur. Sonrasında ise eğitim alanında çeşitli haklara sahip olmuştur. Bu durum da kadının sosyal alanda daha aktif olmasına vesile olup nihayetinde kadının, siyasi haklara sahip olması için mücadeleler başlatılmıştır (Akyılmaz, 2000: 3).

Tarihsel sürece baktığımızda, kadınların toplumsal rolleri ve statüleri her dönemin şartlarına göre değişkenlik göstermiş olup kadınlar, farklı alanlarda çalışma imkanı bulmuşlardır. Ancak kadının ücretli ve işçi statüsünde çalışması ilk defa, sanayi devrimi ile gerçekleşmiştir. Sürekli annelik ve ev hanımı rolüyle var olan kadının, Sanayi Devrimi’nden sonra ekonomik faaliyetlere katılma şeklini değiştirmiştir. Artık ücretli işçi statüsüne kavuşarak bu alanda çalışma fırsatı bulmuştur.

Kadının toplumsal rolleri, ülkenin yapısına göre şekil alarak farklılık göstermektedir. Mesela, tarihsel süreçte kadının toplumdaki rollerine baktığımızda Türk kadını, göçebelik döneminde erkeğin sosyal hayatta sahip olduğu tüm rolleri üstlenmiş ve tıpkı erkek gibi ok atmış, ata binmiş, kılıç kuşanarak düşmanla savaşmıştır. Kadınlar da erkekler gibi o dönemde üretime katılarak ekonomik anlamda erkeğe destek çıkmıştır. Bir devlet kurularak yerleşik hayata geçen Osmanlı Devleti dönemine baktığımızda kadın, önceki yaşantısından tamamen farklı ve pasif rolleri alarak toplumdaki yerini almıştır. Bu değişimin, dönemin toplumsal gelenek ve görenekler çerçevesinde şekillendiğini bilinmektedir (Parlaktuna, 2010: 1220).

Osmanlı devletinin çeşitli dönemlerinde, ülkenin kültürel yapısına ve hatta inanç yapısına göre kadının toplumdaki rollerinde ve statüsünde, değişiklik meydana geldiği görülmektedir. Osmanlı Devleti döneminde benimsenen İslamiyet inancı, kadınların statüsünü ve hatta çalışma hayatını bu inanca göre şekillendirmiştir. Mesela, Müslüman

kadınların sanayide çalışmalarına izin verilmezken buralarda gayrimüslim kadınlar çalışabilirdi. Müslüman kadınlar ise daha çok tarımsal faaliyetlerde veya küçük iş yerlerinde çalışma imkanı bulmuşlardır.

İslamiyet inancı, Türk aile yapısına bazı değişiklikler getirmiştir. Yenilikler de diyebildiğimiz bu değişikliklere örnek verecek olursak, İslamiyet inancına göre tek kadınla evlilik uygun görülürken bazı durumlarda, mesela kadın hastaysa ya da çocuk sahibi olamıyorsa erkek yeniden evlenebilirdi. Böyle bir durumda ise eşler arasında eşit davranma şartı konmuş ve yine de tek evlilik tavsiye edilmiştir (Kurnaz, 2011: 15). Ancak bu anlayış suiistimal edilerek kadınlar ezilmiştir.

Cumhuriyetin kuruluş dönemine baktığımızda, sanayileşme ile birlikte kadın, çalışma ortamlarında daha çok bulunmaya başlamış ve toplumun, kadın emeğine ihtiyacı artmıştır. Çalışma sahasındaki kadın sayısında, belli dönemlerde ciddi artışların olduğu gözlemlenmiştir. Bu durumun nedeni ise savaşlarda ölen askerlerin erkek olması ve böylece ülkenin erkek nüfus oranının azalmış olmasıdır.

Savaşların yarattığı sonuçlar, toplumsal düzenin yapısını değiştirmiş kadının çalışma hayatında aktif olarak yerini almasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrası birçok erkek nüfusu kaybı kadınların çeşitli sahalarda çalışma imkanı yaratmıştır. Şüphesiz kadınlarımızın hayatındaki değişimi ve ilerlemeyi Batı'daki gelişmelerden soyutlayamayız. Tanzimat dönemi ile Batı, her alanda etkisini göstermiş kadın meselesi de bu etkiden nasibini almıştır.

Kadınların ikinci planda olması için her türlü anomi düşünceler mevcut olmuştur. Bunlardan biri de Batı'da kadının, erkeğin cennetten kovulmasına sebep olduğu inancı, kadınların değersiz görülmesine neden olmuştur. Kadınların devrinin ve dönüm noktasının Rönesans'la başladığı söylenebilir. Aynı zamanda XIX. yüzyılda Sanayi İnkılabı hadisesi, kadının yaşamında çok etkili bir sürecin başlamasına neden olmuştur. Fransız İhtilali döneminde de kadınlara eşit hakların verilmesi fikri ortaya atılmıştır. Bu olaylar kadınların eşit hak elde etmesi için önemli devrimler olmuştur.

Almanya, kadın haklarını savunmak için çeşitli olaylara önderlik ederek kadın haklarına katkıda bulunmuştur. Bu katkılardan birine önderlik eden üniversiteli bir öğrenci, 1797'de kadın haklarını savunmak adına bir bildiri yayınlamıştır. Kadın haklarına önderlik yapılması adına bu girişimler ve yapılan faaliyetler sonucunda, 1865'de Alman Kadın Birliği kuruldu (Kurnaz, 2011: 19). Batı'da ki şu gelişme

ilginçtir; kadın haklarını ilk savunanlar erkekler olmuştur. Türkiye’de de bu durum aynı şekilde gelişmiştir. Kadın problemlerini Türkiye’nin gündeminde tutmaya çalışan Türk aydınlarımız, kadın haklarını savunmak için çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır.

Günümüze baktığımızda Türkiye’de giderek artan eğitim seviyesi ve özellikle kadınların her meslek grubu içerisinde var olması kadının toplumdaki statüsünü daha işlevsel hale getirmiştir (Önder, 2013: 41).Yine de kadının çalışma alanını genişletmek için çeşitli çalışmalar hala sürdürülmeye devam ediyor.

Bu gelişmeler ve iyileşmeler kadınların toplumsal yaşamda daha aktif olmasına para kazanıp kendi ayakları üzerinde durmasına ve bu gücün farkında olarak kendini daha değerli hissetmesine neden olmaktadır. Bu gelişmeler, toplumsal alanda daha sağlıklı anne adayların olmasına vesile olurken bir taraftan da daha eğitilmiş ve dinamik nesillerin yetişmesine neden olacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TEMEL KAVRAMLAR

Bu bölümde kadın hakları konusunu daha iyi idrak edebilmek adına, bazı temel kavramlara göz atmamız gerekir. Bu kavramlar arasında cinsiyet, cinsiyet rolleri, feminizm, anayasa, siyasal hak ve siyasal katılım gibi kavramlara değinilmeye çalışılmıştır.

Öncelikle Anayasa kavramının ne anlama geldiğine bakalım. Bu kavram Batı’da “constitution” denilen İngilizce kökenli bir kavramdan gelmektedir. İngilizce de bu kavram “oluşturmak, kurmak, bir şeyi meydana getirmek” anlamlarında kullanılmaktadır. Bizde “temel kuruluş kanunu” anlamına gelen “Teşkilatı Esasiye Kanunu” 1921 ve 1924 tarihli anayasalarda kullanılmıştır. Anayasa kavramının ilk kullanım yerine ve tarihine baktığımızda; 1787 yılında Amerikalılar tarafından kullanılmıştır. O dönemden bu yana devlet ve millet yönetimi ile ilgili kurallar ‘anayasa’ kavramı adı altındaki bir belgede toplanmıştır (Fındıklı ve Çevik, 2009: 26).

Anayasa kavramının genel olarak kullanıldığı anlam, şu şekilde ifade edilebilir; kişilerin temel hak ve hürriyetlerin hukukun üstünlüğü ile garanti altına alan yöneticinin güç ve etki alanını sınırlayan kurallar bütünüdür diyebiliriz. Anayasa, toplumu dizayn etmeyi değil, devleti yöneten iktidarı sınırlamayı amaçlar. Anayasa, bir ülkenin idari yapısını ve var olan kurumların işleyişini düzenleyen aynı zamanda kişilerin temel hak ve hürriyetlerini güvence altına alan kurallardır.

“Anayasa genel anlamda bir ülkenin temel organları olan idari ve yargı organlarının işleyişini ve kuruluşunu düzenleyen yasalar bütünlüğüne denir. Bu yasalar yazılı olduğu gibi yazısız olanı da vardır. Toplum işleyişine yarayan bu kanunlar, bir belgede toplanabileceği gibi herhangi bir yerde yazılmamış, toplumun kendisi tarafından benimsenip uygulana gelmiş yazısız kurallar olup, anayasa bütünlüğünün maddi şeklini oluşturmaktadır. Bir de anayasanın biçimsel diyebileceğimiz yönü vardır. Biçimsel anayasalar, bir ülkenin işleyiş ve yönetim biçimini belirleyen, kişilerin hak ve hürriyetlerini garanti altına alan yasalar ve kurallar bütününe denir (Yıldırım, 2003: 29).

Anayasanın genel olarak ne anlama geldiğini ve neyi kapsadığına kısaca değinecek olursak; Anayasa, bir devletin işleyiş biçimini, o ülkede yaşayan insanların örgütlenme şeklini, ülkenin yasama, yürütme ve yargı organları arasındaki ilişki ve işleyiş şeklini düzenleyen aynı zamanda kişilerin hak ve hürriyetlerini gözeten hukuk kuralları bütününe denir (Küçük, 2008: 15).

Hak ve adalet kavramlarını anlayabilmek adına öncelikle insan kavramını analiz etmekte fayda vardır. İnsan, “ruh ve beden ikilisinden oluşan, dil aracılığıyla anlaşılan akıl ve düşünebilme kabiliyetine sahip en gelişmiş canlı” şeklinde tasvir edilebilir (Eren vd, 1998). “Hukuki olarak insana ‘kişi’ (şahıs) denilmektedir. Medeni kanun, kişilik veya şahıs kavramını güvence altına alarak kişiliğin doğumla başladığını ve her şahsın da bireysel olarak hak ve özgürlüklere sahip olduğunu belirtir (Kuyaksil, 2002: 1).

Genel anlamda olan insan hakları kavramını özel anlamda kadın haklarına indirgediğimizde, bu çerçevede “Hak” ve “özgürlük” kavramlarına da değinmeye çalışalım. Hak ve özgürlük kavramları birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Bu kavramlara bir tanım yapacak olursak; “özgürlük” kavramı kanun ve yasalardan önce kişileri kısıtlayacak sınırlamalarının yokluğunu ifade eder. Bu yokluk aslında serbestlik kavramını doğurur. Dolayısıyla ‘özgürlük’ ‘serbestlik’ kavramı ile örtüşür. “Hak” kavramın ise daha farklı ve geniş bir kavram olduğu söylenebilir. “Hak”, yasal bir düzen tarafından yani kanun koyucu ile düzenlenen ve kişiye verilen veya tanınan irade ve çıkar yetkisidir (Uygun, 2000: 13-44).

İnsan hakları kavramının birçok tanımı yapılabilir. Herkesin ortak kullanabileceği bir tanım yapmak oldukça güçtür. Ancak yapılan tüm tanımlarda aynı düşünceyi savunmaya çalışır. Bu düşünce veya tanım şu şekilde özetlenebilir; Kişi doğduğu andan itibaren birtakım temel hak ve özgürlüklere sahiptir. Hiçbir güç ve ayrımcılık bu hakların kullanılmasına engel olamaz. Ülkenin kanun ve yasaları ile bu haklar güvence altına alınmıştır (Kuyaksil, 2002: 3).

Kadın hakları ile insan hakları, farklı iki konu gibi düşünülse de aslında kadın hakları, cinsiyet farklılığı bağlamında değerlendirilmeyip bir insan olarak değerlendirilmesi gerekir. Cinsiyet ayrımı yapılmaksızın kadın hakları da aslında insan hakları konusu içerisinde değerlendirilmesi çok daha doğru olacağı kesindir. Dolayısıyla kadın haklarını insan hakları içerisinde ele alınmalıdır.

1.1. CİNSİYET

Cinsiyet kavramını iki şekilde tanımlanabilir; birincisi biyolojik olarak ‘dişi’ veya ‘er’ anlamına gelmesi; ikinci olarak da toplum tarafından oluşturulan ve bireylere dayatılan rollerle anlam kazanan ‘kadın’ veya ‘erkek’ kavramlarını ifade eder. Cinsiyette var olan bu terimler, biyolojik ve sosyal yönleriyle toplumda çok farklı alanlarda yer edinmektedirler. Cinsiyet kavramı, biyolojik ve sosyolojik yönüyle birçok önemli işlevlere sahiptir.

Kadın veya erkek olmak cinsiyete bağlı toplumsal eşitsizliklerin baş öğelerini oluşturan kavramlardır. Biyolojik cinsiyet dediğimiz ‘sex’ kavramı, doğuştan getirilen bir özellikken; toplumsal cinsiyet dediğimiz ‘gender’ kavramı yani kadınlık ve erkeklik ise toplum tarafından kadın ve erkeğe verilen rollerle kültürel bir yapılanma süreci ile birlikte var olmaktadır (Hepşen, 2010: 14).

Biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin aynı olduğunu söylenemez. Yani kadın-erkek ile kadınlık-erkeklik aynı şeyler değildir. İnsanlar biyolojik olarak kadın ya da erkek olarak dünyaya gelir. Dolayısıyla cinsiyet, doğuştan gelen en doğal özelliktir. Bedenin fizyolojik yapısı, kadın veya erkek gibi ayrımlar bu biyolojik veriye göre temellenmektedir. Biyolojik cinsiyetçilik tamamen bundan ibarettir.

Biyolojik olarak kadın veya erkek doğmak, doğumdan sonraki hayatımızın neredeyse tamamının belirleyicisidir. Çünkü cinsiyete dayalı işbölümü toplum tarafından belirlenip şekil aldığına göre biyolojik anatomi de bu durumun ‘önkoşulu’ ve temeli olarak görülebilir (Savran, 2009: 294). Bu yönüyle değerlendirdiğimizde insanın cinsiyetini belirleyen biyolojik yapı toplumsal kaderimize de zemin hazırlamaktadır.

Biyolojik olarak kadın ve erkek cinsiyetinde bir bedende var olması onların toplumsal öncesi yapabileceği pratikler için kesinlikle önemlidir. Mesela, bir erkekten çocuk doğurmasını bekleyemeyiz. Çünkü bu durum erkeğin biyolojik yapısına terstir (Savran, 2009: 296, 297-298). Buna benzer örnekler çoğaltılabilir. Dolayısıyla biyolojik cinsiyet ayrılıkları önemlidir. Aksi halde toplumsal cinsiyetçiliği anlamak hava da kalacaktır. İnsanların cinsiyetleri arasındaki farklılıklar göz ardı edilirse biyolojik bedenli varlıklar olduğu gerçeği de göz ardı edilmiş olur (Wallace ve Wolf, 2004: 446).

Yine de insan cinsiyetinin tamamen doğal ve doğa da olduğu anlayışı eksik kalır. Çünkü toplumsal cinsiyetçiliği hiçbir zaman yok sayamayız.

Daha önce de belirttiğimiz gibi dişilik ve erillik tamamen biyolojik yapıdan kaynaklanmaktadır ancak daha sonra toplum tarafından kadın ve erkeğe dönüşür. Kadınlık veya erkeklik anlayışı veya rolleri toplumdan topluma değişkenlik göstermektedir. Bu durum tamamen toplumsal ve kültürel gelişmelerle ilgilidir (Giddens, 2012: 505). En açık ifadeyle toplumsal cinsiyet, bireyi kadınsı ya da erkeksi olarak kodlayan psikososyal özelliklerdir (Rice ve Kohl'danakt; Hepşen, 2010: 13). Her toplumun yarattığı kültür şekli farklı olduğundan kadınsılık ya da erkeksilik, tamamen insanların inanç ve yaşayış şeklini düzenleyen sosyolojik durumlardır. Bu farklılık, o toplumun yaratmış olduğu kültürün bir sonucudur.

Bazı teorilere göre kadın veya erkek olmak ya da kadınlık ve erkeklik rol ve davranışları evrensel olduğu için biyolojik kabul edilir. Buna örnek olarak kadının doğurganlık özelliğine vurgu yaparak erkeğin doğurtabilme özelliğinin olmayışı, aynı zamanda kadının tek kişiyle evlilik yapması ancak erkeğin birden fazla eşle evliliği, hep aynı doğrultuda hareket etme yönünde olduğu savunulur. “Evrimsel psikoloji bu durumu, kadın ve erkeğin doğası gereği normal ve olağan görür. Evrimsel psikoloji erkeğin genetik olarak poligamik, kadının ise monogamik olduğunu söyler. Bu ayrımın nedeni olarak kadın, doğurabilen bir özelliğe sahipken, erkeğin bu yönüyle kadından çok daha farklı olması gösterilir (Tarhan, 2005: 45). Yine de bir davranışın evrenselleşme meylinde olması biyolojik sebeplerle açıklanamaz (Giddens, 2012: 506). Çünkü burada kadın ve erkeğin, toplumsal kimlik ve anlamları tartışılmaktadır.

Genel olarak toplum tarafından şekillenen cinsiyet üzerindeki bazı temel roller, erkeği baskın tutmak üzere cinsiyet ayrımını yaratan hiyerarşiye dayalı ayrıştırmalardır. Tarihten bu yana toplum tarafından yaratılan cinsiyet ayrımı, kadın cinsine biçilen roller hep pasiflik, sakınma, korunma ve savunma üzerinedir. Kadına biçilen bu roller, erkeklerin toplumsal alandaki rol, statü ve iktidarının tam karşısıdır denilebilir.

Kadının cinsiyet profilini belirleyen bu durum kadının biyolojik yapısıyla veya üreme organlarıyla ilgili değildir. Çünkü bu durumun tamamen toplumsal olduğu ifade edilebilir.

Erkek olarak tanımlanmış cins, kadın bedeni üzerindeki sahipliğe hakkı olacağını düşünür. Burada toplumdaki erkek(liğin) iktidarı görülmektedir. Erkeklik

kendini toplumda var etmiş dolayısıyla önemli bir statüdür. Bu statü kadın üzerinden sağlanan ve erkek egemen toplum tarafından sağlamlaştırılan bir statüdür. Erkek cinsiyeti, toplumdaki yerini sürekli koruma endişesi içerisinde olduğu için bu durum, toplumsal cinsiyetçilik ve ayrımcılığa neden olmuştur (Kandiyoti, 1997: 75).

1.1.1. Cinsiyet Roller

Cinsiyet rolleri, cinsiyet kavramında yer alan biyolojik tanımının yanında toplumsal tanımını da içine alan ve bunun sonuçlarını doğuran durumu ifade eder. Bu sosyolojik tanım, kadın ve erkeğin toplumsal alandaki rol ve davranışlarını şekillendirmektedir. Bu bakımdan cinsiyet rolleri toplum tarafından oluşturulur. Dolayısıyla bu roller, toplumdan topluma ve zamana göre değişebilmektedir (Kaypakoglu, 2003: 12).

Bu toplumsal davranış şekillerini veya rollerini, toplumsal cinsiyet olarak da adlandırmak mümkündür. Cinsiyet rolleri kavramından anlayacağımız genel tanı şudur; toplum, kadın ve erkekte cinsiyetlerine uygun olabilecek davranış ve rol beklentisi içindedir. Bu davranış veya roller toplumun, kadın ve erkek için belirlediği özelliklere göndermede bulunmaktadır (2003: 13).

Sonuç olarak baktığımızda cinsiyet rolleri, zamandan ve toplumdan topluma değişkenlik göstermesinin nedeni yine toplum tarafından bu rollerin hayat bulmuş olmasıdır.

İnsanlar dişi ya da erkek olarak dünyaya gelir ama sonradan toplum tarafından oluşturulan rol ve davranışlarla sosyalleşerek kız veya erkek çocuk olmayı öğrenir. Toplumsallaşarak kız veya erkekliği öğrenen kişi, bu süreci aileden başlayarak çevresinde olup biten her şeyi takip edip kendi cinsiyetine uygun olanı alıp içselleştirir. “Erkeksi(maskülen) olarak toplumun kendisi tarafından tasvir edilen bu anlayış, erkeğe uygun görülen rol ve davranışları kapsarken; kadınsı (feminen) olarak tanımlanan bu kavram, kadın için uygun olduğu düşünülen rol ve davranışları oluşturur (Saraç,2013: 27). Bu süreci öğrenirken kişi, ayırt edici olmak zorundadır.

Saraç’a göre cinsiyet kavramı sadece biyolojik tanımdan ibaret değildir. Bu kavram, toplum tarafından birçok anlamlar yüklenen ve toplumun geneli tarafından geçerli olan rol ve davranışlara bürünmek zorunda kalan bireyi ifade etmektedir. Artık

kadın ve erkek yalnızca toplumun yarattığı hal ve durumların, onlar için belirlediği eylemleri uygulamakla yükümlüdürler (2013: 28). Toplumun yarattığı bu değerleri sürdürme ve koruma durumunda olan kadın ve erkek, kendi rol ve statüsüne hayat vererek toplumun düzenini korumaktadır.

Rol kavramına vurgu yapan G.H. Mead, *Mind, Self and Society* adlı kitapta, toplumun bir üyesi olan birey, toplumsal alanda sergilediği davranışlarla rol kavramını ortaya çıkarmaktadır. Rol kavramı, belli bir toplumun kadın ve erkekte beklediği davranışları ifade eder (Tan, 1979: 158). Elbette ki bu davranış kalıpları, toplumdan topluma değişkenlik gösterebilir.

Rol tanımına baktığımızda, yine her zamanki gibi toplumun belirlemiş olduğu ve bireyden beklentisini karşılayacak şekilde davranmasıdır. Yani rol çoğunlukla toplumsalken bireyselliği de içine alıyor. Dolayısıyla rol, toplumsal olanın kişide davranışa dönüşme halidir. Rolün toplumsal cinsiyetle ilgili kısmına baktığımızda, eril veya dişi oluşu temel bir özellik olduğu görülmektedir.

Toplumsal olarak belirlenen rol ve davranışlar, bireylerden beklenen toplumsal eylemleri, yaş ve cinsiyet özellikleri ile beraber değerlendirmek daha doğru olacaktır. Rol kavramıyla bireyden beklenen davranışların, ‘yaş’ kriteriyle değerlendirmenin daha doğru olacağını savunan sosyolog ve sosyal psikologlar vardır. Çünkü bireyden beklenen rol ve davranışlar, ‘yaş’ kriteri ile paralel olup bu değişkene göre beklenen davranışlarla değişkenlik göstermektedir. Yaş ve cinsiyet özelliğine bağlı olarak kişilerin toplumsal alana katılma yönündeki etki alanları ve şekilleri değişkenlik gösterirken toplumdaki işbölümünün de oluşumuna etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla yaş ile cinsiyet, kadın ve erkek için yaş faktörüne bağlı, hayatın her kademesinde farklı sorumluluk ve işleri şekillendirmektedir (Evrin, 1972: 102).

‘Toplum tarafından belirlenen bu cinsiyet rolleri nasıl gelişir?’ sorusuna cevap arayan ve oldukça zengin düşünce birikimi sağlanarak bu konu, aydınlatılmaya çalışılmıştır. Toplum tarafında inşa edilen bu cinsiyet rolleri nasıl oluşmaktadır? Birey bu cinsiyet rollerini nasıl öğrenmektedir? Sorularına cevap verebileceğimiz iki değişken vardır; bunlardan biri ‘öğrenme’ diğeri ise ‘bilişsel mekanizmalar’dır. Birey bu iki değişken sayesinde toplum tarafından, cinsiyet rollerini öğrenir ve benimser.

Rol teorisi üzerinde çalışmaları bulunan Ralf Dahrendorf, cinsiyet rollerinin öğrenilmesini toplumsallaşma veya içselleştirme aracılığıyla gerçekleşmekte olduğunu

savunur. Öğrenme temelli olan bu yaklaşım, birey diğer tüm şeyleri nasıl öğreniyorsa cinsiyet rollerini de öyle öğrendiğini savunmaktadır.

Kişiler, bu cinsiyet rolleri öğrenirken farkında olmadan 'pekiştirme' ve 'ceza' mekanizmaları kullanırlar. Bebeklikten başlayan öğrenme sürecinde çocuk kendi cinsine uygun olan modelleri -anne ve babayı- izlerken uygun olan davranışı aldığında pekiştirilir, uymayan davranışlarda ise cezalandırılır. Dolayısıyla davranışların benimsenip içselleştirmesinde pekiştirme ve ceza çok önemli iki etkidir. Genellikle kız çocuk, anneyi model alırken erkek çocuk ise babayı rol model alır.

Cinsiyet rollerinin öğrenilmesinde 'taklit' mekanizmasının önemli olduğunu belirtmeye çalıştık. Çocuklar, genellikle etrafında bulunan kişileri, kendi cinsine uygun olduğunu düşünerek o modelleri taklit ederler. Bu taklitler ile çocuk kendi rolünü bulmaya çalışır. Ancak çocuk, gördüğü her şeyi taklit etmeye çalışmaz, ayırt ederek taklit edeceği modeli seçer. Taklit edilen modellerin önemli özellikleri vardır. Bu özelliklerden birincisi 'güçlü olmak', ikincisi ise 'önemli olmak'tır. Çocuklar sadece ebeveynlerini taklit etmezler. Bu modellerin taklit edilmesi için güçlü ve önemli modeller olması gerekir.

Cinsiyet rollerin gelişiminde önemli olan bir diğer yaklaşım, bilişsel kuram yaklaşımıdır. Çocuklar belirli bir bilişsel gelişim düzeyine ulaştıktan sonra öğrenme gerçekleşir. Cinsiyet rollerini öğrenirken de çocuk, öncelikle bu gelişim seviyesi düzeyine erişmiş olması gerekir. Daha sonra kişi, ilk olarak kendi cinsel kimliğini öğrenir ve tanır, sonrasında başkalarınınkini öğrenir. Bu süreçte, hemcinslerine ilişkin kalıplaşmış tutumları öğrenir. Daha sonrasında öğrendiği kalıplaşmış tutumlara uygun olarak davranmaya çalışır. Bu süreç öncelikle içten başlar ve sonrasında dışa doğru bir eğilim gösterir.

Bilişsel kuram, bireyin cinsiyet damgalı davranışlar sergileyebilmesi için tüm bu davranışları sırayla öğrendikten sonra mümkün olabileceğini savunur.

Cinsiyet rollerinin ortaya çıkış sahnesine baktığımızda, pek çok sosyal bilimci, kadın ve erkek için biçilen rollerin kaynağı olarak işbölümü sürecinin başlamasını bulmuşlardır. İşbölümü, kadın-erkek ayrımcılığında önemli bir etken olarak görülmüştür. Tan, "Kadın'ın Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi" isimli kitabında, kadın ve erkeğin rol ve statülerin şekillenmesine ve yer değiştirmesine neden olarak madenlerin bulunuşu, hayvanların yetiştirilmesi, dokumacılığın ve tarla kültürünün gelişimi sonucu

çıkan artı değerin, aile mülkiyetine geçmesi durumunu gösterir (1979:164). Bu görüşe göre kadın, daha çok ev işleriyle ve çocuklarla ilgilenirken erkek ise dışarıda eve ekmek getirme işleriyle ilgilenmiştir. Bu ayrışma ise rolleri ayrıştırıp şekillendirmiş olmaktadır.

1.1.2. Feminizm Kavramı

Feminizm denince akla ilk olarak kadın ve kadını ilgilendiren her şey gelir. Feminizm, köken anlamına bakıldığında; bu kelime Latince bir kelimedir ve kadın anlamına gelen “femine” kelimesinden türemiştir (Walters, 2009: 17). Feminizm yaklaşımı, var olan cinsiyet eşitsizliğine tepki olarak ortaya çıkmıştır. Eşit şekilde dünyaya gelen kadın ve erkek, sonraki süreçte bu eşitlik bozularak erkek üstünlüğü hakim olmaktadır. Bunların sebebi üzerinde duran ve kadın haklarını savunan bir yaklaşımdır.

Aslında feminizm, kadının toplumdaki dışlanmışlığı, kadına yapılan ayrımcılık ve haksızlığı tümüyle inceleyen bir bilim olarak görülebilir. “Feminizm algısı, ilk olarak 18. yüzyıl’ da İngiltere’de ortaya çıkmış ve 1792’de yayınlanan Mary Wollstonecraft’ın “A Vindication of the Rights of Women” adlı eseriyle de ilk akademik alan içerisine girmiştir” (Walters, 2009: 18).

Feminizm, kadınların da tıpkı erkekler gibi haklarının olması ve bu haklarını özgür bir şekilde kullanabilmesi, toplumdaki baskının ortadan kalkması, kamusal ve özel alanda tüm haklarını kullanabilmesi durumunu kapsayan bir yaklaşımdır. Başka bir ifadeyle feminizm kavramı içerisine, kadınların meşru hakları baskıya maruz kalmaları, eşit statüde tutulmaları veya özgürleşmeleri, farklı bir değerde olmaya yönelik talepleriyle ilgili faaliyetlerle ve gündelik siyasetle ilgili her şey dâhil edilebilir.

Feminizmi, toplumsal hayatının her alanına dair kadın-erkek eşitsizliğine karşı savaş açarak karşı cinsler arasında hür türlü ekonomik, siyasal, sosyo-kültürel ve toplumsal eşitliği savunan bir yaklaşım olarak görebilir. Bununla birlikte feminizm; felsefe, sosyoloji, politika ve etik alanları çerçevesinde incelenen bir bilim dalıdır.

Genellikle feminizmin ana konusu; kadının özgürlüğü ve temel hakları oluşturmaktadır. Bu hak ve özgürlüklerin neler olduğuna bakarsak; kadın, erkeğin sahip olduğu diğer tüm haklara sahip olması, toplumda var olan ataerkil yapının ortadan kalkması, kadının iş ve eğitim gibi konularda erkeklerin sahip olduğu haklara sahip

olmasıdır. Buna ilaveten kadına yapılan şiddet, tecavüz ve tacizin ortadan kaldırılması ve bu konuda kadın haklarının koruma altına alınması ve de kürtaj hakkı gibi haklara da sahip olmasıdır (Donavan,1997: 68).

BellHooks'un "Feminism is forEverybody Passionate Politics" adlı eserinin giriş kısmında feminizmi, kadın-erkek arasındaki eşitsiz duruma son verme hareketi olarak tanımlandığı görülmektedir (Walters, 2009: 20). Bu tanımlamada görüldüğü gibi cinsiyetçiliği, bir sorun olarak görmekte ve sosyal alanda kadın ve erkekler arasında bir sorunsalın var olduğunu ifade etmektedir.

Feminizm, kadın ve erkek arasında var olan bu eşitsizliğin biyolojik temellere dayanmaktan ziyade toplumsalın yaratmış olduğu adaletsizlik ve eşitsizlikten bahseder. Dolayısıyla bu eşitsizlik kadın ile erkek arasında toplumda bir çatışmaya sebep olmaktadır. Bu çatışma, insanlık tarihinin akışına yön veren bir güç olarak nitelendirilmektedir (Mitchel, 1984: 11-12). Ancak biyolojik olarak dişi veya eril olarak dünyaya gelen insan, kadın erkek arasındaki bu eşitsizliği kendi yaratmaktadır.

Erkek veya kadın olarak doğmak insanın değil tanrının bir yaratımı iken ve tanrı insanları eşit yaratırken, insanoğlu bu eşitliği bozup bir eşitsizlik yaratmaktadır. Tanrının yaradılışında eşitsizlik olmaz, eşitsizlik insanların doğasında vardır.

İngiltere'de 1960'lara kadar feminist sözcüğü, hoş karşılanmayan bir kavram olarak görülürdü. "Feminizm hoşlanılmayan hor görülen kadına verilen addır" (Scott, 2013). Erkek düşmanı olarak tabir edilirdi.

Mitchel feminizmi, kadınların birbirleriyle dayanışma içinde bulunarak, erkek hegemonyasına karşı başlattıkları bir direniş şeklinde tanımlamıştır (Mitchel, 1995:6-7). Feminizmin bakış açısı, topluma yerleşmiş erkek egemenliğine dayalı düzenin yok edilmesi kadının insan hakları genelinde, cinsiyet ayrımı olmaksızın tüm hak ve özgürlüklere sahip olmasıdır. Bu mücadele yolunda karşılaşılan her türlü zorluklarla başa çıkmak için mücadele eden bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir.

Sarah Grimke'nin analizi, erkeklerin ve kadınların doğal olarak eşit ve ontolojik olarak aynı olduklarını varsayan Aydınlatma düşüncesine dayanır. " Hatta Grimke, kadına önce insan sonra dişi olarak bakmanın zararlı olduğunu ısrarla belirtir. 'hiçbir şey kadının itibarına erkeğe dişiliği ile ulaşmaya çalışması olgusundan daha fazla zarar veremez. İnsan olarak itibarı üzerinde hak iddia etmesi için kadının, bütün yaptıklarını

ve söylediklerini cinsiyet ayrımı gözetmeden yapması ve söylemesi gereklidir” (Donovan,1997: 117).

Feminizm düşüncesiyle birlikte feminist hareketlerin içerisinde, birçok kadın yer almıştır. Haklarını savunan bu kadınlar, kendilerine yeni bir dünya yaratma çabası içerisinde değillerdir elbet; daha çok yaşamla mücadelede karşılaştıkları olumsuz koşulları daha iyi hale getirme çabasında olmuşlardır. Dolayısıyla bu kadınlar, günlük hayatlarını kolaylaştırma yolunda mücadele içerisinde olmuşlardır.

Feminist hareketler, amaçlarına kolay ulaşmamıştır. Dalga dalga hedeflerine ulaşan bu kadınlar, özellikle 19. yüzyıla gelindiğinde birlik halinde olan bu grup, toplumsal alana daha fazla tesir ederek ve oy hakkı talepleri yönünde şekillenerek toplumsal hareket şeklinde belirli hedeflere ulaşmıştır (Donovan, 1997: 121). Bu gelişmelerden sonra eğitim ve çalışma hayatlarında ilerlemeler ve iyileşmeler görülmüştür. Kadınların çalışabileceği meslek sayısı ve alanı artmıştır. Kadınların elde ettikleri haklar, sadece onların çabalarıyla gerçekleşmemiştir. Ulusal ve uluslararası örgütlerin kurulmasıyla, kadın hakları mücadeleleri genişleterek daha etkin olması sağlanmıştır.

Simone de Beavoir, “kadınların kurtuluşu karınlarından başlayacak” (Donovan, 1997: 122) diyerek doğurma özgürlüğünün kadına getirdiği serbestliği anlatmaya çalışmıştır. Simone de Beavoir’ın önemli diğer tespiti de (bu tespit daha sonra popüler bir slogan olacaktı) “Kadın doğulmaz kadın olunur” (Donovan,1997) sözüydü. Bu sözle kadının toplumsal alandaki eşitsizliğin, aslında biyolojik bir eşitsizliğin değil toplumsal bir eşitsizliğin varlığına dikkat çekmiştir. Bu söz aynı zamanda 2. dalga feministlerin hem düşünsel hem de teamül olarak yollarını çizdi.

Fransız yazar Simone de Beavouir’ın hayal ettiği ‘bağımsız kadın’ profili: toplumda kendine yer etmiş, çalışan, dinamik, bağımsız ve erkeğin kadına directmek istediği pasifliği reddeden bir kadın profilidir. Böyle kadın erkeklerle eşit koşullarda çalışan, düşünen ve eylemlerde bulunan kadındır. Kadınlar, kendilerini kadın oldukları için kanıtlamak istemez insan oldukları için kanıtlamak ister (Walters,2009).

Feministler aşka da, evlilik ve aile kurumuna da karşı bir tavır almışlardır. Çünkü bu heteroseksüel ilişkileri, bir zayıflık olarak görür. Bu durumda kadının kendini geliştirmesine engel olacağını savunur. Dolayısıyla üreme için rahim dışı yolların geliştirilmesini savunuyorlardı. New York’taki bir grup feminist, hazırladığı bir bildiri

ile kadınların toplumda, ikincil durumda olmasının ve ezilmesinin nedenini iktisadi temelli değil psikolojik temelli olduğunu öne sürmüştür (Donovan, 1997).

Bu bildiriye göre kadının erkekler tarafından ezilmesinin veya erkekten daha aşağı görülmesinin nedenini, erkeklerin psikolojik ego tatminini amaçladığını ve bunun kendini ekonomik ilişkilerde ancak ikinci derecede gösterdiğini düşünüyorlardı. Dolayısıyla kadınlar üzerindeki baskı da, ne sadece kapitalizm ne de bir başka ekonomik bir yapıdan kaynaklanan bir durum söz konusu olamaz. Bu yüzden kadınların içinde bulunduğu bu buhranın, saf bir ekonomik devrim sonucu ortadan kalkabileceğine inanmadıklarını belirtmişlerdir.

1.1.3. Siyasal Hak

Bu çalışmamızın asıl konusunu teşkil eden siyasi haklar ve bu hakların kullanılmasının engellenmesi suçuna geçmeden önce sıklıkla kullanılacak olan bazı kavramlara değinilecektir. Bunlar: Hak, hürriyet, insan hakları, kamu hürriyetleri ile temel hak ve hürriyet kavramlarıdır. Bu kavramları tam olarak idrak edildiğinde, kadın haklarını da daha iyi anlaşılacaktır.

“Hak, kişilere hukuk tarafından tanınan ve bu kapsamda birtakım edimlerin yerine getirilmesini isteme yetkisi tanıyan menfaatlerdir” (Atar, 2013: 111). Hürriyet kavramına değinecek olursak; özgürlük kavramı ile de denk düşen bu kavram gündelik kullanımda sıklıkla “hak” kavramıyla eş değer olarak kullanıldığını görülmektedir. Aslında hürriyetin de bir hak olduğu söylenebilir (Mumcu, Küzeci, 2012: 10). Fakat bütün hakların, hürriyet olduğu söylenemez (Kaboğlu, 2013: 13). “Bu bakımdan hürriyet, kişinin bir şeyi yapmaya veya yapmamaya yahut belirli bir davranışı sergileyip sergilememeye kendi hür iradesiyle karar vermesidir. Ayrıca kararın gereklerini yerine getirirken başkaları tarafından engellenmemesidir” (Atar, 2013: 111).

Asıl önemli olan husus, kişi kendi hürriyet alanının sınırlarında haklarını kullanırken başkalarının haklarını veya sınırlarını ihlal etmemesidir. İnsan hakları, cinsiyet ayrımı veya herhangi bir ayırım söz konusu olmaksızın sadece insan olmaları sebebiyle sahip oldukları hakları barındırır (Erdoğan, 2011: 53). İnsan hakkı kavramı, çok yönlü ve oldukça geniş bir yelpazeye sahip bir kavramdır. “Bir yönü ile kişilerin haklarının devlet gücü karşısında korunması gerekliliğini içerirken diğer bir yönü ile

çok boyutlu olan insan kişiliğinin geliştirilmesine katkı sağlamayı gerektirmektedir” (Gözübüyük, 2013: 302).

Diğer bir kavram olan kamu hürriyetleri, kişi hak ve özgürlüklerin, devlet tarafından tanınmış ve pozitif hukuka dâhil edilen bölümünü ifade eder (Kapani, 2013: 14). Bu haklar herkese(kamuya) karşı tanınmıştır. Ayrıca anayasa ve kanun gibi hukuki düzenlemelerde ele alınmaktadır.

Temel hak ve hürriyetler ise yukarıda açıkladığımız dört kavramın(hak, hürriyet, insan hakları, kamu hürriyetleri) aynı noktada kesiştiği çatı kavramdır. Temel hak ve hürriyetler terimi, uluslararası sözleşmeler ve demokratik anayasalar başta olmak üzere hukuki düzenlemeler tarafından korunan ve tanınan hak ve hürriyetleri ifade eder. Genel olarak baktığımızda bu kavramların tümünün birbirini tamamlayıcı ve açıklayıcı kavramlar olduğunu ifade edilebilir.

1.1.4. Siyasal Katılım

Siyasal katılım kavramı, tek ve ortak bir tanımı bulunmayan bir kavramdır. Siyasal katılım, aslında iktidarın halka dayandırılmış şekli olarak halkın kendilerini yönetecek kişileri seçmesi durumunu ifade eder. Ya da kişinin özgür iradesiyle yaptığı tercihler veya verdiği kararlar sonucunda siyasal karar mercilerini, etkileme davranışında bulunmasıdır (Atabey, Hasta, 2018: 486).

Siyasal katılımın görüldüğü üzere birçok tanımı yapılabilmektedir. Bu kavramı genel hatlarıyla özetleyecek olursak; bireylerin ülkesini yönetecek iktidar adaylarını belirleme de gösterdikleri davranış veya eylem biçimidir. Aynı zamanda yöneticilerin, istek ve menfaatleri doğrultusunda karar almalarını temin etmek amacıyla gösterdikleri eylemi ifade etmektedir.

Siyasal katılımın iki şekilde gerçekleştiğini söyleyebiliriz; bunlardan ilki devleti yönetecek siyasal iktidarı seçiminde, diğeri de iktidar gücünü eline alan yöneticinin siyasal kararlar almaları sürecinde. Dolayısıyla siyasal katılım sürecinde iki tarafın olduğunu görüyoruz; bunlardan biri siyasal yöneticiyi belirleyen halk, diğer taraf ise iktidarı elinde tutan yöneticidir.

Tamamen hür iradeyle siyasal bir katılımdan bahsetmek zordur. Çünkü bazı durumlarda birey, siyasal yöneticiyi seçme sürecinde başkaları tarafından etkilenecek bu

eğilimde, eylem veya davranışta bulunabilir. Kişi, verdiği kararlar hiç kimsenin etkisi altında kalmadan hür iradesiyle verilmiş bir karar ise buna bağımsız (otonom)özerk katılma, eğer başka birinin etkisi altında verilmiş bir karar ise buna da uyarılmış (bağımlı) mobilize katılma denmektedir.

R. Dahl'a göre siyasal katılımın gerçekleşmesi için birbirini izleyen dört ayrı düzeyin olduğunu söyler. Bunlar; ilgi, önemseme, bilgi ve eylemdir. R. Dahl'a göre bir davranışın meydana gelmesi için sırasıyla o davranışı belirleyen konuya ilgi duyması ve onu önemsemesi gerekir; sonrasında bu konu hakkında belli bir bilgiye sahip olması ve nihayetinde eyleme geçmesi gerekmektedir (2018: 488).

Siyasal katılım deyince akla ilk olarak oy verme gelir. Ancak siyasal katılım, sadece oy vermeden ibaret değildir. Bunların yanında; seçim faaliyetleri, lobicilik, örgütsel çabalar, özel temaslar ve şiddet eylemleri gibi bir dizi farklı eylemlerde bu siyasal katılımın içerisine girer.

1.2.YAZINSAL TÜRLERDE KADINLA İLGİLİ FİKİRLER

Ülkemizde kadın hakları savunuculuğuyla ilgili bazı dönemin düşünür ve eleştirmenleri bu konunun gündeme gelmesinde etkili olmuştur. Özellikle Meşrutiyet dönemi, II. Abdülhamit'in de etkisiyle tam bir hürriyet havası getirmiştir. Bu özgür ortamının sonucu olarak basın hayatında da kadın haklarıyla ilgili tartışmalar ve fikir beyanları, rahatlıkla yapılmaya başlanmıştır. Bu dönemde yapılan çalışmalar arasında sadece kadın hakları değil birçok konuda tartışmaların olması bu devrin en tipik özelliklerinden olmuştur.

Elbette her devrin görüşleri ve fikir adamları olması itibarıyla tartışmalarda ileri sürülen görüşlerin, bu dönemin düşünce akımlarından ayrı tutamayız. Bunlardan bazıları olan İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık akımlarının her biri kadın sorununa değişik bakış açılarıyla bakarak değişik çözümler ve fikirler ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu akımların kadın haklarına yönelik yapılan teşebbüslere etkisi olduğu göz ardı edilemez. Dolayısıyla bu akımların her birinin kadına dair var olan sorunları, ne şekilde ele alıp bu sorunlara ne gibi çözümler bulduklarına değinmekte fayda olacaktır.

1.2.1. İslamcıların Kadın Hakkındaki Fikirleri

Kadın sorunsalına İslamcı düşünürler, İslami bakış ölçülerinden çok uzak durmadan bu çerçevede konuyu ele almışlardır. İslamcılara göre halkın yaşadığı İslam ile asıl İslam'ı birbirinden ayırmak gerekmektedir. Çünkü her dönemin gerektirdiği şartlar, asıl İslam'ı yaşatmayabilir. Kadın meselesinde de İslam'ı sonradan benimsemiş toplumların bazı gelenek ve niteliklerinden ayrı tutmakta fayda vardır. Bunlara göre kadını, İslam'ın gerektirdiği şartlar çerçevesinde eğiterek belirli bir konuma getirmek gerekir (Kurnaz, 2011: 124).

İslamcılar, Batının ilmi ve teknik açıdan gelişmiş olduğunu kabul eder; bu yüzden de Batı'nın sadece ilim ve tekniğinin alınmasını kültürel değerlerinden uzak durulmasını tavsiye eder. Çünkü Batının kültürel yapısının, bizim İslami ölçütlere uygun olmadığını savunarak Batının akımlarından korunmasını isterler.

İslamcıların en radikal ve önemli isimlerinden biri olan Şeyhülislam Musa Kazım Efendi, kadınların çarşaf giymeden sokağa çıkmasını uygun görmez. Kadınlar hakkında çarşaf konusuyla ilgili bir kanun çıkarılmasını istiyordu. Kadının, erkeğin yanında çarşaf giyme zorunluluğu olduğunu belirtiyordu.(Kurnaz, 2011:125).Ona göre kadının örtüsü ona, haklarını kaybettirmez. Kadın kendini dışardan soyutlamayarak kendi iffetini koruyup tıpkı erkekler gibi sosyal aktivitelerde bulunabilir. İptidai, rüşti ve idadi seviyesinde tahsil görebilir. Örtünme, onun ticaret yapmasını bile engellemez” (Kurnaz, 2011:125).

Aslında biz, toplum olarak Batının her türlü ahlaksızlığını alarak batılılaşmaya çalıştık. Yani hataya düştük. Batı'nın kültürünü ve ahlakını değil bilim ve tekniğini alarak örnek almalıyız. Dolayısıyla Şeyhülislam Musa Kazım Efendi'nin, kadın meselesini özellikle Batı'nın hangi yönüyle örnek almamız gerektiğini belirten fikirlerinin çok güzel özetlediğini ifade edebiliriz.

İslamcı düşünürlerden bazıları (Musa Kazım Efendi ile birlikte Mahmut Esat Efendi, Ahmet Naim, Aksekili Ahmet Hamdi gibi) Sebilürreşat'ta yazmış oldukları yazılarında, birden fazla yapılan evliliğin, aile ve nüfusun çoğalması aynı zamanda iffet kaidelerine uygun olduğunu savunmuşlardır (Tunaya, 1962: 296). Ancak İslami

düşünürlerden biri olan Aksekili Ahmet Hamdi, çok mecbur kalmadıkça çok evlilik yapılmasını hoş görmemiştir.

Bir başka İslamcılardan olan Musa Kazım'a göre kadının, boşanma hakkının olmayışının nedeni kadına olan güvensizliktir. Ona göre eğer kadına boşanma hakkı verilirse aile kurumu tehlikeye girer. Ayrıca kadınlarla keyfî şekilde evlenip boşanmanın yanlış olduğunu ve Allah'ın bu durumları hoş görmediğini ifade ederek gereksiz boşanmalara karşı çıkmaktadır (Kurnaz, 2011: 126).

İslamcılar, kadının sosyal hayata katılıp çalışmasına pek gönüllü bakmazlar. Bazı İslamcı yazarlar, geçmişten bugüne kadar çöken birçok uygarlığın, kadının özgür yaşantısı ve saltanatı yüzünden çöktüğünü söyler. Dolayısıyla birçoğu, kadınların İslami ölçüler içinde eğitilmesini daha doğru bulurlar. Verilecek eğitim düzeyinin hangi seviyeye kadar olması gerektiği hakkında açık bir bilgi olmamasıyla birlikte, Musa Kazım, yükseköğrenimin kadınlar için yararlı olabileceğini belirtir.

İslamcıların ılımlılarından olan Mehmet Akif, her zaman var olan meselelere İslamcı gözle bakarak hiçbir zaman ilimden ayrılmamaktan yana olmuştur. Bütün meselelerin İslam'ın gerekli kaidelerine bağlı kalınarak çözümlenebileceğine inanır. Mehmet Akif'e göre Batı'nın ilmi ve tekniği alınmalı ama İslam'ın esasları ve Türk kültür değerleri korunarak yaşatılmalıdır.

Mehmet Akif, kadınların eğitilmesinden yanadır. Ancak kadınlar eğitilirken açılıp saçılmamalıdır. Çünkü bu ilerlemenin bir ölçütü olamaz. Ona göre eğitim, şekilci bir taklitçilik değildir ve bu durum onu üzmektedir. O, hanımların tahsiline önem verilmesi gerektiğini düşünür. Aynı zamanda Mehmet Akif, kadının toplumda ezilmesine, hor görülmesine şiddetle karşı çıkar.

Genel olarak İslamcıların kadınla ilgili düşüncelerini özetlersek, neredeyse tüm İslamcılar, kadının İslami ölçüler içerisinde eğitilmesini ister. Ancak İslamcılar, kadına belirli sınırlamalar getirerek kadınların çalışıp para kazanmalarının dinen caiz görmediklerini belirtmişlerdir. Aksi halde, Türk ailesinin temel özelliklerini kaybedeceğine inanırlar. İslamcı yazarlara göre İslami Türk aile yapısı Batı'dan daha üstün olduğunu ifade ederek kendi değerlerimizi korumamız gerektiğini açıkça belirtirler (Kurnaz, 2011: 131).

1.2.2. Batıcıların Kadın Hakkındaki Fikirleri

Daha önce de bahsettiğimiz gibi Meşrutiyet'in getirdiği rahat ve özgür ortamın oluşu Batıcıları harekete geçirdi. Bunlar kadın hakkındaki fikirlerini kolayca dile getirme fırsatı buldular. Kadının sosyal hayatta ki konumu, duruşu, giyim tarzı ve eğitim durumu konularında düşüncelerini rahatlıkla ifade ettiler. Batıcıların her biri, kadına dair konulara farklı bakmışlardır.

İslamcılardan çok farklı düşünen Batıcılar, kendi çizgilerinde hareket etmişlerdir. Bunlardan biri olan Salaheddin Asım, kadının bu durumda olmasına sebep olarak dini kuralları ve toplumun baskısını gösterir. Bundan sadece kadın zarar görmez erkeğin de zarar görüp gerilediğini ifade eder.

Salaheddin Asım'a göre İslamın kadına dayattığı örtünmenin, kadını cinsiyet ayrımcılığına itmesine sebep olduğuna dikkat çekmiştir (Kurnaz, 2011: 132). Ona göre kadın sosyal yaşamda aktif olmalı ve sosyal yaşamın içinde iktisadi anlamda işlerlik sağlayan bir birey olarak görülmelidir. Aynı zamanda kadının, örtüden kurtarılması gerektiğini ifade eder. Kadınların ancak bu şekilde eğitilebileceğini söyler.

Batıcıların önemli olan isimlerden bir diğeri de Abdullah Cevdet'tir. Ona göre kadınlar, israf etmemek şartıyla diledikleri gibi giyinebilmelidir. Abdullah Cevdet'in kadınlarla ilgili dikkat çekici bir sloganı vardır; "Hem Kur'an'ı aç, hem kadınları aç" (Berkes, 1978: 335-336). Görüldüğü gibi Abdullah Cevdet de, Batı çizgisinden taviz vermeden kadın meselesi hakkındaki fikirlerini açıkça dile getirmiştir.

Batıcı görüşlere sahip şairlerden biri de Tevfik Fikret'tir. Tevfik Fikret de kızların okumasına ve eğitilmesine çok önem vermiştir. Ona göre, "kızlarını okutmayan bir millet oğullarını manevi öksüzlüğe mahkum etmiş demektir" (Kurnaz, 2011: 132). Kadınlar için eğitimin önemini bu sözüyle belirtmeye çalışmıştır. Batıcı fikrin önemli isimlerinden olan aynı zamanda İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinin de ileri gelen ismi, Celal Nuri, "Kadınlarımız" adlı eserinde, Osmanlı toplumunda yaşanan sorunların sebebi olarak kadının aşağılanması görür. Celal Nuri, kadınların bir eşya gibi görünmemesi gerektiğini ve boşanmanın sadece erkeklerin hakkı olmayıp kadınların da bu haktan istifade etmesi gerektiğini söyler.

Bu kişilerin Batıcı bakış açısıyla kadın meselesine olan düşüncelerin ikiye ayrıldığını görüyoruz. Bir tarafta Salaheddin Asım, Abdullah Cevdet gibi yazarlar vardır. Bu yazarlar, kadınların örtünmesine şiddetle karşı çıkıp kadınların düşkün durumda olmasına sebep olarak İslamiyet'i göstermektedirler. Diğer taraftan Celal Nuri, Rıza Tevfik gibi isimler bulunur. Bu isimler diğerlerine göre daha ılımlı sayılırlar. Bunlar, kadının bu perişanlığına ve geri kalmışlığına sebep olarak İslamiyet'i göstermezler. Bu durumun, sosyal şartlardan kaynaklandığını düşünürler.

Batıcıların ortak savunduğu fikirler de mevcuttur. Özellikle aile kurumu hakkındaki fikirlerinde hemen hepsi, tek evlilikten yana olup boşanmanın tek taraflı olmaması gerektiğini savunurlar. Aynı zamanda tek taraflı boşanmaya da karşıdırlar. Kadının eğitiminin önemine değinerek kadının eğitilip sosyal hayata kazandırılması gerektiğini savunurlar. İyi bir neslin yetişmesi için ve dahası eğitilmiş ve ilerlemiş bir toplum yetişmesi için kızlarımızın, milli terbiye esaslı bir eğitim almaları gerekir.

1.2.3. Türkçülerin Kadın Hakkındaki Fikirleri

Bir ülkede, belirli toplumsal sorunlar var olduğunda bu sorunlara çözüm aramak adına muhakkak farklı fikirler ve görüşler ortaya çıkmıştır ve çıkacaktır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de toplum hayatında bazı siyasi ve sosyal sorunlar sebebiyle birçok görüş ortaya çıkmıştır.

Özellikle azınlıkların ayaklanmaları, sınırların giderek daralması sonucu gibi sorunların baş göstermesiyle beraber Türk milliyetçiliği fikri, etkisini göstermeye başlamıştır. Fikrin savunuculuğunu başta Ziya Gökalp olmak üzere diğer birçok isim de (Ahmet Rıza, Ahmet Ağaoğlu, Mehmet Emin, Hamdullah Suphi, Yusuf Akçura, Halide Edip, Müftüoğlu Ahmet Hikmet) onu takip ederek yapmıştır. Türk yurdu dergisi ile Türk ocağı vasıtasıyla bir araya gelen bu isimler, Türk milliyetçiliği fikrin önderliğini yapmışlardır.

Türkçülük görüşünü savunanlar da kadının bu durumundan şikayetçilerdi. Kadınların daha iyi konumlara ve statülere kavuşmalarını istiyorlardı (Kurnaz, 2011: 139). Türk ocağında ilk defa 1912'de kadın ve erkeğin bir arada olduğu konferanslar ve konserler düzenlendi. Ancak bu hareket, özellikle İslamcı görüşlülere rahatsız etti ve

onlar tarafından tepki ile karşılandı (Kurnaz, 2011: 139). Çünkü İslamcılar, kadın ve erkeğin bir arada olmasını dini sebeplerden dolayı uygun görmezler.

Türkçülerin kadına dair görüşlerinin, Batıcı görüşlerle örtüştüğü görülmektedir. Türkçüler de tıpkı Batıcılar gibi tek kadınla evliliği münasip görüp çok kadınla evliliğin ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Aile Hukuku Kararnamesi'nin bu fikirlerden esinlenerek hazırlandığı düşünülmektedir (Tunaya, 1962: 478).

Türkçülerin önde gelen isimlerinde olan olan Ziya Gökalp'a göre Türk kadını, birçok milletin tesirinde kalmıştır. Öncelikle Türk kadını, bu tesirlerden arındırılarak eski Türk medeniyetinde ki değerlere kavuşturulmalıdır. Çünkü o dönemde kadına daha çok değer verilir, kadın ve erkek aynı düzeyde görülürdü (Kurnaz, 2011: 140).

Ziya Gökalp eski Türk medeniyetinden övgüyle bahseder. Çünkü eski Türk medeniyetinde kadına çok değer verilirdi. Hükümdar ve eşi sürekli beraberlerdi. Neredeyse tüm işleri hükümdar, eşi ile yürütürdü. Kadına ne kadar değer verildiği açıkça görülmektedir. Tıpkı kadında erkek gibi yönetici olabilir ve hatta kadın-erkek ayrımı demeden kadınlar, kale muhafızı, vali veya sefir olabilme imkanına sahipti (Kurnaz, 2011: 140). Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere hiçbir eski milletin, kadına Türkler kadar hak verip değer göstermemişlerdir. Kadının da tıpkı erkek gibi sosyal, siyasal ve ekonomik hayatın her alanında eşit olarak var olduğunu görmekteyiz.

Feminizm görüşünün ortaya çıkışı Ziya Gökalp'a göre Türkçülük fikrinin ortaya çıkmasıyla kendiliğinden ortaya çıkmıştır. Çünkü hiçbir medeniyet Türkler kadar kadına değer gösterip hak vermemiştir. Gelecek nesil de feminizmin Türklerden doğduğunu kabul edecektir.

Ziya Gökalp, çağdaş bir devlete ve millete sahip olmak için Türk milleti ahlakının; vatanını ve milletini seven, aile değerlerine önem veren, özellikle de kadını yücelten bir anlayış içinde olan, demokratik bir zihniyete sahip olması gerektiğini savunur (Gökalp, 1976: 158-164). Aynı zamanda Ziya Gökalp, 'asri' devlet olabilmek için nikah kısılrken, boşanma davası görülürken, miras dağıtımı yapılırken, mesleki ve siyasi durumların, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması gerektiğini savunur. Ziya Gökalp'ın bu isteklerinin bir kısmı 1917 aile hukuku kararnamesi ile gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Gökalp, kadını o kadar yüce görmüştür ki, bu düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir; "kadın devletin temeli, ailenin merkezidir" (Kurnaz, 2011: 140). Çünkü Ona

göre bir toplum, kadının varlığıyla yücelir ve ayakta durur. Kadınlar eğitilip toplum idaresinde yer aldıkları takdirde daha çağdaş ve dinamik bir gelecek var olacaktır.

Ziya Gökalp, Türk kadının toplum hayatındaki pasifliğine ve kötü durumuna sebep olarak Kur'an'ı görmez onun hükümlerini yanlış uygulayanları görür. Ziya Gökalp'e göre kadınlar için asıl ulaşılacak istenen hedefe Cumhuriyet zamanında ulaşılacaktır. Ziya Gökalp'in kadınlarla ilgili bu düşünceleri, Atatürk'ün kadınlar konusunda yaptığı yeniliklere vesile olduğunu kabul edebiliriz (Taşkiran, 1973: 57).

Jön Türk akımının önderlerinden biri olan ve II. Meşrutiyet döneminde önemli siyasi görevlerde bulunan Ahmet Rıza Bey, devletin bekası için toplumun eğitilmesi özellikle de kızların eğitiminin önemine değinmiş ayrıca eğitimin niteliğinin yükseltilmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Kadınların eğitimsizliği toplumun geri kalmasına neden olmuştur (Sarı, 2004: 98).

Kızların pasif olmasının nedenlerinden biri de eğitim hizmetinin dağıtılmasındaki dengesizlik ve çarpıklık olduğunu ifade eder. Din kaideleri ve topluma yerleşmiş gelenekler kadınların eğitilmesine engel olmuştur. Ancak Ahmet Rıza Bey kadınların eğitilmemesinin ve geride kalmasının sebep olarak İslam inancını görmez bu dinin yanlış yorumlanmasını görür. Ahmet Rıza Bey bir sözünde “ Bir kavmin ahlak ve medeniyeti ile kadınların durum ve statüsü arasında yakın ilişki vardır. Toplum bir teraziye benzetilirse, terazinin bir gözü kadın diğeri ise erkektir. Her iki gözde olanların eşit değerde olmasıyla toplumda denge sağlanabilir. Kadın ve erkeğin görevleri düzgün bir şekilde oluşturulmamışsa biri diğerrinin yaptığını yıkar (2004: 99).”

Ahmet Rıza Bey Osmanlı Devleti'nde var olan görücü usulü ile yapılan evliliğin ve maddi amaçlı evliliklerin cinsiyet ayrımcılığına yol açtığını ve toplumdaki kadın-erkek dengesini bozduğunu savunur. Toplumdaki bu dengenin bozulmasında kadının geri planda kalmasının da önemli rolü vardı. Ahmet Rıza Bey bu nedenlerden dolayı Türk toplumunda şair, sanatçı ve bilimle uğraşan kadınların sayısının neredeyse yok denecek kadar az olduğunu ve onların da topluma fazla hizmet etmediklerini öne sürmektedir. Bunun Osmanlı sarayı için de geçerli olduğunu ve saraydaki kadınların bilgisizliği ve cahilliğinin Osmanlı devlet örgütünü geri götürdüğünü, kadınların padişahlara bile kötülük yaptığını kabul etmekteydi. Ona göre bir toplumun yöneticileri ne kadar faziletli olursa olsun onların ahlaki açıdan gelişebilmesi için kadınlarının eğitilmiş olması gereklidir (2004: 103).

Toplumsal alanda pasif kalan kadın aile içinde de kadına verilen değerin azaldığını kabul eden Ahmet Rıza Bey, bunun sonucunda kadın ve erkek arasındaki eşitliğin bozulduğunu ve kadının manevi açıdan sömürüldüğünü böylece faziletini kaybettiğini bu durumun erkeğin faziletini de azalttığını savunmaktadır. Ahmet Rıza Bey, eğitimde kadının geri kalmasının sadece sosyal hayata zarar vermediğini, bu durumun politik, siyasi alanlarda da zararlarının olduğunu ifade etmektedir. Dolayısıyla ilk eğitimin anne kucağında başladığını ve gelişmiş bir toplumun olması için ilk olarak kadınların eğilmesi gerektiğini savunur.

Türkçü fikrini savunan isimlerden biri olan Mehmet Emin, nesillerin yetişmesinde, ilk eğitimcinin kadın olması sebebiyle kadına çok iş düştüğünü belirtmektedir. Kadınların çocuklarını Türkçü fikirlerle eğitip yetiştirmesi gerektiğini savunur. Bunun için de Türk Kadını dergisinde ‘ninni’ şiirini yayınlamıştır. Bu şiirde, “Rumeli, Kafkas, İran ve Anadolu’nun perişan hali anlatılarak çocuğun oraları kurtarması istenir, ‘Turan’ı bir cennet yap’ denir” (Kurnaz, 2011: 145).

Kadın haklarını savunanlardan biri de Ahmet Ağaoğlu’dur. 1901’de Kafkasya’da yazdığı “İslamlıkta Kadın” adlı kitabında, İslam dünyasının kurtuluşu için iki mühim konuya değinmiştir. Bunlardan biri kadın diğeri ise alfabenin ıslahıdır (Kurnaz, 2011: 145). Görüldüğü gibi bütün yazarların, devletin ve toplumun kurtuluşu ve refahı için ortak olan fikirleri; kadını içinde bulunduğu bu perişan halden kurtarıp onu, eğitilmiş ve hakları olan bir birey haline getirmektir.

Kadın hakları savunuculuğunu yapan ve yazmış olduğu yazılarında da sürekli kadına yer veren Halide Edip Adıvar’ı unutmamak gerekir. Kadın haklarının gelişimi için gerçekten de büyük çaba vermiştir. Kızların eğitimine çok önem veren Halide Edip, kızlar için okul açma çabasına girmiştir. Aynı zamanda Teali-i Nisvan adlı cemiyeti kurarak burada, kadınların sosyal durumlarının düzelmesi için çalışmıştır. Ona göre, kadınları alçaltıp vahim duruma getiren erkekler, alçak ve bayağıdırlar; kadınları yükseltenler, kadınla beraber yükselirler (Kurnaz, 2011: 147-148). Yani kadına değer verip yücelten erkek yücelirken; kadını aşağı çeken erkek ise aşağılık durumdadır.

Halide Edip, “Yeni Turan” ve “Seviye Talip” adlı romanlarında Türk kadını hakkındaki düşüncelerini izah etmiştir. Seviye Talip adlı romanında kadınların eğitim hayatına dikkat çeken Halide Edip, kadınlara verilen hakların, kadınların bu haklardan haberdar olmaları ve faydalanabilmeleri için öncelikle kadınların, eğitim almalarının

şart olduğunu savunur. Çünkü kadın, eğitilmiş ve bilgili ise haklarının da farkında olup bu haklardan çok daha iyi bir şekilde faydalanabileceğini ifade eder. Halide Edip, bu eserinde kadının imkanlar dahilinde kendini nasıl yetiştirip geliştirdiğini göstermeye çalışır (Doğramacı, 1982: 58-60).

Halide Edip bu romandaki kadın tasvirini eğitilmiş, çalışan ve demokratik bir yapıda hayal etmiştir. Halide Edip, giyim konusunda kadını daha modern düşünmüştür. Yüzü açık, saçları örtülü ancak çarşaf yerine, daha modern görünmesi adına mantoyu tercih etmiştir (Kurnaz, 2011: 150). Buna ek olarak Türklüğü ve Müslümanlığı benimseyen, vatansever, ahlakı ve kültürü ile örnek olan, toplumsal yaşamda aktif olan kadını tasvir etmiştir.

Bu dönemde kız okullarının açılması ve Darülfünun'a kız öğrenci alınması önemli gelişmelerdir. Atatürk, Türk devleti için yaptığı bütün yeniliklerde, özellikle de kadın meselesi hakkında çıkardığı kanunlarda bu fikir akımlarını da dikkate alarak modern bir Türkiye yaratmaya çalışmıştır. Uzak gibi görünen hedeflere nihayet Cumhuriyet döneminde kavuşulmuştur (Kurnaz, 2011: 153)

Sonuç itibarıyla Meşrutiyet döneminde ortaya çıkan bu üç fikir akımını özetleyecek olursak; 1917 Aile Hukuk Kararnamesinin oluşumunda bu üç fikir akımının etkisi ve rolü oldukça önemlidir. Her üç fikir akımı da kadının bulunduğu konumu rahatsız edici bularak, kadının eğitilip sosyal hayata kazandırılması gerektiğini savunurlar. Böylece daha çağdaş ve sorunsuz bir toplum inşa edilmiş olacaktır.

1.3.GENEL OLARAK KADIN HAKLARI GELİŞİMİ

1.3.1. Eski Türklerde Kadının Siyasi Görünümü

Eski Türklerde kadın, özellikle İslamiyet'in kabulünden önceki dönemde çok değer görürdü. Kadın da erkeğe verilen hakların neredeyse tümüne sahipti. Her durumda erkeğin yanında yer alan Türk kadını, aile içerisinde de önemli rollere sahipti. Kadınların da erkeklerin sahip olduğu miras ve mülk edinme hakları vardı. Toplumsal hayatta pasif olmayan kadın, sosyal hayatın hemen her alanında yer almıştır. Tarım, hayvancılık, ticaret ve hatta savaşlara bile bizzat katılırdı. Türk tarihinde devleti yöneten kadınlara rastlamak mümkündür.

Eski Türklerdeki kadına verilen değer ve öneme delil olarak Orhun Kitabeleri gösterilebilir. Bu kitabelerde hükümdar, eşiyle birlikte Türk toplumunun başında yer aldığı anlatılır. Yabancı elçiler kabul edildiği zaman hükümdarların eşleri de resmi olarak kabulde hazır bulunurdu. Bu dönemde kadın-erkek ayrımı olmadan aile içinde eşit haklara sahipti. Bazı durumlarda hükümdarın eşi, devleti tek başına yönetmiştir.

Geçmişe baktığımızda ilk kadın hükümdarın Türk olduğu görülür. Ziya Gökalp, Türklerin geçmişinden övgüyle bahseder. Çünkü eski Türk kavimlerinde kadına çok değer verildiği hatta hiçbir milletin, Türklerin kadına verdiği değerden daha fazla değer göstermediğini savunur (Akyılmaz, 2000: 13). Ancak bazı toplumsal ve dinsel nedenlerden dolayı kadına verilen bu değer seviyesi değişkenlik göstermiştir.

Kadınlar, İslamiyet öncesi sahip oldukları önemli hak ve mevkileri X. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i kabul etmeleri ile yitirmişlerdir. Çünkü İslam hukukuna dayalı toplumsal bir yaşayış ve hayat tarzını benimsediler. İslamiyet'in getirmiş olduğu hayat tarzı, Türk kadınların hayatında bazı değişikliklere yol açtı. İslamiyet inancı ile yitirilen bu haklar, sırf İslam dininden kaynaklanan bir durum değil; İslam kaidelerinin yanlış tatbiki yüzünde olduğu söylenebilir.

Bu dönemde 'terken' unvanlı hükümdar eşleri, askeri ve siyasi güce sahiptirler. Erkeklerin kendilerine ait ilk tahvil ayetleri, bunların idare memur Divan teşkilatları, askerler ve kendileri için gelirleri vardı. Bu mevkileri ile terpenler hükümdar eşi olmalarının yanı sıra devlet bünyesinde ikta ve asker sahibi Beyler gibi önem taşıyorlardı. Onlar mevcut kuvvetleri sayesinde yalnız siyasi güce sahip olmakla kalmıyor idari müdahalelerde bulunarak bazı meseleler de çıkarıyorlardı.

Kadınlar, Büyük Selçuklu Devletinden sonra kurulan Türk devletlerinde 'terken' unvanını kullanarak devlet yönetiminde etkili olmuştur. Bu kadınlardan bazıları devletin geleceğinde önemli roller üstlenirken bazıları da devletin parçalanmasında etkili olmuştur. Mesela Tuğrul Bey'in eşi Altuncan Hatun, Melikşah'ın eşi Terken Hatun, Sultan Sencer'in hatunu gibi kişiler, devletin geleceğini yönlendiren kadınlar olmuştur. Türkiye Selçuklularının ve Anadolu beyliklerinin ilk zamanlarında kadın askerler de bulunmaktaydı. 1. Kılıçarslan'ın şehit olmasından sonra Malatya'da bulunan hatun, en küçük oğlu Tuğrul Arslan adına hüküm sürerek oğluna tayin ettiği atabey vasıtası ile geniş siyasi faaliyetleri, savaş ve istilaları olmuştur (Gömeç, 2010:109).

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında Bacıyan-ı Rum adı verilen kadınlar Teşkilatı bulunmaktadır. Ahiliğin Kadınlar Kolu olarak bilinen bu teşkilatın, daha çok uçlardaki Türkmen aşiretlerinin silahlı savaşçı kadınlarından oluştuğu Aşıkpaşazade tarafından söylenmektedir. Anadolu beyliklerinde de mevcut olduğu söylenen bu kadın teşkilatlarının, askerlerin giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarını karşılayıp savaşlara katıldığı yazılmaktadır. Kimsesiz kadınları da barındıran bir teşkilat olan bu kurumlar siyasi askeri ekonomik ve kültürel faaliyetler de bulunmaktaydı (Taş, 2014:1310).

Osmanlıda ki harem yaşantısı vasıtasıyla saray kadınları, hükümdar ve yönetim üzerinde oldukça etkili olmuşlardır. Saray kadınları, devlet yönetimine katılmış bazı kararlar üzerinde etkili olmuşlardır. Özellikle Kanuni Sultan Süleyman devrinden itibaren devlet işlerine karışan kadın sayısı gittikçe artmış, siyasi nüfusları genişlemiştir. Harem'e geldikten sonra bütün rakiplerini yenerek Kanuni'nin gözdesi ve hatunu olan Hürrem Sultan hükümdarın kararlarını etkileyen bir güce sahip olmuş ve devlet işlerine müdahale etmiştir. Bu durumda kadınlar saltanatı denilen bir devrim başlangıcını oluşturmuş Soylu prensesler için kafes sistemini saraya ve divana yerleştiren Hürrem Sultan, bu usulüyle haremdeki kadınların divandaki kararları izleme imkanını sağlamıştır (Taş, 2014:1306).

Osmanlı tarihinde siyasi nüfusa sahip olan Hanedan kadınlarından bahsedilirken bunların devlet hizmetlerinden çok hükümdarlar üzerindeki etkilerinde durulmaktadır. Osmanlı saray kadınları harem hayatı içerisinde çeşitli entrikalar sonucu yönetimde söz sahibi olmuşlardır. Osmanlı Sarayı'nın haremi Osmanlı toplumunu temsil etmekten uzaktır ama eğitimsiz kadınlar yağını da değildir. Harem çok iyi düzenlenirken kadınlar yeteneklerine göre ayrılırdı. Gayet iyi yetiştirilen bu kadınların, zeki ve becerikli olanları kısa zamanda yükselerek önemli mevkilere gelir özellikle Sultan'a yakın olan kadınlarla erkek çocuk sahibi olanlar, siyasi güce erişir idi (Taş, 2014:1297).

Saraydaki kadınların, hükümdarları ve hükümdar oğullarını etkileyerek yönetimde etkili olması tüm kadınların siyasa hayatta etkili olduğu anlamına gelmez. Sadece saray kadınlarının yaşadığı bu rahatlığın diğer kadınların yaşantısının da bu şekilde olduğunu söylemek mümkün değildir. Özellikle bu dönemde ki kadınların, ev hayatı dışında bir yaşamlarından bahsedemeyiz.

1.3.2. İslamiyet Öncesinde Türklerde Kadın

Toplumsal tarihin her döneminde Türk kadını, farklı bir yere oturtulmuştur. İslamiyet öncesi dönemde kadınların hak ve özgürlükleri, İslamiyet benimsendikten sonraki döneme göre çok daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. İslamiyet inancı ile beraber kadınlar sosyal hayattan elini, ayağını çekerek ev hayatına kapandığını söylemek yanlış bir tabir olmasa gerek. Türk toplumunda kadının, bu dönemde çok değerli olduğu ve erkekle aynı haklara sahip olduğunu görmekteyiz.

İslamiyet öncesi dönemde Türklerde, toplumsal anlamda kadın-erkek ayrımından bahsetmek pek mümkün değildi. Kadın, erkekle eşitti ve erkeğin sahip olduğu tüm haklara sahipti. Kadın tıpkı erkek gibi devlet idaresinde söz sahibi olmuş ve aile içinde de çok değer görmüştür. Aile içinde özellikle kadın, çocuk sahibi olduğunda kadına olan değer ve sevgi daha da artardı. Çünkü çocuk, eski Türklerde çok değerli görülmüştür (Nirun, 1994: 23-24).

Konuyu özetleyecek olursak Türkler, tarihin her döneminde kadına değer vermiş ancak dini yargı, kural ve inançlar, kadının sosyal alandaki yerini değiştirmiş ve kadını sosyal hayatta pasif hale getirmiştir. İslamiyet inancı ile benimsenen yeni yaşam biçimi, kadınların hak ve özgürlüklerini izole etmiştir.

1.3.3. İslamiyet'in Kabulü Ve Türk Kadını

Bir dini benimsemenin veya yeni bir dine geçmenin, toplumun her alanında değişimlere neden olması kaçınılmazdır. Türklerin de İslam dinini kabul etmeleriyle yaşamlarının her alanında belirli değişiklikler olmuştur. Türkler İslamiyet'i kabul ettikten sonra dillerinde ve kültürlerinde değişim gözlenmiştir. İslamiyet inancına bağlı olan Arap-İran kültürleri, zamanla Türklerin üzerinde etkili olmaya başlamış ve bu durumdan özellikle kadınlar etkilenmiştir.

Bir milleti değiştirmek istiyorsak o milletin önce dilini sonra dinini değiştirmek yeterli olacaktır. Dolayısıyla Türkler de dinini değiştirip İslamiyet'i benimseyince birçok değerlerini de değiştirmiş oldu. Özellikle Türk kadını, dini kural ve yargıların kurbanı olarak birçok hak ve özgürlüklerinden feragat ettirildi. Kadının bu duruma

düşmesi aslında İslamiyet inancının kaidelerinden kaynaklanmayıp bu dinin yanlış yorumlanıp tasdik edilmesinden kaynaklanmıştır. Oysaki İslam dini, kadını kutsal görüp kadına, birçok hak vermiştir. Asıl manaların dışına çıkılarak kadın, bu haklardan mahrum bırakılmıştır (Altındal, 2004: 33).

Kuran-ı Kerim’de kadın haklarının olduğunu gösteren sureler vardır. Mesela, Bakara Suresinin 282. Ayetinde kadınların, erkeklerin sahip olduğu haklarının yarısı kadar hakkı olduğunu gösteren iki hüküm vardır. Bunlardan ilki tanıklık konusu ile ilgilidir. Bu hükümde, iki kadının tanıklığı bir erkeğin tanıklığına denk düşmektedir. İkincisi ise miras hukukunda iki kadının, bir erkeğe eşit tutulduğu Nisa Süresi 11. Ayettir (Altındal, 2004: 33).

Bu ayetlerin indiği dönemin toplumsal koşulları göz ardı edilmemelidir. Arap toplumuna inen Kur’an, indiği dönemin koşulları göz önünde bulundurduğumuzda; kadın çok değersizdi ve tıpkı bir eşya veya mal gibi görülür, kadından faydalanılırdı. Dolayısıyla o dönemin koşulları bu haldeyken Kur’an’ın kadına verdiği haklar çok önemliydi. Kur’an’da kadınla ilgili haklara yer veren bu hükümler, çok farklı anlamlara işaret etmiş olabilir. Bu hükümler, toplum tarafından yanlış yorumlanarak toplumsal alanda kadının, erkeği geriden takip etmesine sebebiyet vermiştir. Bu durumun sebeplerinden biri de İslam inancını benimseyen İran ve Arap kültürlerinden etkilenip onlar gibi yaşamaya çalışmış olmalarıdır. İran ve Arap geleneklerinde kadının evde inzivaya çekilmesi ve erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi meşrudur (Doğramacı, 1993: 16).

Sonuç itibariyle İslamiyet’in birtakım uygulamalarla toplumsal cinsiyet ayrımını pekiştirdiği iddia edilmektedir. Oysaki daha önce de belirttiğimiz gibi bu anlayışın sebebi İslam dininin gerçek hükümleri değil İslam’ın yanlış yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Aslında İslamiyet’ten önce de kadınların, geri planda kalması için birtakım uygulamalar sürekli var olmuştur ancak bu uygulamaların bir dini kitapta yer alması duruma meşruluk kazandırmıştır. Bunun birçok sebebi mevcutken, bunlardan en önemlisinin de toplumsal yaptırım ve baskılar olduğunu söyleyebiliriz. Kur’an da kadının haklarına yer verilmesine rağmen bu hükümlerin yanlış tasviri, Doğu’nun geleneksel kültürü ve sosyal yaşayış tarzı yüzünden Türk erkeğinin ve toplumunun kadın yaklaşımı, kadını zor bir hayata yaklaştırır yönde ilerlemiştir (Kandiyoti, 1997: 85).

Altındal'a göre Osmanlılarda ki harem anlayışı, kendi kültürlerinin bir yaratımı değildir. Bu harem kültürü Bizans ve İran'dan özenilmiş ve Osmanlı'nın da bir kültürü haline gelmiştir. Dolayısıyla Osmanlı ve Türk toplumundaki çok evlilik(poligami) anlayışı bu şekilde yaygınlaşmış ve yerleşmiştir (2004: 34). Çok eşlilik Osmanlı da vazgeçilmez bir adet haline gelmiş; Osmanlıda ki harem anlayışı da bu tezi güçlendirmektedir.

1.3.4. Tanzimat'tan Milli Mücadeleye Kadın Haklarındaki Gelişmeler

Tanzimat dönemi, Osmanlı Devleti için yenilik ve gelişmeler açısından çok önemli bir dönemdir. Bu dönemin getirdiği bazı şartlar, Osmanlı Devletini yenilik yapmaya zorlamıştır. Yapılan yenilikler, toplumsal yapının hemen her alanını tesir ederek kadın haklarının da iyileşmesine zemin hazırlamıştır. Bu dönemde böyle bir yeniliğe girmenin en büyük sebebi Osmanlı'yı çöküşten kurtarmaktır. Bu anlamda toplumun her kurumu değiştirilip yenilenmeye çalışılmıştır. Bu gelişmelerden kadının durumu da etkilenmiş ve kadının durumunda olumlu yönde iyileşmelere vesile olmuştur (Kaplan, 1998: 7).

Tanzimat'ın getirdiği yenilik ve ıslahatlar, Osmanlı toplumunu gittikçe Batı'ya yakınlaştırmış ve değiştirmeye başlamıştır. Zaten Osmanlı, Batı'nın üstünlüğünü kabul edince Batı'ya yaranmak için idari, siyasi ve ekonomik alanda çeşitli düzenlemelere gitmiştir. Yapılan değişiklikler ve düzenlemelerle, kadının durumu da gündeme getirilmiş bu alanda iyileşmelerin yapılması istekleri, ön plana çıkmıştır. Osmanlı, Batı'nın üstünlüğünü kabul edip bu yönde düzenlemelere giderken, kadının durumu da göz önünde tutularak Batı'da ki kadınlara tanınan hakların, Türk kadına da tanınması yönünde düzenlemelere gitmesi gerekiyordu. Batı'daki kadının, Osmanlı kadınından üstün olmasının tek nedeni, onlara tanınan haklardır. Müslüman kadın, içinde bulunduğu zor durumdan kurtulabilmesi için bu haklara mecburdur (Caporal, 1982: 50-79). Bu hakların kazanımı ile Osmanlı kadını da kurtuluşa erecektir.

Bir toplumu daha muasır seviyelere çıkarmak istiyorsak öncelikle o toplumun kadınına değiştirmek lazım. Çünkü kadın, yeni nesli eğiten rolünde olduğu için kadının, çocuk yetiştirmesi açısından eğitici yönü de dikkate alındığında, kadınlara verilecek

hakların ne kadar önemli olduğu aşıkardır. Batıcılar da bu fikirde olduğu için kadını ve toplumu değıştirmeyi amaçlayan çalışmalar yapmışlardır (Caporal, 1982: 80-89).

Osmanlı devletinde bu dönemde gündemde olan kadın hakları meselesi, aydınlar arasında da tartışma konusu olmuş ve 1858 arazi kanunu ile kız çocukları, babalarından kalan topraklar üzerinde veraset hakkına sahip olmuşlardır. Sonraki süreçlerde de sınırlı da olsa kadınlara eğitim imkanı tanındı.

Tanzimat dönemi Sultanlarından olan II. Mahmut döneminde birçok yeniliklere imza atıldı. Bu dönemde Avrupa'dan ebe kadınlar getirilerek tıbbiye dersleri verilmeye başlandı. Kız okulları açılarak birçok meslek alanı oluşturulmaya başlandı. 1859 kız rüştiyeleri(ortaokul), 1870 Kız Sanayi Mektebi(Sanat), 1870 Dar-ül Muallimat(Öğretmen okulu) okulları bu dönemde açıldı. Bu okullarla hedeflenen amaç kadınlara mesleki eğitim verip, onları yetiştirmektir. Mesleği olmayan birçok kadına, çalışma imkanı tanındı. Öğretmenlik mesleği, bu dönemde kadınların eğitim sonucu elde ettikleri ilk resmi meslek olmuştur (Kaplan,1998: 8). Bu gelişmeler kadın hakları için çok önemli bir ivme olmuştur.

Bu dönemde yenilikler hızla devam etti. Bu yenilikler arasında II. Abdülhamit ve Meşrutiyet (I-II) dönemlerinde kız okulları sayısının artırılması bulunmaktadır. 1914'te Müslüman kızlara, Dar-ülfünun'a(Yüksek Okul) gitme hakkı tanındı. Çıkarılan Hukuk-u Aile Kararnamesi, çok eşliliği tamamen yasaklamasa da zorlaştırdı. Nikah yapılırken kadın, erkeğin kendi üzerine evlenmesi durumunda, kendisinin veya ikinci kadının boş olmasını şart koşma hakkına sahipti. Bu yüzden Hukuk-u Aile Kararnamesi'nin çok eşliliği, önceden konulacak bir şartla kadının rızasına bağlayan hükmü, sınırlı da olsa bir yenilik sayılmıştır (Cin, 1974: 302-304).

1858 yılında kızların ebelik eğitimi alması için kız rüştiyeleri (bir çeşit ortaokul) açılmıştır. Böylelikle ebe mesleğini icra eden kadınlarımız olacaktır. Terzilik, öğretmenlik, hemşirelik ve eczacılık gibi mesleklerin kazanımı ise Meşrutiyet'ten (1908) sonra başlayacaktır. 1909'da Halide Edip'in kurduğu Teali-i Nisvan cemiyeti, kadınların sosyal durumlarını iyileştirmek amacıyla kurulmuş bir cemiyettir. 1923 yılına gelindiğinde kadınlarımız, hukuk ve tıp fakültelerinde eğitim alma imkanına sahip olmuşlardır (Nirun, 1994: 320 – 321).

Bu dönemin en önemli özelliklerinden biri de bizzat kadınların çıkardığı gazete ve dergilerin oluşudur. Basınla beraber kadın hakları konusunun toplumda daha hızlı

yayılması sağlanmıştır. Yine bu dönemde kadınlar tarafından teşkilatlar oluşturulmuştur. İlk etapta bu teşkilatların kuruluş amacı hayırseverlikken; II. Meşrutiyet döneminden sonra kadın hakları savunuculuğuna doğru yönelmiştir (Kaplan, 1998: 9).

Bu cemiyetlerin kuruluş amacı Müslüman kadını değiştirmek, sosyalleştirmek ve Batılılaştırmaktır. Bu değişim kadına verilecek olan eğitimlerle ve kazandırılacak mesleklerle mümkün olacaktır. Bu dönemden Milli Mücadeleye kadar olan dönemde Osmanlı da önemli değişme ve gelişmeler yaşanmıştı, ülkenin içine düştüğü siyasi ve ekonomik sıkıntı, Balkan ve I. Dünya Savaşları sırasında yaşanan olaylar, Müslüman kadınların sosyal hayata katılmasına imkan sağlamıştır.

Diğer önemli etken ise Müslüman erkeklerin çoğunun silahaltında olması ve erkek nüfus sayısının azalmış olmasıdır. Bu durum memur ve işçi sıkıntısı yaratırken imparatorluktaki gayrimüslimlerin ihanet içinde olması ve devleti yıkma çabaları, bunlara duyulan güveni sarsmıştı. Bu sebeple gayrimüslimler idari memurluklara alınmadı. Alınacak idare memurların, Türk ve Müslüman olmasına özen gösterildi. Bu dönemde çalıştırılacak Müslüman erkek nüfusun silahaltında olması devleti, Müslüman kadınlardan faydalanma yoluna sevk etmiştir (Kaplan, 1998: 9). Dolayısıyla kısa bir süre içinde birçok Müslüman kadın çeşitli bakanlıklara alınarak iş hayatına atılmış oldular. Bütün bu gelişmeler Müslüman-Türk kadının çalışma hayatına katılmasını sağlayarak, toplumsal dengeyi değiştirip kadını, toplumsal alanda daha aktif hale getirmiştir.

Kadın haklarının gelişimi ilgili faaliyetlerde özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde yayınlanan gazete, dergi ve edebi eserlerde, batılılaşma hareketleri teşvik edilerek kadınlarla ve kadın hakları ile ilgili yazılar yer alırken, batılı kadınların sahip oldukları hakların topluma tanıtılması da amaçlanmıştır. Müslüman kadınların durumunun düzeltilmesi ile ilgili isteklerin yer aldığı bu dönemde, bazı yayınlarda kadın hakları meselesinin tartışılması gerçekleştirilmiştir. Tanzimat ve I. Meşrutiyet döneminde kadın meselesi ile ilgilenen başlıca gazete ve dergiler şunlardır:

Terakki (1868): Bu gazete Ali Raşit tarafından çıkarılmış olup gündelik siyasi içerikli bir gazetedir. Kadın haklarından bahsederek halkın, bilinçlendirilmesi sağlanmıştır. Kadın haklarını gündeme getirip kadınların eğitilmesi, sosyal durumlarının iyileşmesi için değişik konularda (çok eşlilik, kaç-göç) yazılara yer vermiştir.

Muhadderat(1868): Bu gazete özellikle İslam inancından kaynaklı Müslüman kadının yaşamış olduğu mağduriyete dikkat çekerek; bu kadınlarımızın eğitilmesi gerektiğini savunan yazılara yer vermiştir. Kadın hakları meselesiyle ilgili Batı'nın durumunu ve gelişmelerini takip ederek gündemde tutmaya çalışmıştır. Aynı zamanda evlilikte, çok eşliliğe karşı çıkmış ve tek eşliliği savunmuştur.

Şükufezar(1886): İlk kadın dergisi özelliğine sahip olan bu dergi, Afife hanım tarafından çıkarılmıştır. Çoğunlukla kadın yazarlardan oluşan dergi, kadın-erkek eşitsizliğine dikkat çekerek; kadınların bu durumdan kurtulması için birlik olup, bu uğurda mücadele verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Kadınları ezen erkeklere karşı bir arada durup onlara, kadınların gücünü ispatlamaya çalışacaklarını dile getiren fikirlere yer vermişlerdir. Dergide yayınlanan yazılar, kadın erkek eşitliğini savunmaktadır.

Hanımlara Mahsus Gazete ise (1893-1907) yılları arasında Mehmet Tahir ve karısı Fatma Sadiye tarafından çıkarılmıştır. Düzenli yayımlanmasına çalışılan gazete resimli olarak yayınlanmıştır. Eğitim, moda, dikiş ve çocuk bakımı konularında, kadın okuyucularına bilgi vererek onları aydınlatmayı amaçlamıştır.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde, kadın hakları ile ilgili yayınlar yaparak okuyucuları bilinçlendiren gazete ve dergiler arasında, Mürebb-i Muhadderat (Vakit 1875) Mürüvvet (1885-1886), Para Bohçası (1887-1888), Ayine (1874-1876), Aile (1880), Hanımlara Mahsus Malumat (1894-1896)'da bulunmaktadır. Yine bu dönemde Takvim-i Nisa (1899-1900) adıyla bir kadın takvimi de yayımlanmıştır. Ev, aile konularına ve kadınlarla ilgili güzel sözlere yer verilen takvimde, kadınların toplumdaki önemi vurgulanmıştır (Kaplan, 1988: 10-11).

1.3.5. Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e Kadar Olan Dönem(1839-1908)

Osmanlı İmparatorluğunda var olan sorunlar, devleti yeniliklere itmiştir. Osmanlı Devleti 17. yüzyıldan itibaren Avrupa karşısında gerilemeye başlamış ve bu durumun en net şekilde kabul edilmesi askeri yenilgilerin artmasıyla başlamıştır. Yapılan Karlofça(1699) ve Pasarofça (1718) antlaşmalarında Osmanlı imparatorluğu sınırları giderek daralmaya başlamış, bu durum idarecileri telaşlandırmıştır. Bu kaybın daha fazla yaşanmaması için çareler aranmasına sebep olmuştur. Bu süre zarfında, yenileşme hareketlerin öncelikle askeri alanda gerçekleştiğini görüyoruz. Ancak, askeri

alandaki yapılan bu ıslahatlar yeterli gelmeyince içtimai ve siyasi alanda da Batı tarzının yeniliklerine ihtiyaç duyulmuş ve bu alanda düzenlemelere gidilmiştir (Kurnaz, 1991: 3).

Bu düzenlemeler, Tanzimat'ın ilanından sonra daha fazla hissedilecektir. Çünkü Tanzimat fermanıyla alınan kararlar doğrultusunda, bütün tabanın eşit sayılması Osmanlı için önemli bir gelişmedir ve bir dönüm noktasıdır. Tanzimat dönemi, gerçekten de birçok yeni düzenlemelere vesile olmuştur (a.g.e, 1991: 3).

Devletin bekası ve kurtuluşu için önceleri sadece askeri alanda yapılan yenilikler, Tanzimat döneminde hemen her alanda yeniliğe gidilmiştir. Yapılan yenilik ve düzenlemelerde, bir Avrupa ülkesi olan Fransa'nın etkisi görülür. Osmanlı bu dönemde birçok alanda Fransız kanunlarından faydalanmıştır. Hatta buna örnek teşkil etmesi anlamında; Fransız İhtilali'nin etkisinde kalarak Tanzimat Fermanı'nın ilan edilip kanun önünde eşitlik ilkesinin kabul edilmiş olması gösterilebilir. Buna benzer örnekler arttırabilir: Fransa'dan alınan Ticaret Kanunu ve bu kanunu takiben alınan Ceza Kanunu, Türk Kanununa uyarlanmıştır. Encümen-i Daniş'in kurulmasında etkili olan Fransız Akademisi de eğitim alanında örnek alınan yeniliklerden biridir.

Osmanlı devletinin yenilikler yapması beraberinde başka sorunlar da getirmiştir. Bu sorunların başında her alanda meydana gelen ikiliklerdir. Çünkü eski kurumlar ortadan kaldırılmadan yeni kurumlar faaliyete giriyordu. Mektep ve medrese kurumlarının bir arada olması buna örnektir.

Tanzimat döneminde Avrupa'nın baskısı şiddetle devam etmiştir. Avrupa bu dönemde, Osmanlı'nın zayıflamasından faydalanarak bu durumdan iyice istifade etmiştir. Azınlıklara tanınan hakları her seferinde yeterli görmeyip daha fazlasını isteyerek Osmanlı'nı iç işlerine müdahale etmeye çalışmıştır. Avrupa'nın baskılarına daha fazla dayanamayan Osmanlı, 1856 Islahat Fermanı'nı da ilan ederek bir kez daha Avrupa karşısında boyun eğmek zorunda kalmıştır. Boyun eğmek de zorundaydı çünkü Kırım Harbi'nde Rusları, İngiltere ve Fransa'nın desteği ile yenebilmişti. Yapılan bu desteğin karşılıksız kalmayacağı belliydi. Avrupa karşısında söyleyecek sözü kalmayan Osmanlı, Tanzimat Fermanı'nda verdiği hak ve vaatleri tekrardan doğrulamıştır. Osmanlı Avrupa'ya bağımlı kaldığı için Avrupa'nın isteklerini de yapmak zorunda kalmıştır.

Bu dönemde, azınlıklar ülkede yabancıların desteğini alarak okul açma faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Ülkemiz için önemli olaylardan biri sayılan I. Meşrutiyet'in ilanında Mithat Paşa'nın etkisi oldukça fazladır. O dönemde iktidara geçen II. Abdülhamit, Meşrutiyet anlayışının çizgisinde olmamasına rağmen yine de tahta geçmiştir. Ancak 93 Harbi'nin patlak vermesiyle II. Abdülhamit, Meşrutiyeti kaldırmıştır. Böylece tarihte İstibdat Dönemi olarak bilinen bu dönem, demokrasi hayatımıza 33 yıl sürecek bir kopukluğa neden olmuştur (Kurnaz, 1991: 4).

II. Meşrutiyet'in ilanı ile ülkemiz için yeni bir dönem başlayacaktır. Artık Avrupa'nın gelişmelerinden habersiz kalamayan Osmanlı, sürekli Batı ile münasebet halinde olmuş ve Batı'nın gelişmelerini yakından takip ederek sosyal ve siyasi hayatımızda büyük etkilere vesile olmuştur. Batı'daki gelişmelerin takipçisi olan Türk aydınları, Batı'nın düşünce tarzını ve hayata bakışını, Türk toplumuna da taşımak istemişlerdir. Dolayısıyla Türk aydınlarımız eserlerinde, Batı'nın düşünce tarzını yansıtarak toplumu bu konuda hazırlamaya çalışmıştır. Aynı zamanda kadın hakları gelişmelerinden geri kalmayan aydınlarımız, basın da gücünü kullanarak kadınlarımızın eğitilmesi için önayak olmaya çalışmışlardır. Batı'da özellikle kadın hakları konusundaki gelişmeler, Türk toplumuna da tesir etmiş; bu hususta eğitim alanında önemli gelişmeler sağlanmıştır. Ayrıca hukuk alanında ki bazı gelişmeler de önemlidir (Kurnaz, 1991: 4)

1.4.EĞİTİM

Tanzimat ile beraber eğitim hayatında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. O döneme kadar kadınların eğitime neredeyse hiç önem verilmiyor, ihtiyaç dahi duyulmuyor çünkü gereksiz görülüyordu. Ancak ulema ve idareci kesimlerin kızları, eğitim imkanlarından faydalanıyordu. Tanzimat öncesine kadar sadece Sıbyan ve Enderun mektepleri ve medreseleri mevcutken; Tanzimat sonrasında birçok eğitim kurumu açılmıştır. Ancak Tanzimat'la beraber bu anlayış değişmiştir (Kurnaz, 1991: 4).

Tanzimat dönemi ile Osmanlı için yeni bir dönem açılmış; bu yeni dönemde Türk kadınının hayatını kolaylaştıracak ve cinsiyet ayrımcılığını giderek azaltacak birtakım uygulamalara gidilmiştir. Örneğin, "Fransa'nın Duruy Kanunu'ndan(1867)

etkilenecek hazırlanan 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile kızlar için öğretmen okulu açılması, rüştiyelerin çoğaltılması kararlaştırılmıştır” (Kodaman, 1980: 55; Akt. Kurnaz, 1991: 5).

Özetle Tanzimat dönemi, devlet imkanları ile Türk kadını için hem mesleki hem de kültürel yönden eğitim olanaklarının artırıldığı bir dönem olmuş ve kadın için eğitim artık daha etkin hale gelmiştir.

1.4.1. İlk Öğretim

Tanzimat döneminde ilköğretim de bazı düzenlemeler getirilmiştir. Bu düzenlemelerle ilköğretim, Sıbyan mektepleri tarafından sürdürülmüştür. Zamanla bu mekteplerin yerini, iptidai mektepler alacaktır. Bu ise II. Abdülhamit zamanında gerçekleşecektir.

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi’ni Sıbyan mektepleri konusunda en önemli teşebbüs olarak görebiliriz. Sıbyan mekteplerindeki kaideler şu şekilde düzenlenmiştir: okula devam zorunluluğu erkekler için 6-10 yaş olarak düzenlenirken, kızlar için 7-11 yaşlar arası şeklinde düzenlenmiştir. Aynı zamanda kızların eğitim imkanları iyileştirilerek köylerde kızlar için sıbyan mektepleri açılmıştır (Kodaman, 1980: 101-109; Akt. Kurnaz, 1991: 5).

Nizamname’de Kız Sıbyan mektebinde öğretmenlerin bayan olması isteniyordu ancak bayan öğretmen yetişinceye kadar yaşlı ve deneyimli, ahlaki yönden iyi yetişmiş erkek öğretmenlerden faydalanmak mecburiyetinde kalınmıştır (Kurnaz, 1991: 5). Bu şekilde zamanla kadın hocalar yetişecektir.

İlköğretimin zorunlu hale getirilmesi 1876 Kanun-ı Esasi’sinde anayasa maddesi olarak yer almıştır. Bu mecburiyet ile kız ve erkek çocukları artık eşit eğitim hakkına yasal olarak sahip olmuşlardır (Kurnaz, 1991, s. 6).

1.4.2. Ortaöğretim

1.4.2.1 Kız Rüştîyeleri

Ortaöğretim imkanı kızlara ilk defa Tanzimat döneminde verilmiştir. O dönemde Osmanlının Maarif Nazırı, 10 Kasım 1858 tarihinde, sadrazamlık makamına ülkenin kalkınması ve milletimizin yükselmesi için eğitimin şart olduğuna ancak kız çocukların eğitimi olmadan bu hedeflere ulaşılamayacağını belirten bir yazı göndermiştir. Bu yazının içerisinde kız çocukların eğitimi için rüştîyelerin açılması teklif ediliyordu. Bu teklifi uygun gören sadrazam, 6 Ocak 1859 tarihinde İstanbul'un Sultan Ahmet semtinde ilk kız rüştîyesini açmıştır (Akyüz, 1982: 117; Akt. Kurnaz, 1991, s. 9).

1869 Nizamnamesi, kız rüştîyeleri ile ilgili bazı kaideler getirmişti. Bu kaideler genel itibariyle şu şekildedir: büyük kentlerde halkın inanç yapısına göre sadece Müslüman veya Hristiyan rüştîyesi açılacak; karma yapılı kentlerde ise, hane sayısının 500'ü geçmesi şartıyla Hristiyan veya Müslüman kız rüştîyesi açılabilirdi. Bu uygulamaya öncelikle İstanbul'dan başlanmış daha sonra diğer şehirlere de yaygınlaştırılmıştır. Buna ilaveten bu rüştîyelerde ki öğretmenler kadın olacak eğer kadın öğretmen eksiği olursa yaşlı ve tecrübeli erkek öğretmenlerden yararlanılacaktı (Koçer, 1974: 93; Akt. Kurnaz, 1991, s. 9).

1.4.2.2. Kız İdadisi

II. Abdülhamit döneminde Münif Paşa'nın nazırlığı sırasında kızlar için ilk idadi, 13 Mart 1880'de açılmıştır. Bu eğitimin verilmesi için bir konak kiralanmıştır. Okulda Avrupa düzeyinde eğitim veriliyor, Türkçe ve genel kültür derslerinden başka Fransızca, Almanca, İngilizce, müzik ve el işi dersleri de yer alıyordu. Bu alternatiflere rağmen okul yine de ilgi görmemesinden dolayı iki yıl sonra kapanmıştır (Unat, 1966: 46; Akt. Kurnaz, 1991: 17).

Her ne kadar okul iki yıl içinde kapanmış olsa da bu okul, eğitim tarihi - hususi ile kadınlara eğitimi-açısından oldukça önemlidir. Çünkü bu okul ile kızlar ilk kez lise düzeyinde eğitim alma imkanı yakalamıştır (Kurnaz, 1991, s. 18).

1.4.3. Mesleki Eğitim

Tanzimat dönemi ile hayatımıza giren kızların eğitimi, kızlara mesleki eğitim imkanı da vermiştir. Bunlardan bazıları olan Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektebi ve Kız Öğretmen Okulu gibi mesleki eğitim veren okullar ilk defa Tanzimat döneminde hayatımıza girmiştir (Kurnaz, 1991, s. 18). Böylece kadınların çalışabilecek meslek sayıları da artmıştır.

1.4.3.1. Ebe Mektebi

Tanzimat'tan önce kadınların sağlıkla ilgili bilgileri, tamamen çevrelerinden aldıkları bilgilerle sınırlı kalmıştır. Ancak kadınların tıbbi eğitim almaları yönünden fikirler ve çalışmalar, ilk kez Tanzimat döneminde düşünülmüş ve hayata geçirilmiştir. Bu anlamda ilk çalışma Tıbbiye Mektebi'nde ebelik kurslarının açılması ve buralarda eğitimin verilmesidir. Böylelikle, 1843 yılında Tıbbiye Mektebi'nde ebelik eğitimi verilmeye başlandı (Kurnaz, 1991, s. 18). Bu eğitim, kadınlara verilen ilk sağlık eğitimi olarak kabul edilir.

Burada verilen eğitimler mankenler üzerinde yapılarak öğrenilmekteydi. Kadın için yapılan bu eğitim girişimlerine rağmen yine de kadın ve erkeğin bir arada çalışması ya da eğitim alması, uygun görülmeyip bu anlayış çerçevesinde kadınlar eğitimden faydalanmaya çalışmıştır. Mesela, ebe kadınlarının uygulayacakları mesleki tatbikat esnasında yanlarında erkek bulunmaması şartı getirilmiştir (Unat, 1966: 46). Ancak eğitim verecek kadın hocalarının yetersizliği veya olmayışı sebebiyle bazı derslerin erkeklerden alındığı bilinmektedir. Bu zaruri ihtiyacın giderilmesinden dolayı ilk defa erkekler tarafından kadınlara ders verilen bir eğitim ortamı oluşmuştur.

Bu eğitim sürecinde 1845'te ilk mezunlar verilmiş ve bu öğrenciler padişahın huzurunda diplomalarını almışlardır. Bu mezunlardan Müslüman olanların sayısı 10 iken, Hristiyan mezunların sayısı ise 26 idi (Kurnaz, 1991: 20).

1905'te askeri ve Mülki Tıbbiyeler Haydarpaşa'ya nakledilmesi üzerine bina boş kalınca o binada, Kadırga Veladetnamesi adı altında ebe mektebi açılmıştır. Bu ebe

mektebi ile beraber doğum kliniği de açılarak ebe mektebinin temeli atılmış oldu. Bu okulun mezunları, ilk kez eğitim alarak meslek edinen kadınlar olması yönünden önem arz etmektedir (Caporal, 1982: 105).

Her kadının bu eğitimden faydalanabilmesi için okula öğrenci alınırken okuma-yazma şartı dahi aranmıyordu. II. Meşrutiyet'ten sonra ise kızlara bu eğitimin verilmesi için kız öğrencilerin öncelikle ilkokul mezunu olmaları gerekiyordu.

1.4.3.2. Kız Sanayi Mektepleri

Dikiş nakış sanatı, kızlarımız için vazgeçilmez bir el becerisi sayılmaktaydı. Kızların bu yeteneklerini geliştirmek ve bu becerilerden ekonomik fayda sağlamak için Kız Sanayi Mektepleri açılmıştır.

Bu okullarda ilk kez kadınlara, bu sanatın teknik bilgileri verilmeye başlandı. Kadınlara bu teknik eğitimin verilme başlangıcı olarak kız rüştiyelerinin açılışı(1859) kabul edilmektedir. Sebebi ise 'nakış' dersinin ders programında yer almasıdır (Akyüz, 1982: 117; Akt. Kurnaz, 1991: 20).

1.4.3.3. Darülmualimat

Türk kadınının toplumsal olarak statüsünü belirlemede çok önemli payı olan Darülmualimat, Türk kadının eğitim tarihindeki en önemli olaylarından biri olmuştur. Darülmualimatla beraber kadınların eğitim imkanları daha da artmış ve kadına yeni bir çalışma alanı hazırlanmıştır.

Darülmualimat okulu, açılmadan önceki dönemlerde(1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde) de toplumun, bu tarz bir okula ihtiyacı olduğu gündeme getirilmişti. Buna rağmen bu okul, anca 26 Nisan 1870'de açılabilirdi. Saffet Paşa, bu okulun açılışında kadınların eğitimi ile ilgili anlamlı bir konuşma yapmıştır. Konuşmalarında; İslamiyet dininin, kadınların eğitimine karşı olmadığını hatta kadınların iyi eğitim alması, çocukların iyi bir şekilde yetişmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Dolayısıyla kadınların eğitimi, yeni neslin geleceği için de çok önem teşkil etmektedir (Kurnaz, 1991: 23).

Darülmualimat, kız okulu olmasına rağmen kadın öğretmenlerin olmayışı, okula olan ilgiyi azaltmıştır. Zaten bu okulun amacı toplumda kadın öğretmenler yetiştirip var etmektir.

Darülmualimat'ın açılması ile burada mezun olan kadınlar, toplumda yeni bir meslek olan öğretmen olarak görev alacaklardır. Darülmualimat ile hedeflenen amaçlara ulaşılmış, ülkede kadın öğretmen sayısı artmıştır. Bununla beraber okullardaki kız öğrencilerin sayıları da artarak çoğalmıştır. Devlet eliyle kadına tanınan bu eğitim imkanı sayesinde mezun olan öğretmen adayları, resmen tayin edilmişlerdir (Kurnaz, 1991: 28).

Yukarıda verdiğiniz bilgiler doğrultusunda konuyu özetleyecek olursak; Tanzimat dönemi ile kadınlara, devlet insiyatifinde, eğitimin kapıları açılarak kadınları sosyal hayatta aktif şekilde bulunmaları için imkanlar sağlandı. Bu dönem kadınlar için bir çağın kapanıp yeni bir çağın açılması demektir.

Kadınlara verilen eğitim, kültürel ve mesleki alanda verildiği için kadına yeni meslek alanları oluşturulmuş oldu. İlk etapta kız okullarında verilen eğitim, erkek hocalar tarafından verilmesi sebebiyle çok rağbet görmemiştir. Bu yüzden okullarda kadın öğretmenlerin ders vermesi için Darülmualimat okulu açılmıştır. Böylece Darülmualimat ile kadınlar yeni bir meslek hayatına atılma imkanına kavuşmuştur. Dolayısıyla Türk kadının çalışma hayatına resmi olarak ilk atılımı, eğitim alanında gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

Tıbbi eğitim alarak ebe mekteplerinden mezun olanlar da çalışma hayatına atılmışlardır. Fakat bu kişilerin resmi olarak tayin edilip istihdam edilip-edilmediğini bilemiyoruz. Sanat mekteplerinde dikiş-nakış dersi alan kadınlarımız, küçük sanayi müesseselerinde çalışmaya başlamışlardır. Yani Tanzimat döneminde kadına verilen bütün eğitimler, toplum hayatında yerini bularak kadınlar tarafından icraata geçilmiştir.

Kadınların aldığı mesleki ve kültürel eğitim onları belli bir kültür seviyesine yükseltmiş; toplumsal alanda ve milli meselelerde etkin şekilde rol almasında etkili olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

KADINLARLA İLGİLİ HUKUKİ DÜZENLEMELER

Hukuki olarak kadınlar, ilk kez Tanzimat döneminde birtakım haklara sahip olmuştur. Bu verilen hakların her birini başlık altında inceleyerek neler olduğuna bir bakalım.

2.1. ARAZİ HUKUKU

Osmanlı hukuk düzeninin genellikle İslam hukukuna göre işlediği açıktır. Fakat konu arazi olunca, İslam hukukuna göre değil örfi hukukun daha ağırlık kazandığı görülür. Örnek verecek olursak, bir baba ölünce, miras çocuklar arasında 1/3 esasına(İslam hukukuna göre) göre dağılması gerekir. Ancak bu esas, arazi konusunda örfi hukuka göre şekillenmektedir (Barkan, 1940: 396; Akt. Kurnaz, 1991, s. 29).

Osmanlı tarihinde arazi veya miras paylaşımı ile ilgili birçok kanun mevcuttur. Mesela, bir dönem, miri arazi hakkına sahip birinin arazisi, erkek çocuk devr alırken yapılan bazı düzenlemelerle “tapu bedeli” ile kız çocuğunun da bu haktan faydalanması sağlanmıştır. 1567 kanuna göre, anneden kalan toprak erkek çocuğa tapu bedeli verilmek şartıyla kız evlada verilmekteydi (Berki, 1959: 68; Akt. Kurnaz, 1991: 29).

Bu kanun 1263 (1846-470) yılına kadar devam etmiştir. Ancak bu tarihten sonra yapılan yeni düzenlemelerle, kız çocuğu da erkek çocuk gibi karşılıksız olarak babasından kalan araziye sahip olma hakkı verildi. Miras kalan araziye, kız ve erkek kardeşler arasında eşit şekilde paylaştırılacaktı. Bu yeni kanunname ile anneye ait olan arazi, kız ve erkek evlada eşit olarak geçiyordu (Cin, 1979: 58; Akt. Kurnaz, 1991: 29).

Sonraki dönemlerde kadınların miras paylaşımı ile ilgili durumu daha iyi hale getirilmiştir. Özellikle 21 Şubat 1912 tarihli Emval-i Gayr-ı Menkulenin İntikalatı Hakkında Kanun-ı Muvakkat da miras paylaşımında kadın ve erkeğe eşit haklar verilmiş, ayrıca dul kadının durumu da düşünülerek bu kadınlara, daha iyi imkan verilmiştir.

2.2. CARIYELİĞİN KALDIRILMASI

Cariyelik veya kölelik insan haklarını tamamen yok sayan adaletsiz bir toplumsal sistem biçimidir diyebiliriz. Savaşlarda esir alınan aynı zamanda bir mal gibi alınıp satılan erkeklere köle, kadınlara ise cariyeye denmektedir. Tıpkı köleler gibi cariyeler de eşya gibi alınıp satılabiliyordu.

Cariyelik ve kölelik toplumda bir ticaret olarak görülmüş ve insanlar pazarlanmıştır. Bir ticaret haline dönüşen cariyelik durumu, toplumda iyi bir kazanç alanı olarak görülmüştür. Bu uygulamalardan çok iyi para kazananlar oluyordu. Satın alınan cariyeler iyi bir şekilde yetiştirildikten sonra aldığı fiyatın birkaç katına satabiliyorlardı. Cariyeler, yetenekleri düzeyinde, Kur'an okuma, müzik ve edebiyat gibi dallarda eğitim verilerek donanımlı hale getirilmekteydi. Ancak verilen eğitimin amacı yine kazanç kaygısıydı (Kurnaz, 1991: 30). Çünkü kabiliyetli köle ve cariyeler sahiplerine daha çok kazandırıyordu. Dolayısıyla köle ve cariyelerin eğitimi, ticaret için önemli bir unsur sayılmaktaydı.

Tabi ki bu cariyelik veya kölelik katı bir sisteme dayanmıyordu. Cariyeler ve köleler, hünerlerine göre sınıf atlayabilirlerdi. Satıldığı yerin konum ve durumuna göre yetenek ve kabiliyetlerine göre kendini ispatladıklarında ve hatta efendisine çocuk verdiklerinde, evin hanımı bile olması mümkündü. En güzel örneği ise Osmanlı devletinde nam salan Hürrem Sultan ve Kösem Sultan gibi kadınlar, cariyelikten yetişip o statüye gelmişlerdir.

Osmanlı Devlet'indeki İslamiyet inancına göre esir azat etmek büyük sevap olduğundan köleler gibi cariyeler de efendiler tarafından azat edilebiliyorlardı (Kurnaz, 1991: 30).

Cariyelerin yaşam şekline baktığımızda, yiyecek ve giyecek yönünden muhtaç edilmezlerdi, hatta evin hanımı gibi(giyim-kuşam ve yiyecek açısından) muamele görürlerdi. Genelde cariyelere iyi davranılırdı. Ancak bazen kötü efendilere sahip olduklarında, başka birine satılmayı teklif edebiliyorlardı. Bu istekleri reddedildiğinde, sahiplerinden kurtularak bir esirciye sığınırldı.

Bizde kölelik ve cariyelik yani esir ticaretinin kaldırılmasına yönelik ilk atılımlar 19. yüzyıl ortalarında başlamıştır. Hatta esir ticaretinin kaldırılmasına yönelik kayıtlara

geçmiş bir belgeye rastlanmıştır. Bu belge 27 Ocak 1847 tarihinde Bağdat valisine yazılan bir yazı da yer alıyor. Bu emir niteliğinde ki belge de Afrika bölgesinde esir ticaretinin yasaklandığı ancak Mustafa Reşit Paşa tarafından yazılan bir belgede bu emirin uygulanmadığı ve hala esir ticaretine devam edildiği anlaşılmaktadır. Bu yazıda, esir ticareti esnasında esirlere, insanca muamele yapılması isteniyor, aksi takdirde cezalandırılacakları belirtiliyordu (Kurnaz, 1991: 31).

Bir başka belgede ise oldukça ilginç bilgiler mevcuttur. Sadrazam Mustafa Naili Paşa'nın, 14 Şubat 1853 tarihinde, Irak, Hicaz ordu komutanları ile Bağdat valisine, yazdığı bir yazıda içindeki esir alımlarının gizli tutulması ve memleketlerine zenci köle alınmaması emredilmektedir (Atamer, 1967: 23-24; Akt. Kurnaz, 1991: 31).

Bu bilgilerden yola çıkarsak cariyeliğin kaldırılması yönündeki gelişmelerin, devamlı Batı'dan geldiği görülmektedir. Kimilerine göre de, Abdülmecit Batı'ya iyi görünebilmek için esir ticaretini yasakladığını düşünmüşlerdir (Tanpınar, 1976: 138; Akt. Kurnaz, 1991: 31). Zaten Osmanlı Devleti, yapılan 1856 Paris Antlaşması ile Avrupa Devletler Topluluğu'nun kabul ettiği kaidelere uyacağını, bu topluluğun görev ve buyruklarını ifa edeceğini belirtmişti. Bu antlaşma ile Osmanlı, zenci esir ticaretini kaldıracağına dair söz verip esir ticaretiyle uğraşanları cezalandıracağını söylemişti. Aynı zamanda esirlere özgürlüklerini vereceğine dair de söz vermişti (Kurnaz, 1991: 31). Dolayısıyla bu usullere uyması gerektiği için bu yenilik ve değişikliklere de hazır olması gerekmektedir.

1876 tarihli Kanun-ı Esasi'de Osmanlıların kişisel özgürlük hakkı hükmü yer almasına rağmen, kölelik ve cariyelik uygulamaların halen devam ettiği görülür. Bu uygulamayı açıklayan bir duruma örnek verecek olursak; 1915-16 yıllarında Şeyhülislamlık makamı tarafından da onaylı olarak İstanbul'daki köle ve cariyeler, hür bir adamla evlendiğinde, çocukları, eğer efendileri isterse hür olabilir, istemezse köle sıfatıyla babasına ait olurdu. Eğer hür adam cariye durumundaki kadınla evlenmemişse, efendisinin odalığı durumunda olur. Hür bir kadın bir köle ile evlenecek olursa bu durum daha farklıdır. Çünkü hür bir kadın kölesi ile evlenmek istiyorsa onu öncelikle azat etmesi gerekir daha sonra evliliğini gerçekleştirebilirdi. Nitekim hür olan kadın başkasına ait bir köle ile evlilik gerçekleştirme hakkına sahipti. Evlilik gerçekleştikten sonra azat edilmiş olan erkek veya kadın, evliliğini sonlandırma hakkına sahipti (Ansay, 1958: 67-68; Akt. Kurnaz, 1991: 31).

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere, kölelik ve cariyelik her ne kadar kanunla bitirilmeye çalışılsa da toplum, bu yeniliğe ayak uyduramamaktadır. Elbette ki toplumdaki sosyal değişikliklerin kabul görmesi zaman alır.

Şuna da değinmek isterim ki, Müslümanlıktaki köleliğin, zamanın Amerika ve sömürgelerdeki kölelik ve esaret müessesesi ile kıyaslanması veya örtüştüğünün söylenmesi tamamen bir yanılgıdır. Çünkü Osmanlıda ki kölelerin hayatlarından memnun olduğunu, çoğunun özgür bırakıldıktan sonra bile ülkelerine dönmemelerinden anlaşılmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda cariyeliğin kaldırılması, bu işi ticaret olarak görenler için hiç de hoş karşılanmamıştır.

Kanunda kişi hürriyetinden bahsedilmesine rağmen cariyeliğin ortadan kalktığını söyleyemeyiz. Bu durum sadece sözde kalmıştır tamamen toplumsal hayatta tatbiki olmamıştır. Buna örnek olarak Saltanatın kaldırılmasına kadar (1 Kasım 1922) sarayda çok sayıda cariye bulunduğu bilgisi kayıtlarda mevcuttur (Pakalın, 1971: 260; Akt. Kurnaz, 1991: 32).

Hatta buna örnek gösterecek başka bir bilgi de cariyeliğin kaldırılmasından çok sonra bile bazı edebi eserlerde cariyelik meselesinden bahsedilmesi, cariyelik sisteminin hala sosyal hayatta sürdüğünü göstermektedir. Ancak bu durumun kesin olarak ortadan kalkması Cumhuriyet döneminde hayata geçecektir.

2.3. YABANCILARLA EVLENME

Osmanlılarda yabancılarla evlenebilme hükmü 1869 Tabiyet-i Osmaniye Kanunnamesi ile gerçekleşti. Bu yeni kanuna göre yabancılarla evlenebilmek için hangi dine mensup olduğunun önemi yoktu ama bazı kaideler mevcuttu. Mesela bir Müslüman kadın, yabancı biri ile evlenebilirdi ama Osmanlı vatandaşı sayılmazdı. Osmanlı vatandaşı sayılabilmesi için eşinden boşanmış olması gerekirdi. Ayrıca boşandıktan sonra veya kocası öldükten sonra ki üç yıl içinde tekrardan Osmanlı vatandaşı olma imkanına sahipti (Kurnaz, 1991: 32).

Erkek için bu uygulama daha farklıydı. Erkek, yabancı bir kadınla evlenince Osmanlı vatandaşlığını yitirmiyor; evlendiği eşi, Osmanlı uyruğuna geçiyordu. Kadın

ve erkek için farklı olan bu uygulama yine cinsiyetçi bir ayırımın olduğunu göstermektedir. Bu uygulama 1 Ocak 1929'a kadar devam etmiştir (Berki, 1959: 55).

“Tabiyet-i Osmaniye Kanunu da Türk Vatandaşlık Kanunu’nun kabulüne (23 Mayıs 1928) kadar yürürlükte kalmıştır” (Unat, 1966: 147).

Yabancılarla evlenme konusunda eski Türklerde yabancıya kız verme adeti mevcut olmadığını biliyoruz. Bu konuda yapılan düzenlemelerin hem Türk örf adetleriyle hem de İslam dininin hükümleriyle bağlantılı olduğunu tahmin ediyoruz. İslamiyet inancına göre bu dini benimseyen bir erkek sadece ilahi dinlerden birine mensup kadınla evlenebilirdi. Müslüman bir erkek haricinde başka biriyle evlenemezdi (Keskinoglu, 1980: 218). Bu hususların aynı şekilde Osmanlı hukukuna da yansımış olduğunu söyleyebiliriz.

2.4. GİYİM-KUŞAMLA İLGİLİ DEĞİŞİKLİKLER

Osmanlı devletinde kadınların giyim-kuşamların nasıl olması gerektiği hakkında kurallar ve yasaklar her zaman var olmuştur. Örnek olarak Lale devrinin padişahlarından olan III. Ahmed ve III. Mustafa, kadınların giyim kuşamlarıyla ilgili bazı emir ve yasaklar getirmişlerdir. Bu padişahlar, kadınlarımızın Hristiyan kadınları örnek alıp açılıp saçılmalarına şiddetle karşı çıkmış; kadınların dışarı çıkarken koyu renk çarşafarla gezmeleri gerektiğini emretmişlerdir (Kurnaz, 1991: 33).

Tanzimat döneminde kadınlar ile ilgili bu tarz kurallara rastlanılmamaktadır. Ancak II. Abdülhamid bazı kadınların çok ince kumaştan siyah çarşaf giyinmelerini hoş karşılamayarak bu kadınları yas tutan Hristiyanlara benzetmiştir. Dolayısıyla kadınlara bu tarz çarşafı giymeyi yasaklamıştır. Hatta bazı erkekler bu durumdan faydalanıp tıpkı kadınlar gibi giyinip, yüzlerini siyah peçe ile kapatarak hırsızlık yaptıkları için çarşaf yasağının getirilmesinde etkili olmuştur (Bulut, 1968: 34-35; Akt. Kurnaz, 1991: 33).

Tüm yeniliklere baktığımızda Tanzimat dönemi, hukuki çerçevede Batı ile İslam hukuku arasında bir geçişi yaşadığını görmekteyiz. Toplum bu geçiş sürecinde bir bocalama içindedir. Radikal değişimler ancak Cumhuriyet döneminde görülecektir.

Konuyu toparlayacak olursak genel olarak Tanzimat dönemi hakkında şunları söylemek mümkün:

Osmanlı devleti, ülkenin sosyal, siyasal ve ekonomik durumunun iyi gitmediğini fark edince; devleti toparlamak için Batı'yı her alanda örnek almaya başlamıştır. Batı'nı etkisinde kalan Osmanlı, toplum hayatının her alanında yenilik yapma girişimlerinde bulunmuş ve bu gelişmelerin etkisiyle kadının hayatında da olumlu yönde kıpırdanmalar meydana gelmiştir. Özellikle, kadının eğitilmesi konusu üzerinde durulmuştur.

Tanzimat döneminin kadına getirdiği en büyük yenilikler, başta eğitim olmakla beraber, bu eğitim neticesinde kadının resmi maaşlı bir mesleği olmasıdır. Bu sayede kadın, öğretmenlik mesleğine sahip olmuştur.

Bu dönemde kadın meselesinin aydınlar tarafından sürekli tartışılması yeni hukuki düzenlemelere zemin hazırlamıştır. Tanzimat devrinin Türk kadının eğitim hayatı için bir devrim olduğu da unutulmamalıdır.

2.5. AİLE HUKUKU KARARNAMESİ

Osmanlı devleti Batı'nın gerisinde olduğunu anlayınca, her alanda düzenlemelere gidip, 'aile kurumu' için de bazı düzenlemeler getirmiştir. Daha önce İslam hukukuna göre düzenlenen aile kurumu Tanzimat'la beraber bu düzen değişmiştir. Aile kurumu alanında yapılan yenilik ve düzenlemelerde, Batı'nın etkisi hissedilmiştir.

Aydınlar, kadının toplumdaki yeri ve hakları konusunda sürekli tartışma içinde olmuş ve kadının özellikle I. Dünya Savaşından sonra toplumsal alandaki yerinin artması, aile hukukunda birtakım yeniliklerin yapılmasına zemin hazırlamıştır (Berkes, 1978: 453).

Bu yeniliklerden biri olan aile hukuku kararnamesi 8 Ekim 1917 tarihinde çıkartılmıştır. Bu kararnamenin çıkarılmasında başta Ziya Gökalp olmak üzere, Ahmet Şuayp, İbrahim Hakkı, Mansuri-zade Saib gibi üniversite hocaları ve Ahmet Cevat gibi şahsiyetlerin etkisi oldukça fazladır (Kurnaz, 1991: 60). Kararnamenin hazırlama safhasında Hristiyan ve Musevi din adamları da katılmışlardır. Bunun sebebi ise bu kanunun bütün Osmanlı tebaasını ilgilendirmesiydi. Böylelikle üç dini inanç bir kanunda birleştirilmeye çalışıldı. Bu kanun Sadrazam ve meclise sunulmadan,

Şeyhülislam tarafından direkt padişaha arz edilerek 8 Ekim 1917 tarihinde uygulamaya konmuştur (Berkes, 1978: 453).

Bu kararnameyle evlenme ve boşanma artık devlet garantisi altında tutulmuş ve devlet izni olmadan yapılan evliliklerin kanununca tanınmayacağı bildirilmiştir. Kararnameye göre, Müslüman halkı ilgilendiren durumlarda, İslam hukukuna bağlı kalınmıştır (Kurnaz, 1991: 60).

Evlilik kurumunu düzenleyen bu kararnamede, evlenme yaşı kadınlarda 17, erkeklerde 18 olarak belirlenmiştir. Kadının izni dahilinde erkek, ikinci bir kadınla evliliğini gerçekleştirebiliyordu (Orhonlu, 1968: 939-940). Aynı zamanda kadın, bazı hallerde erkekten boşanabiliyordu. Bu haller; erkekteki fizyolojik olarak engelli durumluluk varsa, akıl sağlığı yerinde değilse, evin geçimini sağlayamıyorsa kadın erkekten boşanabilmektedir.

Görüldüğü gibi kadınlara bazı yeni haklar verilse de önceki düzende var olan birden fazla evlilik ve boşanma durumunun, büsbütün ortadan kaldırdığını söyleyemeyiz.

Kararname, Cumhuriyet döneminde hazırlanan 1923 ve 1924 aile hukuku taslaklarını örnek teşkil etmiş, İsviçre Medeni kanunun kabulünde de etkili olmuştur. Kararname, dini ilke ve kurallara dayanmasına rağmen aile hukukunda, kısmen devletleştirme ve laikleştirme ile ilgili hükümleri içermektedir (Ünal, 1987: 31; Akt. Kurnaz, 1991: 61).

Kararnamenin müslüman toplulukları içinde aile konusunda yapılan ilk hukuki düzenleme olması itibariyle de ayrıca önem taşıdığını söyleyebiliriz (Berkes, 1978: 452). Ancak bu kararname, Batı hukukunu benimseye çalışırken İslam hukukunu da bir anda yok sayamaması kendi içinde bir bocalama yaşadığını söyleyebiliriz. Bu geçiş merhalesi, daha sonradan tamamen Batı hukukunu benimsemesiyle aşılacaktır. Bu süreç Cumhuriyet döneminde tamamen netleşecektir.

2.6.II. MEŞRUTİYET DÖNEMİNDE TÜRK KADININ EĞİTİM-ÖĞRETİM HAKLARI (1909-1918)

Toplumların gelişmişlik seviyesi, o toplumdaki kadınların yaşantısı, eğitimi, kültürü, sosyal ve siyasi hakları konusunda bize bir ölçüt verir. Atatürk Türk kadınına

olan hayranlığını ve taktiriyetini şu sözlerle ifade etmiştir; yeryüzünde gördüğünüz her şey kadının eseridir diyecek kadar kadına değer verip onu yüceltmıştır. Atatürk'ün Türk kadını ile ilgili hedefleri şu şekildedir; Türk kadını, ilmi ile ahlakı ile kendini iyi yetiştirmiş; kılık-kıyafeti ile modern bir görünüme sahip, eğitilmiş, donanımlı bilgi birikimiyle sosyal hayatın her alanında erkeklerle beraber yürür hale gelerek, kadın ve erkeğin birliğiyle ülkemizi, muasır medeniyetler seviyesine yükseltmesi hedeflenmiştir. Kadının arka planda olduğu bir toplumda, ileri ve gelişmiş bir toplumun varlığından söz etmek olanaksızdır (Dayı, 1998: 121).

Kadınlarla ilgili gelişme ve tartışmalar, II. Meşrutiyet Döneminde de hızını kesmeden devam etti. Devlet politikaları doğrultusundaki kadın ilgili çalışmaları desteklerken Türk kadının toplumsal yaşamdaki alanı da gittikçe artmaya başladı. Aynı zamanda politika sahasında da kadınların bazı girişimleri oldu. Örnek olarak 1908 parlamentosuna katılmak isteyen kadınlar seferber oldular. Bu hareketten de anlaşılacağı üzere, geçmişte kadın faaliyetlerin doğurduğu bir oluşum sonucu Türk kadınının, siyasi hayata dahil olma arzusunun bulunduğunu göstermektedir (Kurnaz, 1991: 47).

2.6.1. Eğitim

Kızların eğitim konusu, Meşrutiyet döneminde de tartışmaların hızlandığı ve bu alanda yeni gelişmelerin kaydedildiği bir dönem olduğu görülür. Eğitimde söz sahibi kişiler, bu alandaki eksikliklerini gidermek için bir çabalama gayretine girerler. Bu anlamda İlk olarak İngiliz Sır Frey'in kızımdan kız okulları ile ilgili ayrıntılı bir rapor hazırlanması söylenir. O da raporunu oluşturup bu konuda bazı önerilerde bulunur. Hazırladığı raporda, kız okullarının sıra, araç ve gereçlerinin eksik olduğunu ve öğretmenlerin eğitim metotları yönünden eksik olduğu bilgisini verir. Bu eksikliği gidermek için sunduğu çözüm olarak da, Avrupalı öğretmenlerin 5 yıl Türkiye'de çalıştırılması gerektiği ve Türk kadın öğretmenlerine model olmaları sağlanması gerektiği fikrini ifade eder. Nitekim okullardaki eğitim sisteminin bir nizama girebilmesi için öncelik olarak öğretmen okullarından işe başlanması gerekir (Kurnaz, 1991: 48).

Kızların eğitimi hakkında fikir beyan eden Türk aydınların hepsi kızların okumasından yanaydılar. Bazıları fikirlerini çok net belli ederken bazıları ise eğitimin sınırlarını belirtmeden fikir beyan etmişlerdir. Bu aydınların birkaçının fikirlerine göz atalım:

Halide Edip'in kızların eğitimi hakkındaki fikirleri ilginçtir. Ona göre ilköğretim “milli bir muhit”te yapılmalı, idadi eğitim ve sonra ki eğitim ise yabancı okullarda olmalıdır. Aynı zamanda yabancı okulların, öğrencilerin manevi ve vatani duygularına karışmadıklarını ifade eden Halide Edip, kendisinin de Amerika Koleji'ni bitirdiğini; uhrevi, manevi ve vatani duygularına bir zaiyatı olmadığını söylemiştir (Adivar, 1912: 242; Akt. Kurnaz, 1991: 49).

Halide Edip'e göre eğitimin amacı, kişiyi bilinçlendirmenin yanında, kişiye vatan ve millet sevgisini ve anlayışını benimsetmesi gerektiğini ifade eder. Aynı zamanda eğitimden yoksun olan kadının, bilinçli şekilde haklarını kullanamayacağına dikkat çekerek kadının, öncelikle yeterli seviyede eğitim alması gerektiğini söyler (Enginün, 1982: 76).

Müfide Ferit Hanım'ın görüşü de; kızların eğitimine önem verip onların medeni bir anlayışla ve ahlaki bir duruşla topluma kazandırılarak erkeklerle birlikte yürür hale getirilmesi şeklindedir (Kurnaz, 1991: 49). Kadın, dünyevi ve uhrevi yönünden erkekten daha aşağı olmadığı için kadınlara erkeklerle eşit eğitim imkanları verilmesi gerektiğini savunur (Kurnaz, 1991: 49).

Bazı aydın hanımlar da verilen eğitimin, pratik hayatta fayda sağlamadığından şikayet ederken bu sebepten dolayı eğitimin modernleşmesini isterler (Caporal, 1982: 108-110).

Kadın hakkındaki bu tarz meseleler daha sonra tekrardan gündeme gelmesi Darülmuallimat ve Yükseköğretim okullarının açılmasında etkili olmuştur.

2.6.2. Yükseköğretim

Türk kadını için çok önemli gelişme olan Yükseköğretim fırsatı kadına ilk kez bu dönemde verilmiştir. Bu eğitime ilk olarak 1914 yılında İstanbul Darülfünunda kızların eğitimi için dersler başlamış; amaç, kadınlara verilen hakların bilincinde olması ve bu hakların öğretilmeye çalışılmasıdır. Bunun yanında ev içi ile ilgili kadının işine

yarayacak bazı pratik bilgiler olan tabiat, sağlık ve tarih gibi konularla ilgili dersler işlenmiştir (Ergün, 1978: 1978).

Daha sonra Darülmualimat bünyesinde İnas Darülfünunu kuruldu(1915). Darülmualimat ile İdadi mezunlarını alan bu okul, matematik, edebiyat ve tabiat gibi kısımlara ayrılmıştı (Kurnaz, 1991: 53).

Bu okulun gayesi topluma kadın öğretmen yetiştirmektir. Bu okul daha önce kadın öğretmenlerin olmamasından şikayetçi olan halkı, bu anlamda rahatlatarak kızların, daha fazla sayıda okula devam etmesi için verilen bir uğraştır. 1920’de Darülfünun’a bağlanan bu okulda, kız ve erkekler bir arada eğitim görmeye başladı. Bu hadise Ali Kemal’in Maarif Nazırı zamanında, Şukufe Nihal başkanlığında bir heyetin, Nazır’ı ziyaret etmesi ve önerilerinin olumlu görülmesi neticesinde gerçekleşmiştir. Daha sonra Hukuk (1921-22) ve tıp(1922-23) fakültelerine kız öğrencileri alınmıştır (Unat,1964: 57).

Okuldaki öğrencilerin sayıları; ilk yıl edebiyata 8, matematikte 3, tabiiyata 10 öğrenci kaydı bulunurken; okuldan ilk mezun olan öğrenciler 1917 yılında verilmiştir. Ancak kayıtlı olan tüm öğrencilerin mezun olduğunu söyleyemeyiz (Taşkiran, 1973: 45).

Bu ders alanların dışında 1917’de bir yıllık Ameli Ticaret İnas şubesi açılmıştır (Taşkiran, 1973: 45).

Güzel sanatlar alanında da kadın sanatçıların yetişmesi için 1914 yılında İnas Sanay-i Nefise mektebi açıldı. 1921 yılında da Sanayi Nefise Mektebi Alisi şeklinde değiştirildi (Unat, 1964: 80).

Bu dönemin ilklerinden biri de kızların, Darülelhan(Konservatuar)’a başlayarak bu eğitimden yararlanma fırsatı bulmalarıdır (Celasın, 1964: 139; Akt. Kurnaz, 1991 55).

Bu dönem Türk kadını için son derece önemli gelişmeler kaydetmiştir. Meşrutiyette, ilk kez yüksek eğitim imkânına kavuşan Türk kadını için bu olay, önemli bir hadisedir. Böylelikle kültür seviyesi yükselen kadın, kendine yeni çalışma alanları bulacaktır. Meşrutiyet ve öncesindeki bu adımlar Türk kadınının toplumun her alanında daha sağlam adımlarla ilerleyişinin birer vesilesidir.

2.6.3. Mesleki Eğitim

2.6.3.1. Hemşirelik Eğitimi

Türk kadının çalışma alanına bir yenisi eklenen hemşirelik mesleği eğitimi, ilk olarak Meşrutiyet döneminde başlar. Bu mesleğin hayata geçilmesinde çok etkili rolü olan Besim Ömer Paşa ismi, oldukça önemlidir. Ayrıca daha önce İstanbul'da görevini icra eden İngiliz ve Fransız hemşirelerin de model oldukları düşünülebilir (Kurnaz, 1991: 54).

Özellikle savaş dönemlerinde hemşireye olan ihtiyacın olduğu anlaşılması üzere, kadınların bu mesleği yapmaları için gayretler gösterilmiştir. 1854 Kırım savaşı esnasında Türk devleti tarafından, Fransız askerlerine bakmak için hemşireler getirilmiştir. Besim Ömer Paşa, ülkemizde hemşirelik mesleğinin bilinmesi için ve kadınlarımızın bu meslekte çalışmalarını sağlamak için çalışmalar yapmıştır. Londra'dayken hemşirelerin faydalı çalışmalarını gören Besim Ömer Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nda tatbiki için ilk defa Kadırga Doğum Kliniği'nde, ebelere hastabakıcılık dersi verilmiştir(1911). Bu gelişmeler sonradan İstanbul Darülfünun'unda ki konferansları izleyecektir (Kum, 1967: 135-139; Akt. Kurnaz, 1991: 54).

Bu mesleğin Osmanlı devletinde yerleşmesi için elinden geleni yapan Besim Ömer Paşa, Kızılay Cemiyeti'ni de bu mesleğin yaygınlaşması için teşvik etmiştir. Bu gelişmelerin ardından kadın hemşirelerimizin, Balkan Savaşında hastanelerde çalışmaya başladığı görülür. Dolayısıyla bu mesleğin ülkemizde başlangıç yılı 1912 kabul edilir (Kurnaz, 1991: 54).

Ancak tam donanımlı hemşirelik okulu Cumhuriyet döneminde, 1925 yılında açılmıştır. 1922 yılında Tıp Fakültesine alınan kızlar, eğitimlerinin sonunda 1927'de ilk mezunlar verilir (Kurnaz, 1991: 55). Görüldüğü gibi Meşrutiyet dönemindeki teşebbüs ve faaliyetlerin, kadının yeni mesleklere adım atması konusunda çok önem arz ettiği görülmektedir.

2.6.3.2. Darülmualimat

Meşrutiyet Döneminde eğitim alanında en çok tartışılan konulardan biri Darülmualimat olmuştur. Çünkü Darülmualimat, kız okullarına öğretmen yetiştiriyordu. Dolayısıyla iyi öğrencilerin yetişmesi için öncelikle iyi öğretmenlerin yetişmesi gerekir ve öğretmenlerin mesleki açıdan mükemmel olmaları gerekirdi (Kurnaz, 1991: 55).

1910-1911 eğitim ve öğretim yılında okulda, aşağı yukarı 90 kişilik öğrenciyle vasat bir eğitim yapıldığı bilinmektedir (Kurnaz, 1991: 57).

Okulun bir düzene girmesi için Emrullah Efendi bazı çalışmalara başladı. Çünkü okuldan mezun olan öğretmen adayları, taşraya gitmek istemedikleri için kimisi evlenirken kimisi de mesleğini icra etmek istemiyordu. Bu durumlardan dolayı Emrullah Efendi, öğretmenlerin tamamını, bakanlığa bağlı olarak çalışabilmeleri için yatılı okul açma kararını almıştır. Taşradan getirilecek olan kızlar, bu okulda öğrenimlerini tamamlayınca tekrardan taşraya gönderilecekti.

Darülmualimat ile ilgili en önemli gelişmelerden biri, bu okulda öğretmen yetiştirmek amacıyla 1913'te Darülmualimat-ı Aliye'nin açılmasıdır (Unat, 1964: 32). Bu gelişme dışında 1914'te Darülmualimat bünyesinde, anaokullarına öğretmen yetiştirmek için ana Muallim Mektebi açılmış ve 23 öğrenci alınmıştır. Ancak öğretmenler Ermeni olduğu için okul Ermeni tesiri altında kalmıştır (Ergün, 1978, s.535).

Yapılan bu iyileştirmelere rağmen yine de İstanbul Darülmualimat okulundan mezun olan öğretmenlerin taşraya gitmeleri hedefi, başarılı olmadığı için taşradaki kız okulları öğretmen yönünden eksik kalmıştır. Bu sorunu çözmek için illerden öğrenci getirilerek kendi okullarında eğitim almaları sağlanmıştır (Ergün, 1940-1944: 1192; Kurnaz, 1991: 58). Daha sonra da vilayetlerde Darülmualimat açılmıştır.

Öğretmen sayısı olarak 1923-24 yıllarında kadın öğretmen sayısı 1081 iken erkek öğretmen sayısı ise 9121 idi. Cumhuriyetin ilk yıllarında mevcut olan bu 1081 kadın öğretmenin büyük bir bölümü, Meşrutiyet Dönemi Darülmualim okullarından yetişmiştir. Bunlar cumhuriyetin eğitim ordusunda görev almış öğretmenler olup yeni neslin yetişmesi için büyük çaba sarf etmişlerdir (Kurnaz, 1991, s. 59). Dolayısıyla

Meşrutiyet döneminin bu gelişmeleri, Cumhuriyet döneminin alt yapısını oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Meşrutiyet döneminde kadınlara verilen Yükseköğretim imkanın, Batı'daki birçok ülkede, kızlara bu hakkın henüz verilmemiş olması bu dönemin eğitimdeki değerini daha da artırmaktadır.

Bu dönemin önemli olaylarından biri de, ilk kez Avrupa'ya kız öğrenci gönderilmiş olmasıdır. 1922 yılında İsviçre'de iki, Almanya'da bir Türk kızın tahsilini tamamladığı bilinmektedir (Orhonlu, 1968: 940).

2.7.ANAYASAL BELGELER

Bu başlık altında, Batı anlamında Anayasal belge niteliğinde olan belgeleri inceleyerek bunların, insan hakları konusuna ve özellikle bu belgelerde yer alan kadın hakları ile ilgili hususlara dikkat çekilecektir.

2.7.1. Sened-i İttifak (1809)

Sened-i ittifak 1809'da, padişah ile ayanlar arasında imzalanan bir anlaşmadır. Bu antlaşma içerdiği birtakım özelliklerinden dolayı birçok ilke, imza atmıştır. Bu antlaşmanın niteliğine baktığımızda; Osmanlı padişahı ilk kez yasa niteliği taşıyan bir antlaşma ile yetkileri sınırlandırılmıştır. Yine ilk kez ayanlarla karşılıklı istekler içeren bir antlaşma yapılmıştır. Bu belge, kadın hakları gelişimi için de son derece önemli bir belge niteliği taşımaktadır. Sened-i İttifak'ın demokrasi düzenine atılan ilk adım olduğunu söyleyebiliriz (Aldıkaçtı, 1982: 39).

Bu ittifak, devlet otoritesini sağlamak için taraflarca karşılıklı antlaşma neticesinde şu hükümlere yer verilmiştir: Ayanlar padişaha bağlı olduğunu gösterecek bunun karşılığında padişah da ayanların can ve mal güvenliğini sağlayacaktır. Ayanlar kendi alanları haricinde iktidar içerisine girmeyecek insanlara eziyet etmeyecek kurallara karşı gelmeyecektir. Toplumda düzen ve dirliğin sağlanması, eziyet ve cefanın önüne geçilmesi için devlet görevlileri ile ayanın beraber aldıkları kararlar tatbik edilecektir. Halk, eziyet ve kötü muameleye karşı korunacaktır. Ayanların bu hakları,

ölümlerinden sonra aile üyelerine devredilerek yine mevcut şekilde güvence altına alınacaktır (Armağan, 1980: 9-12).

Ayanlar, yöneticilerin keyfi işlemlerine karşı koyarak haksızlığa uğrayan diğer ayanların yanında olarak ayanlara yardım edecektir. Sened-i İttifak'ın dikkat çeken en önemli tarafı, âyâna bir bakıma “direnme hakkı” tanımış olmasıdır (Soysal, 1986: 27). Görüldüğü üzere bu belge ile padişah, ilk kez bazı salâhiyetlerinden feragat ediyor. Belgenin içeriğinde, özgürlük veya benzeri siyasal haklar ile ilgili hiçbir hükme yer verilmemiştir (Mumcu, 1992:153). Yani bu belge siyasi olarak şu manayı taşımaktadır: “Ayanlar, resmen devletin ortakları olarak tanınmıştır” (Erdoğan, 2001: 4). Dolayısıyla bu belge sadece ayanlara yaradı diyebiliriz.

Sonuç olarak bu belge de, kadın hakları ile ilgili herhangi bir gelişme içeren hükme yer vermemiştir. Kimilerine göre bu belge, daha önceden insan haklarına ilişkin belge niteliği taşıyan Manga Carta'ya benzemektedir. Ancak padişah yetkilerinin kısıtlanması ve ayanlara bazı haklar tanınması insan hakları adına küçük de olsa bir adım atıldığı görülmektedir.

2.7.2. Gülhane Hattı Hümayunu (Tanzimat Fermanı) (1839)

Tanzimat Fermanı, demokrasi adına insan hak ve özgürlüklerin bilinip yayılması açısından önemli ikinci belge niteliği taşımaktadır. Bu ferman bir anayasa niteliği taşımaz nitekim anayasa atılımları yönünden önemli ve etkili bir belgedir. Bu belge padişahın engin yetkilerinin, Sened-i İttifaka kıyasla daha sınırlandığı görülür (Armağan, 1980: 13-15).

Tanzimat Fermanı Sened-i İttifak gibi sadece ayanlara değil Osmanlı Devletinde yaşayan tüm tebaalar için geçerli hak ve özgürlüklere yer vermiştir. Aynı zamanda yönetici yetkilerinin sınırlıklarını belirleyen pek çok kural belirlenmiştir. Dolayısıyla Tanzimat Fermanı Sened-i İttifak'a göre çok daha demokratik ve insancıl olduğunu söyleyebiliriz.

Tanzimat Fermanı ile halkın birçok hakkı korunmaya ve gözetilmeye çalışılmıştır. Bu haklar arasında tebaanın, can ve mal güvenliği, şeref ve haysiyetin korunması, kişi güvenliği, insanların inanç özgürlüklerine karışmadan ve ayırım yapılmadan tüm halkın bu haklardan eşit şekilde yararlanması sağlanmıştır. Padişahın

ceza verme yetkisi kaldırılarak bu yetki, alenen ve mufassal görülecek davalar sonucunda mahkemelere verilmiştir. Tanzimat Fermanında İnsan Haklarının temelini oluşturan yasama, onur gibi ilkelerle mülkiyet hakkı, kesin güvence altına alınmıştır. Bu “kesin” güvence “yasa” egemenliğidir. Yani ceza yasası karşısında herkesin eşit sayılmasıdır. Tanzimatçıların gösterdikleri bu çaba gerçekten övgüye değer. Aynı zamanda bu ferman ile “Siyaseten Katl” yani mala el koymak demek olan “Müsadere” kaldırılmıştır (Mumcu, 1992:158-159).

Sened-i İttifak’ta padişahın sadece Anadolu ve Rumeli âyanının can ve malına dokunmayacağı şartı mevcutken, Gülhane Hattı Hümayunda ise devlet, bütün halkın, birçok hak ve hürriyetlerine karışmayacağını ve hakimiyet gücünün kullanılmasında kanunlara uyacağı sözü verilmektedir. Böylece hukuk devleti kavramının gerçekleştirilmesi yolunda atılan doğru ve önemli bir adımdır (Aldıkaçtı, 1982: 46).

Tanzimat Fermanında eşitlik ilkesi hükmü, kadın hakları için çok önemli bir gelişmedir. Çünkü Fermana yer alan ‘vezirden çobana kadar herkesin eşit olması’ hükmü, kadınlar için de cinsiyet ayrımı olmaksızın bu hakların geçerli olacağı anlamına gelir. Aynı zamanda din farkı gözetmeksizin yine bu hakların geçerli olacağı vurgulanmıştır. Böylelikle Müslim ve gayrimüslim arasında eşitlik ilkesi benimsenmiştir.

Bu fermana direkt kadın ve kadın hakları konusuna rastlanılmasa da, bu eşitlik ilkesinin kadınlar için de geçerli olacağından, kadınların bu haklardan yararlanacakları kabul edilebilir.

Daha sonra Tanzimat süreci ile beraber Batılılaşmaya çalışan Osmanlı, kadın haklarına yönelik birçok yasa çıkardı. Kız çocukların mirastan yararlanabilmeleri için Arazi Kanunu çıkarıldı. Cariyelik ve köleliğin kaldırılması için çıkarılan yasalar, gelinlik vergisinin kaldırılışı, kız çocukların eğitim alması için açılan okullar, öğretmen okullarına kız öğrencilerin de alınması gibi yasalar çıkarıldı (Görsel Ans., 1984:3167).

Tanzimat Fermanı getirmiş olduğu demokratik ve insancıl yeniliklerle bir bakıma meşrutiyet rejiminin kurulmasını sağlayan ortamı, şartları, kişi ve liderleri hazırlamıştır (Fındıklı ve Çevik, 2009: 26).

Ahmet AKGÜNDÜZ, Osmanlı Devletinde hak ve hürriyetlere ilk kez Tanzimat ile kazanılmadığını ve Osmanlı devletinden daha önce de bu hakların var olduğuna ancak uygulama safhasında bazı olumsuz durumlardan dolayı aksatılan hak ve

özgürlükler, yeni yasal uygulamalar ve kurumlarla teminat altına alınmak istenmiş olduğunu söyler (1989: 70).

Sonuç olarak Tanzimat Fermanı, insan haklarını temel alan yenilik ve ilkeleri içinde barındırması itibariyle kadın hakları adına atılmış önemli bir adım olduğunu söyleyebiliriz.

2.7.3. Islahat Fermanı (1856)

Osmanlı Devleti, 1853 yılında ortaya çıkan Kırım Savaşı'ndan sonra Paris Barış Konferansı öncesinde, Avrupalı devletler karşısında iyi durumda olduğunu göstermek ve durumunu iyileştirmek için 18 Şubat 1856'da Islahat Fermanı'nı ilan etti. Tanzimat Fermanında olduğu gibi Islahat Fermanı'nda da din, dil, ırk ve mezhep farkı gözetilmiyor, tüm Osmanlı tebaası eşit sayılıyordu. Tanzimat Fermanı ile sözü verilen can, mal ve namusun korunması konusundaki maddeler tekrardan dile getirilmiş, buna ek olarak zulüm ve her türlü cismani ceza katiyen yasaklanmaktadır. Aynı zamanda hükümlülerin mal ve mülklerine dokunulmayacağı bildirilmekte, görülecek davaların aleniliği kabul edilmektedir. Bu Ferman kişi hak ve hürriyetlerinin yanında, hukuki ve malî konularda da ciddi ıslahat tedbirlerinin ana prensiplerine de yer veriyordu (Kapani, 1981: 100; Tanör, 1996: 72-73).

Islahat Fermanının olumsuz sayılacak yanları da mevcuttur. Bunlardan bazıları; Müslüman olmayan vatandaşlara bazı ayrıcalıkların tanınması, gayrimüslimlerin yargılanması durumunda yargı bağımsızlığı ile uyuşmayan kararların getirilmesi, aynı zamanda yabancılara Osmanlı devletinde taşınmaz mal sahibi olmaları gibi aykırı haklar verilmesidir (Mumcu, 1992: 160). Fakat bu belge, kanunlar karşısında mutlak eşitliği getirmesi yönünden oldukça mühim bir belgedir.

Tanzimat ve Islahat Fermanlarını değerlendirecek olursak; ikisi de bir reaksiyon veya bir direnme sonucunda ortaya çıkan belgeler değildir. Osmanlı tebaası bu hakları elde etmek için herhangi bir savaş içerisine girmemişlerdir. Ancak bu fermanlardaki haklar, insanların doğduğu andan itibaren sahip olması gereken haklar olarak görülmez ve padişahın, halkına “ihsan” etmiş, “lütuf” mahiyetinde ve “müsâdaât-ı sâhâne” şeklinde verilmiş haklar olarak görülür. Yani bu haklar, insanların tabii olarak sahip

olması gereken haklar değil, padişahın vermiş olduğu bir lütuf şeklinde kabul edilir (Akın, T.Y.: 304-305).

Islahat Fermanı da Tanzimat Fermanında olduğu gibi kadın hakları konusunda açık bir maddeye yer verilmemiştir. Bu fermanı genel olarak özetleyecek olursak; dil, din, ırk ve mezhep ayrımı yapılmaksızın tüm Osmanlı halkı, eşit hale getirilmiştir. Her türlü zulüm katiyen yasaklanmış ve eğitim özgürlüğü kabul edilmiştir. Yine de o dönemin sosyal ve kültürel koşulları göz önünde bulundurulduğunda bu haklardan faydalanmak isteyen kadınlar pek fazla olmamıştır.

2.7.4. Kanun-u Esasi (1876) / 1876 Anayasası

Türk toplumunun ilk yazılı Anayasası, 1876 Kanun-u Esasi'dir. Kanun-u Esasi ile insan hakları devletin himayesinde olduğu padişah tarafından kabul edilmiştir. Bu Anayasa bir meclisin kurulmasını öngörerek milletvekilleri aracılığıyla milletin iradesinin devlet yönetimine katılmasına olanak tanımıştır. 1876 Anayasası ile kişi hak ve özgürlüklere ilk defa anayasada yer verilmiş, ayrıntılı bir şekilde listelenmiştir. O dönemde bu Anayasa ile elde edilen haklar, dönemin ülke anayasaları ile kıyaslandığında çok önemli bir gelişme olduğu görülmektedir (Tanör, 1996: 127; Gözler, 2000: 34). Bu Anayasa, diğer ülkelerin anayasalarıyla kıyaslanabilecek düzeye gelmiştir.

Kanun-u Esasî, 8 ilâ 26'ncı maddeleri arasında "Tebaa-i Devlet-i Osmaniye'nin Hukuku Umumîyesi" başlığı altında temel hak ve özgürlükler şu şekilde düzenlemiştir:

"Vatandaşlık hakkı (m.8), kişi hürriyeti (m.9), kişi güvenliği (m.10), ibadet hürriyeti (m.11), basın hürriyeti (m.12), şirket kurma (m.13), dilekçe hakkı (m.14), öğretim hürriyeti (m.15), eşitlik ilkesi (m.17), devlet memurluğuna girme hakkı (m.19), malî güce göre vergi ilkesi (m.20), konut dokunulmazlığı (m.22), kanunî hâkim güvencesi (m.23), müsadere, angarya yasağı (m.24), vergilerin kanûniliği ilkesi (m.25), işkence yasağı (m.26) " (Gözler, 2000: 31; Mumcu, 1992: 173; Aldıkaçtı, 1982: 71) bu haklar arasındadır.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1909 yılında, Kanun-u Esasi'de birçok yenilik yapılmıştır. Bunlar arasında insan hak ve hürriyetlerle alakalı olanlara değinelim. Padişahın daha önce sürgün etme hakkı mevcutken bu yenilik ile bu hak, padişahın

elinden alınmıştır(m.113). Kanun dışı tutuklama yasağı getirilmiştir(m.10). Basın özgürlüğünün alanı genişletilerek sansür yasağı (m.12) getirilmiştir. Aynı zamanda Osmanlı vatandaşlarına toplantı ve dernek kurma özgürlükleri tanınmıştır (m.120) (Gözler, 2000: 31; Mumcu, 1992: 173; Aldıkaçtı, 1982: 71).

1876 Anayasası'nın kadın ve insan hakları açısından önemine bakacak olursak; Artık insanlar devlete karşı ileri sürebilecekleri haklar sahiptir ve bu durumu padişah kabul etmiştir. Önceki belgelerde padişah, halkına vermiş olduğu bir inayet veya ihsan niteliğinde bazı olanaklar tanımışken, bu Anayasa ile artık bu hak ve hürriyetler hukuk üstünlüğü ile koruma altına alınmıştır. Anayasanın olumsuz yönüne baktığımızda ise padişaha çok ayrıntılı ve fazla yetki vermesi; padişahın da bu yetkilerini, kişilerin haklarını suistimal edecek şekilde kullanması durumunda alınacak bir önlemin bulunmamasıdır. Çünkü padişah kutsal kabul edilmiş ve dokunulmazlık ilkesi Anayasa'da kabul edilmişti (Uygun, 1996: 14).

2.7.5. Teşkilat-I Esasiye Kanunu (20 Ocak 1921)/ 1921 Anayasası

İngilizlerin İstanbul'u işgal etmesi ardından Ankara'da 23 Nisan 1920'de toplanan Büyük Millet Meclisi, bir süre çalıştıktan sonra yeni bir Anayasa çıkarma yoluna gitmiştir. "Bu Anayasa 20 Kânun-u Sani 1337 (20 Ocak 1921) tarih ve 85 sayılı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'dur. Bu Anayasa, 23 madde ve bir madde-i münferideden ibarettir" (Armağan, 1980: 23).

1921 Anayasası, olağanüstü koşullar altında hazırlanan İnsan haklarına ilişkin kurallar içermeyen kısa bir anayasadır. Çökmekte olan Osmanlı imparatorluğunu bu yasa ile yeni bir ulusal devlet kurmak için hazırlanmış olan bir anayasadır ve üç yıl yürürlükte kalmıştır. Bu üç yıl içinde çok önemli işler başarılmıştır. Kurtuluş Savaşında elde edilen başarı, saltanatın kaldırılması sonrasında Cumhuriyet'in ilan edilmesi demokrasiye yolunda yapılan önemli gelişmelerdir. Ayrıca hilafet kaldırılarak laiklik sağlanmıştır (Uygun, 1996: 19).

Bu Anayasaya göre , “Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir”(Armağan, 1980: 24). Halk kendi geleceğini kendi belirleyebilecek hakkına sahiptir. Kanun yapma ve bunu hayata geçirme Büyük Millet Meclisine aittir.

1921 Anayasasında alenen belirtilen “meclis üstünlüğü” ilkesi 1924, 1961 ve 1982 Anayasasında tekrarlanarak bugünün politikasında da hâlâ yer almaktadır (Soysal, 1986: 39).

Sonuç itibariyle 1921 Anayasasını, kadın hakları çerçevesinde değerlendirdiğimizde, olağanüstü bir durumda hazırlandığı için insan haklarını içeren maddelere yer verilmemiştir. Dolayısıyla kadın hakları ile ilgili bir hükümden de bahsedilmemiştir.

2.7.6. Teşkilat-I Esasiye Kanunu (20 Nisan 1924) / 1924 Anayasası

1924 Anayasası, Osmanlı Devleti yıkıldıktan ve cumhuriyet ilan edildikten sonra kurulmuştur. Cumhuriyet rejimiyle kurulan yeni bir devletin, yeni bir anayasaya ihtiyacı vardı. Bu anayasa TBMM tarafından hazırlanarak kabul edilmiştir. 1924 Anayasası, 20 Nisan 1924 tarihli ve 491 sayılı Teşkilât-ı Esasiye Kanunu’dur. Bu anayasa, 1960 yılına kadar uygulanmıştır. Anayasa 6 fasıl ve 105 maddeden oluşmuştur (Armağan, 1980: 26).

1924 Anayasası, temel hak ve hürriyetleri temel alan bir anayasadır. 1876 Anayasasındaki temel ilkeler kabul edilerek tatbiki sağlanmıştır. Daha demokratik olma adına yenilikler ve düzenlemeler yapılmıştır. 1924 Anayasası hürriyetin tanımını şu şekilde yapmıştır; “hürriyet, başkasına muzır olmayacak her türlü tasarrufta bulunmaktır. Hukuku tabiyeden olan hürriyetin herkes için hududu, başkalarının hududu hürriyetidir” (Kapani, 1981: 109-110) şeklinde tanımlanmıştır. Bu tanımın 1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesi’nden alındığı görülmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere, 1924 Anayasası’na göre hürriyetin hududu başka birinin özgürlüğünü kısıtlamadan kendi özgürlüğünü yaşamasıdır. Burada ki bu ince sınırı da yasalar belirler (Kapani, 1981: 109-110).

Anayasanın 5. bölümünde “Türklerin hukuk-u âmmesi” başlığı altında hak ve hürriyetlerden bahsetmektedir. Bu hak ve hürriyetler kısaca şunlardır: Her Türk özgür doğup özgür yaşar, her türlü ayrıcalık kaldırılmıştır, kişinin can ve mal güvenliği sağlanmıştır, her türlü zulüm ve işkence yasaklanmıştır. Basın özgürlüğü, sözleşme yapma hakkı, çalışma, mal ve mülk edinme özgürlüğü, cemiyet kurma ve şirket kurma hürriyetleri, öğretim serbestliği, postanın gizliliği ve dilekçe hakkı gibi birçok hak tahsil edilmiştir (Armağan, 1980: 29).

1924 anayasasında da kadınlara özel bir hükme yer verilmemiştir ancak Anayasa’nın 69. ve 87. maddelerin kadın hakları yönünden önemli kararların alındığını söyleyebiliriz. Altmış dokuzuncu maddesinde; tüm Türk vatandaşın kanun önünde eşit olduğu ve herkesin hiçbir ayırım olmadan kanun ve yasalara uyması gerektiği vurgulanmıştır. Bu hükümden de anlaşılacağı üzere kadın- erkek ayrımı olmadan kanun karşısında eşitliği sağlanmıştır (Uygun, 1996: 20; Tanör, 1996: 236-239; Aldıkaçtı, 1982: 93). Seksen yedinci maddesi, eğitimle ilgili olup kadın erkek ayrımı yapılmaksızın tüm çocukların ilköğretimden geçme zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca ilköğretim devlet okullarında parasızdır (Uygun, 1996: 20; Tanör, 1996: 236-239; Aldıkaçtı, 1982: 93). Bu şekilde herkesin kolaylıkla eğitimden faydalanması öngörülmüştür.

1924 Anayasa döneminde insan hakları ve özellikle de kadın hakları açısından kayda geçen önemli gelişme olan 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmiş olmasıdır. Ülkemizde kadınlara oy hakkının verilmesi birçok Batı Devletlerinden daha önce gerçekleşmiş bir hadisedir. Bu anayasa döneminde yapılan yeniliklerle devletin laik niteliği pekiştirilmiş ve ülkenin din otoritesine bağlı yönetilmeyeceği kabul edilmiştir (Uygun, 1996: 20; Tanör, 1996: 236-239; Aldıkaçtı, 1982: 93).

1924 Anayasası döneminde kadın haklarıyla ilgili birçok yeniliğe imza atılmıştır. Bunların en önemlisi, bu dönem içinde gerçekleşen 17 Şubat 1926 tarihinde İsviçre Medeni Hukukundan aktarılan Medeni Kanunun kabul edilmesidir. Bu kanun ile kadına birçok hak verildi. Bunlardan bazıları; kadına boşanma hakkı tanınması, çok eşliliğin yasaklanması, kız ve erkek çocuklara mirasta eşit pay ilkesi getirilmesidir.

2.7.7. 1961 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Askeri darbe sonucu ordu mensubu kişiler tarafından tasarlanıp hazırlanan bu kanun, referandum sonucu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu askeri hareket 27 Mayıs 1960 tarihinde, yönetim başında olan DP iktidarını devirmiştir. Bu kanun, 1924 tarihli Anayasa'nın bazı maddelerinde değişiklik yapmış bazılarını ise tamamen kaldırmıştır (Armağan, 1980: 35-39).

Bu darbenin gerçekleşmesine neden olan durumun; çok partili siyasal dönemde hükümetin, demokrasi ve insan haklarına aykırı uygulamalarda bulunması şeklinde gösterilmiştir. Aynı zamanda bu Anayasa'da, azınlıkların hak ve özgürlüklerinin korunması adına, üzerinde durulan konulardan biri olmuştur. Her çıkan yeni anayasa insan hakları konusunda giderek iyileştiği görülmektedir (Gözler, 2000: 57-61; Kapani, 1981: 112-115; Mumcu, 1992: 194). İnsan haklarının yayılmasına yönelik aşamalı bir şekilde kaydedilen bu gelişme ve ilerlemeler, toplumun da bu gelişmelere alışma ve uyum sağlama sürecine işlerlik etmektedir.

1961 Anayasası, 1924 Anayasası'na kıyasla çok daha kapsamlı kişi hak ve hürriyetlere yer vermiş; bu hak ve hürriyetlerin içeriği oluşturulurken 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve 1950 tarihli Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nden faydalanılmıştır. Anayasanın 2. maddesinde yer alan “insan haklarına dayanan devlet” ibaresi ile Türk Devletinin özgürlükçü bir siyasal model olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Türkiye devleti bu anayasa ile daha demokratik ve insan haklarına saygılı olduğunu ispat etmiştir.

Kanunları belirleyen yasama organı, 1961 Anayasasında, özgürlük kavramı üzerinde çokça durmuş; kişi özgürlüklerini düzenlerken kendi takdir yetkilerini de azaltarak, sınırlarını belirlemiştir. Sınırlamanın nedenlerini, biçimini ve ölçüsünü belirten ayrıntılı hükümler koyma yoluna gitmiştir (Kuzu, 1995: 211). Böylelikle bu Anayasa, hiçbir güç veya kuvvetin kanun ve yasanın üstünde tutulmadığını çok net şekilde belirtmiştir.

1961 Anayasası temel hak ve hürriyetlerin “Her ferdin, dokunulmaz devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu” belirtmiştir. Bu hak ve özgürlüklerin herhangi bir siyasi gücün istek ve onayına göre yok edilmeyeceği şeklinde düzenlenmiştir. Ayrıca hak ve hürriyetlere zarar verecek katı kısıtlamaların

önüne geçilmesi amacıyla anayasanın 11. Maddesinde kamu yararı, genel ahlak, kamu düzeni, sosyal adalet ve milli güvenlik gibi her ne sebepten olursa olsun bir hakkın ve hürriyetin özüne dokunulmayacağı(Gözübüyük, 2005: 84) belirtilmiştir.

1961 anayasasına göre, temel hak ve özgürlük ancak yasa ile sınırlandırılabilir. Bu sınırlamanın, hürriyetlerin temeline karışamayacağı, kanunlar karşısında eşitlik ilkesine aykırı olan düzenlemelere gidilemeyeceği de öngörülerek düzenlenmiştir (Gözübüyük, 2005: 84).

1961 Anayasası'nın kazandırmış olduğu en önemli gelişmelerden biri de klasik temel hak ve hürriyetlerin yanında kişilere sosyal ve ekonomik hakların verilmiş olmasıdır. Görüldüğü üzere 1961 Anayasası kişilere geniş hakların verildiği bir anayasadır (Kapani, 1981: 115-120).

Bu anayasa da kadın hakları ile ilgili sonuçları özetleyecek olursak; direkt kadın hakları konusuna dair bir madde yoktur. Fakat Anayasanın 12. ve 35. ilkeleri kadın hakları yönünden oldukça dikkat çekicidir. On ikinci madde “Eşitlik” kavramı üzerinedir. Bu maddede “hiçbir dil, din, ırk, mezhep ve siyasi düşünce ayrımı yapılmaksızın herkes kanun önünde eşittir, ibaresi yer alır. Bu maddeden anlaşılabileceği gibi kadın-erkek ayrımı gözetilmeden tüm haklar eşit verilmiştir.

Otuz beşinci madde ise “Ailenin korunması” konusu üzerine bir açıklama yapılmıştır. Bu maddede, aile kurumu yüceltilerek ailenin sağlıklı bir toplum için ne kadar önemli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Ailenin temel bileşenlerinden biri olan anne adayları kadının, korunması ve haklarının gözetilmesi için gerekli önlemlerin alınması yönünde örgütler kurulmalıdır.

2.7.8. 1982 Anayasası

1982 Anayasası 12 Eylül Askerî Darbe sonrası tasarlanıp düzenlendikten sonra referandumda, halkın büyük çoğunluğunun evet demesi üzerine kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Bu anayasa, temel hak ve hürriyetleri Türk toplumunun ihtiyacını göz önünde tutarak ele alınmıştır. Gerçekten toplumun yararını gözeterek ihtiyaçlar doğrultusunda hak ve hürriyetler yeniden düzenlemeye çalışılmıştır. 1982 Anayasasının halkın iradesine başvurulması sonucu kabul edilmesi demokrasi için önemli bir gelişmedir.

1982 Anayasasını 1961 Anayasası'ndan ayıran en önemli özelliğinden biri, kişiye verilen hak ve hürriyetleri kişiye karşı sorumlu tutmasıdır. Ancak 1961 Anayasası, ferde, bu hakları, karşılıksız ve sorumsuz devrediyordu. Nitekim 1982 Anayasası bu anlayışı kabul etmez. Bu anayasa kişilere birtakım hak ve hürriyetler veriyorsa, kişilerin de bu haklar karşısında, kanunlara ve bu yasalara karşı sorumlulukları olmalıdır, anlayışı içerisindedir. Kişiler, kendilerine tahsil edilen hak ve hürriyetleri, devletin birlik ve bütünlüğüne zarar verecek şekilde kullanamaz. Bu hak ve hürriyetlere sahip olan birey, diğer kişilere, topluma, ailesine ve ülkesine karşı sorumlulukları ve vazifeleri vardır (madde 12). Aynı zamanda temel hak ve özgürlüklerin savaş, seferberlik ve sıkıyönetim hallerinde durdurulması uygun görülmüştür.

1982 Anayasası'nın giriş bölümünde; Her Türk vatandaşının bu anayasada yer alan temel hak ve özgürlüklerinden, eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak milli kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürme, maddi ve manevi varlığını bu yönde geliştirme, hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu (Kuyaksil, 2002: 21) belirtilerek haysiyet sahibi insanlar için maddi ve manevi varlığını geliştirme yoluyla onurlu bir hayat sürmenin önemine değinmiştir.

1982 Anayasası, insan hakları konusunu, 1961 Anayasası'na kıyasen çok daha kapsamlı ele aldığı görülür. Cumhuriyetin temel niteliklerini düzenleyen İkinci maddede “Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına saygılı bir devlet” (Mumcu, 1992: 226) olduğu belirtilmiştir. Böylece Anayasa, Türkiye Cumhuriyeti'nin insan haklarına olan düşünce biçimini yansıtmak ve kişilerin insan olmaktan dolayı sahip oldukları hak ve hürriyetlerden faydalanacaklarını ifade etmek istenmiştir.

1982 Anayasasının bazı maddeleri birçok kez değiştirilmiştir. Özellikle 2001 yılındaki değişiklikler en kapsamlı olanıdır. Kadını ilgilendiren maddelerden biri olan 41. Madde; ekonomik ve sosyal haklar konusunda, eşler arasındaki eşitliğe değinir. Bu madde de aile kurumunun Türk toplumu için ne kadar önemli olduğuna değinilerek ‘eşler eşit haklara sahiptir’, şeklinde değiştirilmiştir (Kuyaksil, 2009: 347).

Anayasa'nın 50. maddesinde de yine kadınları ilgilendiren bir hükme yer verilmiştir. Bu madde de, çalışma şartları iyileştirilmeye çalışılmıştır. “Kimse, yaşına cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılmaz. Küçükler ve kadınlar ile bedenî ve ruhî yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar...”

(Kuyaksil, 2009: 347) ibaresine yer verir. Böylelikle kadınların ve çocukların, ekonomik olarak sömürsü engellenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda aile kurumun önemine değinerek aile içinde kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu, birbirlerine denk olduğu ifade edilmiştir.

İş Yasasında da değişikliğe gidilmiştir. Bir iş aynı değerde ise cinsiyet farklılığından dolayı daha düşük ücret verilmesi yasaklanmıştır. Ayrıca yasada işveren, çalışana cinsel tacizde bulunması durumunda veya işyerinde çalışan başka birileri tarafından rahatsız edilmesi durumunda işveren kişi, bu durumu bildiği halde gerekli önlemler almadığı sürece çalışanın derhal fesih yetkisi bulunur (Kuyaksil, 2019: 347).

7 Mayıs 2004 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının birçok maddesi için değişikliğe gidilmiştir. Kadın haklarıyla ilgili olan ve değiştirilen 10. Madde şu şekildedir; Anayasa' da "kanun önünde eşitlik", "kadın ve erkek, eşit haklara sahiptir; devlet bu eşitliğin yasamaya geçirilmesini sağlamakla yükümlüdür" şeklinde değiştirilmiştir (Kuyaksil, 2019: 347).

Kadına karşı her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılmasını öngören sözleşme olan CEDAW, Türkiye tarafından 1985 yılında imzalandı. Uluslararası bir anlaşma olan CEDAW, kadınların sosyal durumlarını iyileştirmeyi hedefler. Ayrıca üyesi olan ülkelerin, kadın hakları konusunda devletin, bu yöndeki uygulamalarının raporları tutulması ve sunması gerekmektedir.

Sonuç olarak bu yasa niteliğindeki belge ve anayasalara baktığımızda, hepsi de daha demokratik ve insan haklarına saygılı bir ülke olma adına düzenlenerek çağın şartlarına ve toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlemelere gidilerek hayat bulmuştur. Elbette ki tüm bu gelişmeler, kadının da toplumdaki yerini daha adaletli bir şekilde olması için çalışmalardan geri kalınmamıştır. Nihayet kadın, bu yasalarla cinsiyet ayrımcılığından sıyrılarak ulaşması gereken haklara sahip olmuştur.

2.8.CUMHURİYET KADINI

2.8.1. Türkiye Cumhuriyeti Ve Cumhuriyetin Yeni Kadını

Cumhuriyetle birlikte Türk toplum ve siyasi yapısında köklü yenilikler görülmüş ve aynı zamanda Türk kadınının durumu daha da iyileşmeye başlamıştır. Mustafa

Kemal Atatürk'ün öncülüğünde, Türk kadını için artık yeni toplumsal ve siyasal bir düzen oluşmuştur. Bu yeni yapılanmada kadının toplumsal yeri ve önemi çok daha iyi durumdadır. Türkiye, Cumhuriyet ile beraber radikal değişimlere giderek Türkiye'nin kaderini değiştirmiştir. Bu dönem aynı zamanda toplumsal cinsiyetçiliği iyileştirmiş ve kadın, ikinci planda olmayı geride bırakmıştır. Yapılan yeniliklerin temelinde kadınların sosyal hayata dahil olmaları ve erkeklerle beraber, kalkınma sürecine katılmaları yer almaktadır.

Atatürk, Türkiye'nin geleceğini düşünüp kalkındırmak isterken bu hedefin, kadınları topluma kazandırmadan mümkün olamayacağını bildiği için ve kadına verdiği değerden ötürü kadının, cinsiyet ayrımcılığından doğan vahim durumu biran önce ortadan kaldırmak istiyordu. Dolayısıyla kadın da erkeklerle eşit haklara gelerek bu eşitsiz durumu yok etmek hedefindeydi. Ancak toplumda böyle bir değişim kolay olmayacaktı. Bu hedefe ulaşmak için, toplumu iyi analiz edip eksiklikleri ve yanlışları görüp düzeltme çabasına girerek; yeniliğe, çağdaşlaşmaya yönelmesi ve bütün bunların bir sonucu olarak kadın-erkek ayrımı fikir ve uygulamasından vazgeçilmesi gerekiyordu.

Atatürk Türk kadının layık olduğu hakları kazanması için çalışmalara başlayarak halkı, bu yeniliğe hazırlamaya çalışmıştır. Bunun için de çeşitli yerlerde yaptığı konuşmalarında, dini buyrukların, verdiği mesajın dışına çıkılarak yanlış yorumlanması sonucu kadının, ezildiğinden ve sömürüldüğünden bahsetmiştir (Dayı, 1998: 123).

Atatürk, 21 Mart 1923 günü Konyalı hanımlara hitaben; verdiğimiz mücadelenin kadınların şekil ve kıyafetlerindeki muvaffakiyetten ziyade asıl muvaffakiyet olunması gereken konunun, kadınları eğitim ile kültür ile gerçek erdem ile hayata hazırlamak olduğunu belirtir. Hatta kadınlarımızın Avrupalı kadınlardan çok daha iyi olacağına, pek çok konularda onlardan üstün olacağına inandığını ifade etmiştir (Dayı, 1998: 123).

Atatürk, Cumhuriyet'in ilanı ile laik ve demokratik bir düzene geçen Türkiye Devleti için siyasal ve ekonomik alanların yanı sıra kültürel alanda da yeniliğe ve dönüşüme ihtiyaç olduğunu belirterek kültürel alandaki dönüşümün, kadının imajıyla başlamanın önemli olacağına dikkat çeker. Bu konuyla ilgili İzmir'de yaptığı konuşmasında şu sözleri dile getirmiştir:

“Bir toplum cinsinden yalnız birinin, çağın gereklerinin edinmesiyle yetinirse, o toplum yarıdan çok güçsüzlük içinde kalır. Bir ulus ilerlemek ve uygarlaşmak isterse,

özellikle bu noktayı temel alarak kabul etmek zorundadır. Bizim toplumumuzun başarısızlığının nedeni kadınlarımıza karşı gösterdiğimiz gevşeklik ve kusurdan doğmaktadır... Bir toplumun yaşamda çalışması ve başarılı olması için çalışmanın ve başarılı olabilmenin bağlı olduğu bütün nedenleri ve koşulları kabul etmesi gerekir. Bundan dolayı bizim toplumumuz için ilim ve fen gerekliyse bunları eşit ölçüde hem erkek hem de kadınlarımızın elde etmesi gerekir” (Gelgeç Bakacak, 2009: 632). Dolayısıyla başarılı, ilerici ve modern bir toplumun var olabilmesi için, kadının en az erkekler kadar sosyal yaşamın her alanına dokunması gerekir.

Atatürk, Türk kadınının olması gereken hal ve vaziyeti şu ifadelerle dile getirmiştir: “Türk kadını dünyanın en münevver, en faziletkar ve en ağır kadını olmalıdır. Ağır siklette değil; ahlakta ve fazilette ağır ve vakur bir kadın olmalıdır. Türk kadınının vazifesi Türk'ü zihniyeti ile arzusu ile azmi ile muhafaza ve müdafaya kadir nesiller yetiştirmektir. Milletin menbaı, hayatı içtimaiyenin esası olan kadın, ancak faziletkar olursa vazifesini ifa edebilir” (Dayı, 1998: 124).

Cumhuriyetle birlikte Türk toplumunda, bir devrim niteliğinde olan Türk Medeni Kanunu, kadın ve çocukların haklarını garanti altına almıştır. Türk aile hayatı da hukuki düzenlemelerle düzene konulmuştur. Bu Kanun, kadın-erkek eşitliğini sağlayarak kadının çeşitli haklara kavuşmasını sağlamıştır. Kadının oy kullanabilmesi eğitim görmesi mirastan eşit pay alması tek eş olması ve çalışması 1930'da Belediye Meclis'ine, 1934'te TBMM'ye üye seçilme hakkı verilmesi bu haklardan bazılarıdır. Medeni Kanun ile Türk ailesi, hukuki temellere dayandırılarak sağlam bir yapıya kavuşmuştur (Afetinan, 1983: 162)

Medeni Kanun ile kadına verilen tüm bu haklar, Atatürk'ün en büyük hedeflerindendi. Atatürk, bu hakların kadınlara verilen bir inayet veya yardım olarak görülmemesi gerektiğini; Türk kadının ülkesini kurtarmak için mücadele eden kahraman kadınların temel hakkı olarak verildiğini her fırsatta belirtmiştir.

Cumhuriyetin dayandığı demokratik düzenin temel fikrine göre; bir ulusu, erkek ve kadın yurttaşlar temsil eder. Demokrasi, kanun karşısında sosyal sınıf, zümre, kişi veya cins ayrımı yapmaz; yurttaşları eşit şartlar altında tanır. Dolayısıyla kadınlarımıza tanınan siyasi haklar, demokrasinin bir zorunluluğudur (Dayı, 1998: 126). Asıl adalet demokrasiyle yerini bulmuştur.

Süreyya Hulusi Hanım, 1926'da, Trabzon Türk Ocağı'nda verilen bir konferansta konuşurken; Türk kadınının artık ülkenin yönetiminde söz sahibi olmak istediğini şu sözlerle dile getirmişti; “Herkes kadından vatan dersi alır da; niçin o, vatanın idaresi ve mukadderat söz konusu olduğu zaman ihmal edilir” (Taşkiran, 1973: 123).

Kısaca Cumhuriyet kadını tanımlamak gerekirse, milletine yararlı olmaya çalışan siyasi alanda ve çalışma hayatında erkeklerle birlikte yer alan kılık kıyafetiyle çağdaş kadını simgeleyen aynı zamanda en önemli vazifesinin eş ve anne olduğunu unutmayan halkçı bir kadın tipidir.

2.8.2. Atatürk'ün Türk Kadınına Bakışı

Atatürk, Türk kadını her zaman yüceltmış ve değerli görmüştür. Atatürk'ün Türk kadınına verdiği bu değeri, kadına sağladığı hukuki hak ve imkanlarla çok daha iyi anlayabiliriz. Cumhuriyet'ten çok daha önceki bir tarihte Atatürk, kadınlara bazı hakların verilmesini istemiş ve birçok yerde de dile getirmiştir. Bu haklar şöyle özetlenebilir: örtünün kaldırılması, kadına eğitim imkanlarının verilmesi ve çalışma hayatına girmesi (Tezer, 1972: 75-76)...Bu fikirlerden de anlaşılacağı üzere Atatürk'ün daha sonradan gerçekleştirdiği inkılaplar çok önceden düşünüp bu inkılaplarının planının yapıldığı görülmektedir.

Milli Mücadele döneminde devamlı olarak kadın cemiyetleri ile bağıni koparmayan Atatürk, kadınları önemseyişini her zaman dile getirmiş ve onları yönlendirmiştir (Kurnaz, 1991: 125). Kadına verdiği değeri her alanda göstermiştir.

Atatürk, Sivas'ta toplanılacak olan milli bir kongre de Halide Edip'i de unutmaz. Ona, gayeye ulaşmanın, yalnız metinlerle değil topluma dayalı bir çabalamanın zorunluluğuna işaret eder. Aynı zamanda Halide Edip'le birçok konu hakkında fikir alışverişi için mektuplaşırlar. Atatürk, milli mücadelede Halide Edib'i ordu ya kabul ederek Türk kadınına verdiği önemi bir kez daha göstermiş olur (Kurnaz, 1991: 125).

Atatürk 1923 yılında yaptığı bir konuşmada, Türk kadınının Milli Mücadele döneminde gösterdiği fedakarlıkları takdir etmek için şu sözleri dile getirir:

“ Dünyanın hiçbir yerinde hiçbir milletinde Anadolu köylü kadınının fevkinde kadın mesaisi zikretmek imkanı yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım. Milletimi halası ve zafere götürmekte Anadolu kadını

kadar hizmet gösterdim diyemez... Belki erkeklerimiz memleketi istila eden düşmana karşı süngüleri ile düşmanın süngülerine göğüslerini germekle düşman karşısında istibatı vücut ettiler. Fakat erkeklerimizin teşkil ettiği ordunun hayat menba'larını kadınlarımız işletmiştir... Çift süren, tarlayı eken, ormandan odunu, keresteye getiren, mahsulatı pazara götürerek paraya kaleden, aile ocaklarının dumanını tüttüren, bütün bunlarla beraber sırtıyla, kağnısıyla, kucağındaki yavrusuyla, yağmur demeyip, kış demeyip, sıcak demeyip cephenin harf malzemesini taşıyan hep onlar, hep ulvî, o fedakar, o ilahi Anadolu kadınları olmuştur. Binaenaleyh hepimiz bu büyük ruhlu ve duygulu kadınlarımızı Şükran ve minnetle ebediyen ta'ziz ve takdis edelim” (Atatürk, 1981: 147-148).

Milli mücadelede, kadınların verdiği hizmetleri ve fedakarlıkları minnet ve şükran ile anan Atatürk, Ocak 1923'te yaptığı bir toplantıda kadınların toplumsal yaşamda ki yeri ve eğitimi konularına dair fikirlerini ifade ederek kadınların da toplumda var olması gerektiğini savunur (Kurnaz, 1991: 125).

Cumhuriyet döneminde, 3 Mart 1924 'de Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılarak kadınlara eğitim konusunda büyük destek verilmiştir. Bu kanun ile kız çocukları da erkek çocukları gibi eşit eğitim imkanları olarak öğrenim göreceklerdir. Cumhuriyet ile her alanda yeniliğe giden Türk devleti, ilerici, çağdaş ve gelişmiş bir Türkiye için kadınlarımızın her alanda yükselmesi gerekmektedir. Kadına verilen hak ve imkanlar neticesinde, kadınlarımız da bilim ve teknik öğrenerek sosyal hayatta, erkeklerle beraber yürür hale gelecektir (Dayı, 1998: 121).

Atatürk, toplumun yararı için kadınların eğitiminin şart olduğunu söyler. Çünkü toplumdaki neslin gelişimi, ilk olarak kadınların eğitiminden geçtiği için öncelikle kadınlarımızın eğitilmesi gerektiğini savunur. İlk eğitimin anne kucağında başladığını söyleyen Atatürk, eğitiminin çok önemli olduğunu ve kadının en önemli görevinin annelik olduğu gerçeğinin unutulmaması gerektiğini savunur (Atatürk, 1981: 85-86).

Bu şartlar altında eğitilmiş kadının, hiçbir alanda erkeğe gerek kalmayacağı görüşündedir (1981: 152).

Atatürk, çıkardığı kanunlarla kadının hayatını değiştirmiştir. Bu alanda yaptığı en büyük yenilik olarak Medeni Kanunu gösterebiliriz. Bu kanunla kadınların yeni haklardan yararlanmasını sağlamış(4 Nisan 1926), küçük yaşta evliliği yasaklamış ve

çok kadınla evlilik kaldırılmıştır. Miras paylaşımında kadın-erkek eşit duruma getirilmiştir (Armaner, 1986: 68; Akt. Kurnaz, 1991: 126).

Medeni kanununda verilen bu haklardan sonra kadına bir de siyasi haklar verilmiştir. 3 Nisan 1930'da belediye seçimleri, 5 Aralık 1934'te milletvekili seçimleri, kadınlara tanınan ilk siyasi haklardır. Artık kadınlar da devletin idaresinde söz sahibi olabilmışlerdir. Türkiye devletinde ilk kez kadın belediye başkanı ve kadın milletvekili seçilmiştir. Türkiye'de ki kadınlar bu haklara Avrupa, Amerika ve Asya'da ki birçok ülkeden daha önce sahip olmuştur. Türkiye aynı zamanda İslam devletleri içinde bu haklara sahip olan ilk ülkedir.

Kadın haklarının uygulamaya konulabilmesi hiç kolay olmamıştır. Çünkü toplum böyle bir yeniliğe hazır değildi ve hazır olması da zaman almıştır. Bu kanunun çıkma safhasında birçok tartışmalar yaşanmıştır. Mesela 1923 yılında, kadınlara Milletvekili seçimi hakkı verilip verilmemesi tartışılırken ilk etapta taraflar tarafından ret cevabı gelmiştir. 1924 yılında ise yine aynı konu görüşülmüş bu sefer taraflar biraz daha ılımlı yaklaşmıştır (Kurnaz, 1991: 127).

Bu bilgilerden de anlaşıldığı gibi kadın haklarının hayata geçirilmesi bir anda olmamış, toplumun ve ortamın buna hazır olması için zamana ihtiyaç duyulmuştur.

2.8.3. Mecelle

Mecelle kanunun tam olarak ismi Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye olarak geçer. Bu kanun, Osmanlı Devleti'nde uygulanan medeni kanun niteliği taşır. Son zamanlarında uygulanmış olan medenî kanundur. Mecellenin, kelime anlamına baktığımızda hayatın içinden olan mesele ve olaylara ilişkin birtakım fikirler beyan eden ve bunları bir kitapta toplayan anlamına gelir. Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye tabiri ise adlî hükümler topluluğu gibi bir anlama gelmektedir.

Osmanlı Devleti'nde ki bu kanun İslâmi çerçeveden oluşturulmuş, Kur'ân-ı Kerîm, hadîs-i şerif ve bazı âlim hukukçular tarafından çıkarılan kaidelerden oluşmuştur. Osmanlı Devleti'nde çok farklı dinlere inanan insanlar bulunmaktaydı. Bunlar dinî ve ailevî hususlarda, kendi dinlerinin hukuklarına müracaat ederken ceza hukuku, borçlar ve ticaret hukuku gibi alanlarda Mecelle'ye tâbi idiler (Şimşirgil, Ekinci, 2008: 49).

Osmanlı Devleti'nin ilk medeni kanunu olan Mecelle, Ahmet Cevdet Paşa'nın önderliğinde toplanan bir komisyon tarafından hazırlanmaya başlamıştır. Mecelle Tanzimat Fermanı'nın getirdiği yeniliklerden biri sayılabilir. Çünkü her alanda yapılan yenilik, hukuk alanında da yenilik yapılma imkanı sağlamış; Mecelle'nin ortaya çıkması için çalışmalar başlatılmıştır. Mecelle'yi oluşturmak adına bir araya gelen bu heyet, yaklaşık yedi senelik bir çalışma neticesinde Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye adındaki ilk Osmanlı medenî kanununu tamamlamışlardır (Şimşirgil, Ekinci, 2008: 51).

İçerik itibarıyla Mecelle, tamamen İslâm hukuku kaideleriyle hazırlanmış bir kanundur. Şahıs, aile ve miras hukukuna dair hükümleri içermez. Bu Kanun, daha ziyade nizâmiyye mahkemelerinde tatbik edilmek üzere hazırlanmıştır. Şahsi meseleler ise şer'iyye mahkemelerinin vazife sahasına giriyordu. Ayrıca Mecelle'de ceza, vergi ve arazi hukukuna ait hükümlere yer vermemektedir. Bunlar kendi özel kanunlarında sıralanarak yer almıştır. Buna rağmen Ahmet Cevdet Paşa kendi gayretleriyle ceza ve arazi kanunnamelerini çıkarmıştır (Şimşirgil, Ekinci, 2008: 56).

Her toplum zamanın koşullarına göre şekil alıp değiştiği için mevcut olan kanunlar yetersiz kalabilir. Dolayısıyla Mecelle'nin değişim zamanı geldiği 1916 ve 1923 yıllarında, iyileştirilmek için birer komisyon kuruldu ve çalışmalara başlandı. Ancak teklif edilen maddeler kanunlaşamadı. 1926'da bazı değişikliklerle tamamen tercüme ettirilen İsviçre medenî kanunu ile bu kânun içinde yer alan borçlar hukuku kabul edilip yürürlüğe girdi. Böylece elli yedi seneden beri uygulanan Mecelle, kaldırılmış oldu. Mecelle ile beraber İslâm hukuku da kaldırılmış oldu (Şimşirgil, Ekinci, 2008: 58). Nasıl ki toplum durağan değilse kanunlar da durağan ve sabit kalamazlar; kanunlar, toplumun ihtiyaçlarına göre yeniden şekillenirler.

2.8.4. Mecelle İle Medeni Kanun Arasındaki Fark

Mecelle, Kur'ân-ı Kerî, hadîs-i şerif ve bazı âlim hukukçular tarafından çıkarılan kaidelerden oluşmuştur. Medeni Kanun ise akılcıl, demokratik ve bilimsel verilere dayanır.

Mecelle, şahıs, aile ve miras başta olmak üzere normal bir medeni kanunda olması gereken konuları içermiyordu. Aynı zamanda ceza, vergi ve arazi hukukuna ait hükümleri de içerisinde barındırmıyordu. Medeni Hukuk ise kişiler hukuku, aile

hukuku, eşya hukuku ve miras hukukunu kapsamakta, Borçlar hukuku ve Ticaret hukuku da, “medeni hukukun uzantısı” olarak kabul edilmektedir.

Medeni Kanun, Mecelle’den farklı olarak kanun içerisinde herhangi bir konuyla ilgili uygulanabilecek bir hüküm bulunmuyorsa hakim, örf ve adet hukukuna başvurur; bu da yoksa kendisi kanun koyucu olsaydı nasıl bir kural koyacak idiyse ona göre karar verir. Hakim, bu kararı verirken bilimsellikten uzaklaşmadan hukuki kararlarından faydalanmaya çalışır. Aynı zamanda Mecelle de şahıs, aile, miras hukuku ve aynî haklar mevcut değildir.

Osmanlı Devleti’nde birçok dini inanca sahip gayrimüslim yaşamaktaydı. Bunlar, dini ve ailevi hususlarda kendi dinlerinin hukuklarına müracaat ederken ceza hukuku, borçlar ve ticaret hukuku gibi alanlarda İslâm hukukuna tâbi idiler. Hukuk birliği olmadığı için bu durum bazı sıkıntıların çıkmasına sebebiyet veriyordu. Ancak Medeni Kanun ile hukuk birliği sağlanmıştır.

Ayrıca Medeni Kanun’la kadına verilen haklardan, istediği mesleklere girebilme hakkı, miras ve boşanmada kadın-erkek eşitliği, resmi nikah zorunluluğu, tek eşle evlilik esası, seçme ve seçilme hakkı gibi birçok haklar Mecelle’de yer almıyordu.

En önemlisi de Medeni Kanun’la kadın-erkek eşitliği sağlanarak kadın, adeta yeniden doğmuş gibi toplumdaki yerini adaletli bir şekilde almıştır.

2.8.5. Türk Medeni Kanun’un Kabulü(17 Şubat 1926)

Türk kadınının, toplumda üstlendiği roller tarih boyunca değişiklik göstermiştir. Bazı dönemlerde çok değerli olan kadın, birçok haklara sahipken bazı dönemlerde ise tüm yetkinliğini kaybetmiştir. Bu durumları ortadan kaldırmak ve kadının haklarını güvence altına almak için atılan en önemli adım, Türk Medeni Kanunu adlı kanunun, Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabulüdür. Bu kanun ile ailede kadın erkek eşitliği sağlanarak resmi nikâh zorunluluğu getirilmiştir. Tek eşle evlilik esası getirilerek evlilik kurumu devlet güvencesi altına alınmıştır.

Aynı zamanda kadınlara istedikleri meslekleri seçebilme hakkı tanınarak miras ve boşanma gibi konularda, kadın erkek eşitliği sağlanmıştır. Böylelikle Türk kadını, bu reformlar sayesinde boşanma hakkı, seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı ve meslek seçimi gibi haklara sahip olmuştur (Doğan, 2003: 97) .

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 5 Aralık 1934'te kabul ettiği bir Anayasa değişikliği ile kadınlara da milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. 191 arkadaşı ile birlikte söz konusu değişikliği teklif eden devrin başbakanı İsmet İnönü'nün, bugünkü görüşmeler sırasında belirttiği gibi artık Türk İnkılabı denildiği vakit bunun, kadının Kurtuluş İnkılabı olduğu beraber söylenecektir. Gerçekten Atatürk devrimlerinin belki de en önemlisi "kadın hakları" alanında olmuştur (Türk, 2002: 3).

Cumhuriyet yönetiminin Türkiye'ye kazandırdığı ve uyguladığı ilk büyük iş, hukuk devrimidir. Hukuk devrimi yapılmadan önce Türkiye'de, yeni hukuku uygulayacak ve insanları yetiştirecek okullar faaliyete geçirilmiştir. Gerçekten Ankara Hukuk Mektebi, daha Türk Medeni Kanunu kabul edilmeden önce 1925'te kurulmuştur.

Hukuk Devrimi'nin büyük önderi Atatürk, Ankara Hukuk Mektebi'nin açılışında, o mektepten yetişenlerin Cumhuriyet'in yaptırımı olacağını ifade etmişti. Atatürk, o konuşmasında, tamamıyla yeni kanunlar yaparak insanların ve toplumun ihtiyaçlarının dünyevi kurallarla düzenleneceğini belirtmiştir.

İşte bu hukuk devrimi, Türkiye'de teokratik hukuktan laik hukuka geçişin tamamlanmasıdır. Artık hukuk kuralları, din kurallarına göre değil İnsan aklının toplumun ihtiyaçlarına göre bilimsel verileri dikkate alarak koyduğu kurallarla düzenlenecektir (Türk, 2002: 38).

Bu anlayışla Cumhuriyet yönetimi, başta Türk Medeni Kanunu olmak üzere bütün temel kanunları, ya ilk kez yürürlüğe koymuş ya da yeniden düzenlemiştir. Böylelikle başta Türk Medeni Kanunu olmak üzere onunla aynı gün, 4 Ekim 1926 günü yürürlüğe giren Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu kabul edilmiştir. Arkasından Türk Ceza Kanunu, Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu, Hukuk Muhakemeleri Usulü Kanunu, İcra ve İflas Kanunu ve Deniz Ticaret Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bütün bunlar, hayatımızın her alanını düzenleyen kanunlardır. Bunların hepsi 1926 ile 1932 arasında, 6 yıl içinde çıkarılmış olan kanunlardır. Böylelikle Türkiye, dünya tarihinde örneğini az rastlanabilecek büyük bir hukuk devrimini başarmıştır.

Bu hukuk devriminin simgesi Türk Medeni Kanunu'dur. Türk Medeni Kanunu, o dönemin en yeni, en ileri ve en halkçı medeni kanunuydu. Bütün bu ve benzeri temel kanunlar, her ülkede hukuk birliğini sağlayan kanunlardır. Türk Medeni Kanunu da, ülkemizde hukuk birliğini sağlamıştır. Nitekim daha Türk Medeni Kanunu olarak İsviçre Medeni Kanun'un iktibas yoluyla alınması karşılaştırıldığında ülkemizde, Lozan

Antlaşması ile kendilerine özel bir takım haklar tanınmış olan azınlıklar, Adalet Bakanlığı'na başvurarak bu haklarından vazgeçtiklerini bildirmişlerdir. Çünkü Türk Medeni Kanunu, dini kurallara dayalı bir kanun değildir. Herkesi birleştirebilecek insanlar tarafından yapılan ve yine insanlar tarafından değiştirilebilecek kurallardan oluşmaktadır. Dolayısıyla bu kurallar, hangi inançtan ve hangi düşünceden olursa olsun herkese uygulanabilecek olan kurallardır.

Bu kurallar, insanlar arasında eşitliği de sağlamıştır. Gerçekten Türk Medeni Kanunu, bu eşitliği her alanda ve o dönemin şartlarına göre erkeklerle kadınlar arasında da bu eşitliği gerçekleştirmiştir (Türk, 2002: 39).

5 Aralık 1934'te Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır. Bu hak daha önce kadınlarımıza, 1930'da belediye kanunu ile belediye meclislerine üye seçme ve seçilme hakkı, 1933'te köy kanunu ile muhtar ve köy ihtiyar heyeti üyesi seçme ve seçilme hakkı tanınması ile başlayan hareketin devamı niteliğinde idi. Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk kadın muhtarı olan Gül Esin, Aydın'ın Çine ilçesine bağlı Demirdere köyünde, seçimi kazanmıştır. 1934'te yapılan anayasa değişikliğiyle kadına, siyasal haklar bakımından en geniş haklar tanınmıştır. Bu sebepten dolayı 5 Aralık, Türkiye'de genellikle kutlanan bir gündür (Türk, 2002: 59).

Kadınların erkeklerle eşit haklara kavuşması kolay olmamıştır. Bu, uzun bir evrimin sonucu olup Cumhuriyet döneminde gerçekleşmiştir. Elbette ki bunu Atatürk'e borçluyuz. Cumhuriyetin ülkemize sağladığı en büyük kazanç, gerek ailede gerek toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin eşit haklara kavuşturulması gelmektedir (Türk, 2002: 65).

Hukuk tarihinde Türk Medeni Kanunu kadın erkek eşitliği bakımından çok önemli bir yeri vardır. Medeni kanunun bazı hükümleri kadın erkek eşitliğine ters düşmektedir. Bu durum, Medeni kanunun her yönüyle gözden geçirilmesini aile hukuku açısından da yenilenmesini zorunlu kılmıştır. Bu yöndeki değişiklikler, yasa ile gerçekleştirilmiştir. Örneğin 20 yasama döneminde evli kadının, eşinin soyadının yanında, önceki soyadını taşıması olanağını getiren kanun kabul edilmiştir. Bu arada Anayasa Mahkemesi de kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına önemli katkıda bulunmuştur. Kadının bir meslek veya sanat edilmesine kocasının iznine bağlayan Medeni Kanunu, 159. maddesi anayasa mahkemesince iptal edilmiştir (Türk, 2002: 71).

2.8.5.1.Türk Medeni Kanunu Ne Zaman Kabul Edildi?

Cumhuriyet kurulduktan sonra her alanda yeniliğe giden Türkiye, hukuk alanında da yeniliğe gitmek için atılımlarda bulunmuştur. Her yönüyle modernleşmeye çalışan Türk devleti, bunu başarabilmek için daha eşitlikçi ve adaletli yeni bir toplumsal düzene ihtiyacı vardı. Toplumun eksiklikleri ve yanlışlarını fark ederek toplumun ihtiyacına göre bir düzen oluşturulma yoluna gidilmiştir. Bu alanda yapılan en önemli atılımlardan biri de, yeni bir hukuk sistemi olan Türk Medeni Kanun'un kabul edilmesidir.

Türkiye, bu radikal kararı almak zorundaydı. Medenî Kanun kabulü ile kadına tanınan haklar açısından değerlendirdiğimizde, pek çok Avrupa ülkesinde henüz bir medenî kanun yoktu ve kadınlara böyle haklar tanınmamıştı. Modernleşme yolunda atılan bu adım, yıllarca Osmanlı döneminde İslâmî geleneklerle sürdürülen hukuk sistemi ve toplumsal yaşam bir anda tamamen başka bir sosyal, dinsel ve ekonomik yapıya sahip toplumun ihtiyaçlarına göre hazırlanmış “Medenî Kanunu” yürürlüğe konmuştur. Bu yönüyle Türk Medenî Kanunu, dinsel bir hukuki sistemden, lâik bir hukuki sisteme geçişin çok önemli bir örneğidir (Oğuz, 2006: 195-196).

Türk Medeni Kanunu'nun kabul ediliş sürecinde birçok Avrupa ülkelerinin medenî kanunları incelenmiş; bize en uygun olan en anlaşılır, sade, yeni tarihli ve hâkime geniş takdir yetkisi veren İsviçre Medenî Kanunu münasip görülmüştür. Borçlar Kanunu ile birlikte tercüme edilen İsviçre Medenî Kanunu 1926 yılında yürürlüğe girdi. 17 Şubat 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu, 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girmiştir. Ancak 2002 yılında toplumun ve dönemin şartlarına daha uygun, yeni Türk Medeni Kanunu yürürlüğe girince eskisi yürürlükten kalkmıştır (Başpınar, 2003: 80).

2.8.5.2.Türk Medeni Kanunu ile Hangi Düzenlemeler Yapıldı?

Türk Medeni Kanunu ile kadın, adeta yeniden doğmuş erkekle eşit şartlarda toplumdaki yerini almıştır. Bu kanun ile ailede, kadın erkek eşitliği sağlanarak resmi nikâh zorunluluğu ve tek eşle evlilik esası getirilmiş, kadınlara istedikleri meslekleri seçebilme hakkı tanınmıştır. Miras ve boşanma gibi konularda kadın erkek eşitliği sağlanmıştır.

1926 yılında şer-i hukuka göre uygulanan kanunlar yerine medeni hukuka geçilerek birçok reformlar yapıldı. Bu reformlar; çok eşlilikten tek eşliliğe, boşanma, mülkiyet ve çocukların yönetimi konularında, eşitsiz olan hukuki bir düzenden eşitlikçi hukuki bir düzene geçilmesi son derece önemlidir. Bu Medeni Kanun kadınların, cinsiyetçilikten doğan eşitsizliğine son vermiştir (Başpınar, 2003: 80).

Türk Medeni Kanunu ile kadın, her şeyden önce anne ve eş olarak değerlendirilmektedir. Atatürk'ten destek alan Türk kadını, artık daha güçlü, ayakları yere daha sağlam basarak kendini tazelemiştir. Poligami önlenerek evlilikte tek eşlilik konusu üzerinde durulmuştur. Kadın da artık kocasından ayrılabilme hakkını eline almış tanıklıkta cinsiyet farkı ortadan kaldırılmıştır.

2.8.5.3. 01.01.2002 Tarihli Yeni Medenî Kanun

Eski Medenî Kanun'un 75 yıl uygulanmasından sonra ortaya çıkan bazı sorunlar nedeniyle ve çağın ihtiyaçlarına uygun çözümler getirmek için Yeni Türk Medenî Kanunu uygulamaya geçmiştir. Yeni Türk Medenî Kanun ile aile hukukunda edinilmiş mallara katılma rejimi dışında kadın ve erkek eşitliğini sağlayan birçok düzenlemeye gidilmiştir.

2002 yılında yapılan düzenlemeler içinde evlilik yaşının belirlenmesi, evlilikteki hak ve yükümlülükler, evlilik konutunun seçilmesi, anne-babanın çocuklar üzerindeki hakları, evlilik birliğinin yönetimi ve giderlere katılma, evlilik birliğinin temsili, kadının soyadını seçme hakkı vb. gibi konularda yenilikler getirilmiştir (Oğuz, 2006: 205).

Türk Medeni Kanunu içinde yer alan bazı maddeler kadın-erkek eşitliğine ters düşmekteydi. Bu durum göze battığı için Medeni Kanun'da yer alan bu maddelerin yenilenmesi şart olmuştu. 2002 yılında birçok alanda yapılan düzenlemelerle Yeni Türk Medeni Kanunu hayata geçirildi. Bu yeni kanun eskiye nazaran daha eşitlikçi, çağdaş ve halkçı bir nitelik taşımaktaydı. Medenî Kanun'un getirdiği yenilik ve düzenlemeler içerisinde; evlenme yaşı, boşanma durumları, mirasta kadın ve erkeğe pay dağılımı, fiil ve hak ehliyeti, velayet gibi konularda kadın erkek eşitliği sağlanarak bu haklar yeniden düzenlenmiştir. Ayrıca medenî nikâh usulüyle kurulan yaşam şartlarına uygun modern bir aile tipi de tekrardan tanzim edilmiştir (Yüksel, 2019: 410-411).

Kadın–erkek arasındaki eşitliği dengelemek amacıyla yapılan düzenlemelerden biri de aile içerisinde evin giderlerini paylaşma, konutun seçimi, aile birliğin yönetimi konularında kadın ve erkek eşit duruma getirilmiştir.

2.8.5.3.1. Yeni Türk Medeni Kanunu ve Ailede Eşitlik

Eski Medeni Kanun’da çiftlerin veya eşlerin ortak şekilde oturacakları evi, erkek belirlerken Yeni Türk Medeni Kanunu ile yapılan düzenlemelerle artık konut seçiminde, eşler birlikte ortak bir karar doğrultusunda seçtikleri konutta oturmaları şeklinde düzenlenmiştir. 186’ncı maddenin ikinci fıkrasında da, eşler evlilik birliğini yönetirken çocuğun ismi, alacağı eğitim ve gideceği okul gibi konularda erkeğin kararları belirleyici olurken yeni kanunla, aile konusuna dair her şey karı-koca eşit söz hakkına sahiptir.

Artık evin reisi erkek veya sadece taraflardan biri değil, her iki taraf da aynı söz hakkına sahiptir. Çocukların velayeti konusunda herhangi bir uyuşmazlık durumunda, babanın kararlarının belirleyici olacağı ibaresi değiştirilerek 336’ncı madde de yer alan evlilik birliği sürdükçe anne ve babanın velayeti birlikte kullanacakları şeklinde hükme bağlanmıştır (Yüksel, 2014: 190).

2.8.5.3.2. Yeni Türk Medeni Kanunu ve Soyadı Kullanma

Eski Türk Medeni Kanunu’na göre, kadın evlendikten sonra soyadını kanunen değiştirme zorunluluğu vardı ve eşinin soyadını almak mecburiyetindeydi. Ancak kanunda yer alan bu ibare, 2002 yılında değiştirilerek kadın, kendi soyadını taşımak isterse eşinin soyadının önüne ekletebilecekti. Görüldüğü gibi yeni kanunun getirdiği yenilikler kadının, refahı için ve eşitlikçi bir yaşamsal alanda hayatını idame ettirebilmek için yapılan yeniliklerdir. Türk Medeni Kanunu içindeki 187’nci madde şu şekildedir: Ayrıca boşanma durumunda kadın, evlenmeden önceki soyadını yeniden alabilir şeklinde yeniden düzenlenmiştir (Yüksel, 2014: 182-183).

Kadına verilen bu gibi haklar sayesinde adım adım modern ve muasır medeniyetler seviyesine ulaşılmaya çalışılmaktadır. Çünkü Atatürk’ün de deyimiyle

toplumun hedeflemiş olduğu amaçlara ulaşmak için kadın ve erkeğin beraber yürümediği bir yolda ilerlemek, bir sonuç vermeyecektir.

2.8.5.3.3. Yeni Türk Medeni Kanunu ve Çocukların Velayeti

Yeni Türk Medeni Kanunu kadın ve erkek eşitsizliğini her alanda iyileştirme gayretindedir. Eski Türk Medeni Kanunu 263'üncü maddede çocukların velayetini, karı-koca arasındaki uyuşmazlık durumunda kocanın kararı belirleyici olur hükmü yer alırken yeni kanunda bu hüküm değiştirilerek evlilik birliği korunduğu sürece anne ve babanın velayeti birlikte kullanacakları şeklinde değiştirilmiştir. Ancak ayrılık durumlarında veya ortak yaşama son verilmişse hâkim, çocukların velayetini eşlerin imkan ve şartlarına göre anneye ya da babaya verebilir (Bozkurt, 2010: 42-43).

Yeni kanunda, kadına, giderlere katılma konusunda yükümlülük yüklenmiş ve erkeğin evi geçindirmesi gerekliliği yönündeki profil değiştirilerek; eşler birbirlerine destek vererek evi beraber geçindirmeye çalışmalıdır, şeklinde düzenlemeye gidilerek kocanın yükünü hafifletmek amaçlanmıştır. Ayrıca yeni Kanunda, öncekinin aksine, yoksulluk nafakası isteme hakkı hem erkeğe hem de kadına aynı şartlarla tanınmıştır (Başpınar, 2003: 85-86)

2.8.5.3.4. Yeni Türk Medeni Kanunu ve İş Seçimi

Eski Türk Medeni Kanunu'nun 159. maddesine göre erkek, eşinin yapacağı mesleğe müdahale etme hakkına sahipti. Ancak Yeni Türk Medeni Kanunu'nun "Eşlerin Meslek ve İş" başlığı taşıyan maddesine göre eşler istediği meslek veya iş grubunda çalışma özgürlüğüne sahiptir. Karı-kocanın meslek tercihlerine, eşleri de dahil olmak üzere hiç kimse müdahale edemez. Ayrıca eşler birbirlerinden izin almak zorunda değildir (Erkan, 2017: 439-440).

Kadın ve erkek kendilerine tanınan bu hakları kullanırken evlilik birliklerine zarar verecek durumlardan kaçınarak evliliklerinin huzur ve birliği için karşılıklı anlayış içerisinde olmalıdır. Ayrıca annenin durumu düşünülerek ona kolaylık olsun diye, İş Kanunu'nun 70'inci maddesine göre, kadın, doğumdan 6 ay öncesi ve 6 ay sonrası izne tabi tutularak çalışma zorunluluğu kaldırılmıştır (Doğan, 2003: 119-120).

Bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere Yeni Türk Medeni Kanunu kadın ve erkeğin, toplum hayatında eşit haklara sahip olması açısından oldukça etkili düzenlemeler getirmiştir.

2.8.6. İsviçre Medeni Kanununun Seçilmesinin Nedenleri

Cumhuriyet'ten sonra ki en büyük devrimin Türk Medeni Kanun olduğunu söyleyebiliriz. Bu yeni kanunu sadece bir yasa olarak görmemeliyiz. Aynı zamanda bir düşünce devrimidir diyebiliriz. Türk Medeni Kanunu'nun İsviçre'den alınmasının sebeplerinden biri de yönetimin kilit noktasında olan büyük bölümün İsviçre'de eğitim görmüş olmalarıdır (Aygün, 1998: 937-938).

Diğer sebepleri de Batı'da uygulanan en yeni Medeni kanun olması ve her türlü yenilikleri içermesi, demokratik olması, laik bir anlayışla düzenlenmiş olması, problemlere mantıklı, realist ve pratik çözümler getirmesi; en önemlisi de kadın-erkek eşitliğine dayanıyor olmasıdır.

2.8.7. Medeni Kanunun Kabulünün Sonuçları

Kitapta verdiğimiz tüm bilgilerden yola çıkarsak Türk Medeni Kanunu, bu ülkenin kadınlara neler kazandırdı ve sonuçlarının ne olduğuna genel hatlarıyla vermeye çalışalım:

- Evlilik kurumu devlet güvencesi altına alınarak resmi nikah, zorunlu hale getirildi.
- Boşanma hakkı düzenlenerek kadınlara bu konuda haklar tanındı.
- Poligami ortadan kaldırılıp yasal olarak tek eşle evlilik zorunluluğu getirilerek Türk ailesi, çağdaş bir yapıya kavuşturuldu.
- Kadınlara eğitim hakkı tanınarak istedikleri mesleği icra etme imkanı tanındı; böylece kadın ve erkek toplumsal ve iktisadi alanda eşit duruma getirildi. Kadın da erkeklerle aynı ortamda çalışma imkanlarına kavuştu.
- Yeni medeni kanun ile miras paylaşımında kız ve erkek çocukları eşit şekilde mirastan hak elde etme imkanına kavuştu.

- Medeni kanun ile tanıklık durumlarında kadın, erkekle denk hale getirilmiş; boşanma konularında da daha önce erkeğin sahip olduğu tüm haklara, kadınlar da sahip olarak mahkemelerde kadın-erkek eşitliği sağlanmıştır.

- Türkiye’de hukuk birliği sağlandı.

Medeni Kanunu’nun kabulü ile Türk kadını, daha önceden sahip olmadığı birçok hakka sahip olmuştur. Kadını yükselterek sosyal hayatta daha yaşanılır bir duruma getirmiştir. Artık erkeklerle eşit şekilde yürüyen kadın, daha çağdaş ve dinamik bir yapıya kavuşmuştur.

Medeni kanun ile kadın, ekonomik, sosyal ve hukuksal alanlarda erkeklerle eşit haklara sahip olurken; siyasi ve demokratik alanda ki eşitlik ise TBMM’nin daha sonra kabul ettiği farklı yasalarla gerçekleşmiştir. 1930’da Türk kadını belediye seçimlerine, 1933’te muhtarlık seçimlerine, 1934’te milletvekili seçimlerine katılabilme hakkı kazanmıştır.

1926’da yürürlüğe giren Türk Medeni Kanunu, 2002 yılında birçok konu başlığının maddeleri yeniden düzenlenmiştir. Bu yapılan değişiklikler kadının, erkeklerle daha eşitlikçi bir toplumda yer alması yönünde olmuştur. 1 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren yeni Türk Medeni Kanunu, cinsiyet ayrımcılığından doğan eşitsizliklere son veren kadınları aile ve toplum içerisinde erkekler ile eşit kılan kadın emeğini değerlendiren düzenlemeler getirmiştir. Böylelikle önceki medeni kanunda eşitlik anlamında eksik olan uygulamalar düzenlenerek kadın ve erkeğin durumu eşitlenmeye çalışılmıştır.

Yapılan düzenlemelerde özellikle kadın hakları konusundaki önemli hükümler şu şekilde değiştirilmiştir:

- “Aile reisi kocadır” hükmü değiştirilerek “evlilik birliğini eşler beraber yönetirler” hükmü getirilmiştir.

- Yeni Medeni Kanun’da eşler istedikleri meslekte çalışabileceklerdir. Bunun için eşlerden birinin diğerinden izin almasına gerek yoktur. Ancak eşler bu kararları alırken aile birliğine zarar vermeden hareket etmelidir.

- Yeni Kanun miras paylaşımı veya devrinde, ölen kişilerin malları arasında yer alan ve ekonomik bütünlüğü bozulmaması gereken tarımsal taşınmazların, hangi mirasçıya verileceği konusunda erkek çocuklara, kızlara nazaran öncelik tanıyan eski hükme yer vermemiştir.

- Eşlerin boşanma durumunda, malların paylaşımı konusu yeni kanunla tekrardan düzenlenmiştir. Boşanan çiftler için yapılan mal paylaşımı şu şekildedir; evlilik birliği kurulduktan sonraki süreçte eşlerin sahip olduğu tüm mallar, boşanınca eşit şekilde paylaşılır. Kişisel mallar ve miras yoluyla intikal eden mallar ise paylaşımına girmez. Aynı zamanda evlilik birliği kurulmadan önce, kişilerin sahip olduğu mallar da paylaşımına dahil edilmez.

- Eski Medeni Kanun'a göre evin ve çocukların geçimi, erkeğe ait iken yeni Medeni Kanun'da, "Eşler birliğin giderlerine güçleri oranında emek ve malvarlıklarıyla birlikte katılırlar." şeklinde düzenleme yapılmıştır. Yeni kanunda kadına, giderlere katılma konusunda yükümlülük yüklenmiş ve erkeğin evi geçindirmesi gerekliliği yönündeki profil değiştirilerek eşler birbirlerine destek vererek evi beraber geçindirmeye çalışmalıdır, şeklinde düzenlemeye gidilmiş ve kocanın yükü hafifletmek istenmiştir.

Sosyolojik Tahlil; Türk Medeni Kanunu kadına birçok haklar kazandırmış ve kadın adeta yeniden doğmuştur. Eşitsizliği her alanda ve her konuda yaşayan kadın, erkeği geride takip etmesine ve erkeğin gölgesinde yaşamaya mahkum bırakılmıştır. Kadının bu durumda olmasının nedeni gerek dini kaideler gerekse gelenek ve göreneklerin etkisiyle kadına pasif roller biçilerek benimsetilmeye çalışılmıştır. Topluma yerleşmiş olan kadının bu pasif ve düşkün profili Cumhuriyet'ten sonra özellikle de 1926 Türk Medeni Kanunu ile kadın yeniden doğarak neredeyse tüm rolleri değiştirmiştir. Toplumsal hayatın her alanında erkekle eşitlenen kadın, toplumu yeniden inşa etmiştir.

Bu değişim ve gelişim elbette ki kolay olmamıştır. Aile kurumunda, seçme ve seçilmede, mal ve mülk edinmede, mirasta, tanıklıkta, boşanmada, eğitimde ve çalışma hayatında kadın-erkek eşitsizliğine son verilerek daha demokratik, çağdaş, laik ve eşitlikçi bir toplum düzenine geçildi. Kadın sahip olduğu bu haklardan sonra ayaklarındaki prangalardan kurtularak özgürlüğüne kavuştu.

Laik, demokratik ve eşitlikçi bir düzene geçilmesinde etkili olan gelişme Batı'nın laik hukuk ve çağdaş toplum yapısı olmuştur. Daha fazla Batı'yı geride takip etmeyi kabul edemeyen Türk toplumu, başta Atatürk olmak üzere yöneticilerimiz ve Türk aydınlarımızın etkisiyle de her alanda değişikliğe giderek bu eski düzenden kurtulmaya çalışıldı. Böylelikle yeni toplumsal düzen ve işleyiş diğer ülkelerle uyumlu

ve orantılı bir şekilde daha sağlam adımlarla yürür hale gelmiştir. Bu gelişmelerden nasibini alan Türk kadını, erkeğin gölgesinden kurtularak kendi fikirlerini hayata geçirebilen toplumsal alanda aktif olan donanımlı rollerle yerini almıştır.

SONUÇ

Bilindiği gibi 600 yıllık bir geçmişli olan Osmanlı Devleti'nin yasalarında, erkek egemenliğine dayalı bir sistem vardı. Aile hayatında hanenin reisi, erkek olarak görülürdü. Mal varlığının mirası, erkeğin hakkı olarak görülür kadına hak verilmezdi. Şahitlik gerektiren herhangi bir durumda, erkeğin şahitliğine başvurulurdu. Bunun gibi birçok konuda erkek her zaman daha ön plandaydı. Kadın ise her zaman toplumda ikincil plandaydı. Ancak zamanla kadının bu durumu göze batmaya başladı ve kadının, toplumsal hayatın her alanında olması gereken duruma erişmesi için fikirler, atılımlar ve bu alanda çeşitli hareketler başladı.

Laik hukuk anlayışına da ters olan bu durum ve kadın- erkek arasındaki bu farklılıklar kabul edilemezdi. Dolayısıyla dini kaidelere göre hazırlanmış olan Mecelle, günümüz çağın şartlarına ve ihtiyaçlarına cevap veremeyeceği için Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk düzeninin bir parçası olamazdı. Dolayısıyla yeni bir kanuna ihtiyaç duyulmuş ve Batı ülkelerinde geçerli olan Medeni kanunlar incelenmiştir. İnceleme süreci içerisinde İsviçre medeni kanunu uygun görülüp tercüme edilerek Türk Medeni kanunu olarak yürürlüğe girmiştir. Bu kanun, kadınlar için bir dönemin kapanıp yeni bir dönemin açıldığı anlamına gelir. 1926 Medeni Kanunu, kadınlara birçok hak vermiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi önceleri kadınların pek bir hakları olmadığını söylemiştik. Fakat Yeni medeni kanunun getirilmesi ile kadınların da erkekler gibi birçok hakları olmuştur. Örneğin; sadece dini nikah yeterli görülmeyip resmi nikahın yapılması zorunlu hale gelmiştir. Bu şekilde evlilik devletin gözetimi altına alınmıştır. Yine görüldüğü üzere önceleri mevcut olan çok eşliliğin yerine tek eşle evlilik getirilmiş ve Türk aile yapısı, çağdaş bir yapıya kavuşturulmuştur. Yeni medeni kanunun kabulü ile mirasın sadece erkeklere verileceği şeklinde olan eski düşünce, önemini kaybetmiştir. Kız ve erkek çocuklara, mirasın eşit bir şekilde paylaşılması sağlanmıştır. Şunu da eklemek isteriz ki Osmanlı Devleti'nde boşanma hakkı, sadece erkeklere tanınıyorken kadınlar böyle bir haktan yoksun bırakılmıştı. Yeni kanunla kadınlar da bu hakka sahip olmuştur.

1926 Medeni Kanunu'nda evli kadınlar, herhangi bir işte çalışmak istedikleri zaman erkeğin iznine başvurulurdu. Ancak 2002 yılında yapılan düzenlemeyle bu ibare

değiştirilerek eşler birbirinin iznine bağlı kalmaksızın istediği mesleği icra edebilecekti. Buna ilaveten aile birliği ve huzuru düşünülerek hareket edilmelidir.

Yeni bir toplumsal düzene geçen Osmanlı Devleti, her alanda modernleşmeye çalışırken Müslüman olmayan diğer halk, bu durumdan oldukça etkilenmiştir. Osmanlı Devleti'nde zımmi olarak nitelendirilen yani Müslüman olmayan tebaa, 24 Temmuz 1923 tarihindeki Lozan antlaşmasının, kendilerine tanıdığı haklardan vazgeçerek Türk Medeni Kanunu'na tabi olmak istemişlerdir. Bu istekleri kabul edilerek patrikhane ve konsoloslukların yargı yetkilerine son verilmiştir. Böylelikle bu kanunun halkın ihtiyaçlarına olan uygunluğunu ve ülkede yaşayan yerli, yabancı tüm tebaaya hitap ederek ülkede hukuk birliğinin sağlandığını görüyoruz.

Siyasi ve demokratik alanda kadın-erkek eşitliğinin oluşması TBMM'nin daha sonra kabul ettiği farklı yasalarla gerçekleşmiştir. 1930 yılında Türk kadını belediye seçimlerine, 1933 yılında muhtarlık seçimlerine, 1934 yılında milletvekillerine katılabilme hakkına sahip olmuştur. Bir bakıma Medeni Kanun ile kadınlar için bütün kapılar açılarak muasır medeniyetler seviyesinde olması gereken kadın profili oluşmaya başlamıştır.

Atatürk, Türk toplum hayatında, kadınların ilmen, irfanen ve diğer hususlarda erkeklerden geri kalmış olan Türk kadınına, sahip olması gereken hakları vermiştir.

Türk kadınının hayatındaki bu köklü değişiklikler, hızlı bir şekilde gerçekleşip başarıya ulaşmıştır. Atatürk her zaman ilerici bir topluma ulaşma yolunun öncelikle kadından geçtiğini ifade ederek kadının eğitilmesi gerektiğini savunur.

Günümüze kadar kadına dair yapılmış tüm çabalar, kadınların erkeklerle eşit durumda, sosyal yaşamın her alanında birlikte var olarak; daha çağdaş, ilerici bir Türk Devleti yaratılmaya çalışıldı. Aynı zamanda kadınlarla ilgili yapılan tüm bu gelişmeler insan hakları standardını yükselttiği görülmektedir. Bu konuda idarecilerimiz, kadın hakları konusunda Avrupa'daki gelişmeleri takip ederek önemli gelişmeleri ülkemize kazandırmaya çalışmaktadır.

“Toplumsal cinsiyet eşitliğini” vatandaşları eğitim yoluyla bilinçlendirerek toplum tarafından benimsenmesi sağlanmalıdır. Bununla birlikte kanun ve yasalarla kadına verilen haklar, sadece kağıt üzerinde kalmamalı, kadın bu haklarının bilincinde olup sosyal adalet anlayışına uygun bir şekilde kullanarak toplumsal alanda etkin bir şekilde varlığını korumalıdır.

Türk kadını, kendisine verilen haklar sayesinde, erkeğin maddi ve manevi himayesine ihtiyaç duymadan kendi ayakları üzerinde durabilen, güçlü, kendine güvenen, bilim ve tekniği öğrenerek Türk toplumun ihtiyaçlarına cevap bulabilecek çözüm ve icatlarda bulunan, durağan ve pasiflikten uzak değişim ve gelişime ayak uydurabilmesiyle kendini ispatlamıştır.

KAYNAKÇA

- Acar, S. G. (2009). *Beden Emek Tarih Diyalektik Bir Feminizm İçin* (2. Baskı). İstanbul: Kanat Kitap.
- Afet, İ. A. (1983). *Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti*. Ankara: VIII. Türk Tarih Kongresi. C.III.
- Akgündüz, A. (1989). *Eski Anayasa Hukukumuz ve İslam Anayasası*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Akyılmaz, G. (2000). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Kadının Statüsü*. Konya: Göksu Matbaacılık.
- Aldıkaçtı, O. (1982). *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*. İstanbul: Fakülteler Matbaası, 4. Baskı.
- Altınbaş, Z. (1989). “Anayasalarımızda Kadın Hakları”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, cilt: V, sayı:14, Mart.
- Altındal, A. (2004). *Türkiye’de Kadın*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Armağan, S. (1980). *Bugünkü Anayasa Düzeni*. İstanbul: Yeni Asya Yayınları.
- Atabey, G. ve Hasta, D. (2018). “Siyasal Katılım, Siyasal Yeterlilik ve Toplumsal Cinsiyet”. *Nesne Psikoloji Dergisi*, Cilt 6, Sayı 13.
- Atar, Y. (2013). *Türk Anayasa Hukuku*(8. Baskı). Konya: Mimoza Yayınları.
- Atatürk, (1981). ‘Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri’. CII. Ankara,
- Aygün, M. Y. *Medeni Kanun'un Kabulünün 72'inci Yılında Tarihi Gelişimi Açısından Türk Özel Hukuku Ve Medeni Kanun*. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 1998/3.
- Başpınar, V. (2003). *Türk Medeni Kanunu İle Aile Hukukunda Yapılan Değişiklikler Ve Bu Konuda Bazı Önerilerimiz*. C.52, Sa.3.
- Berkes, N. (1978). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. İstanbul: Doğu-Batı Yayınları.
- Berki, O. F. (1959). *Devletler Hususi Hukuku*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası.
- Bozkurt, İ. (2010). “Velinin Vilayetten Doğan Hak, Görev Ve Yetkileri.” (Yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi.
- Caporal, B. (1982). *Kemalizm ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını(1919-1970)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Cin, H. (1974). *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*. Ankara: A.Ü. Hukuk Fakültesi.

- Dayı, E. (1998). Atatürk'e Göre Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadını. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdürü.
- Doğramacı, E. (1982). Türkiye'de Kadın Hakları. Ankara: Üniversal Kitabevi.
- Doğan, M. (2003). "Türk Medeni Kanunu'nun Evliliğin Genel Hükümleri Bakımından Getirdiği Yenilikler". C.52, Sa.4.
- Donovan, J. (1997). Feminist Teori. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gömeç, S. "Terken Unvanı Hakkında". Türkoloji Dergisi. 17,2(2010) 107-114.
- Enginün, İ. (1982). "Milli Mücadele'de Türk Kadını". Türk Kültürü. Sayı 232. Ağustos.
- Erdoğan, M. vd. (2006). İnsan Hakları. Ankara: Matus Basımevi Reklam ve Yayımcılık.
- Eren, H. vd. (1998). Türkçe Sözlük, Cilt:1. Ankara: Türk Dil Kurumu Basımevi.
- Ergün, M. (1978). II Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri(1908-1918), Ankara Ü. DTCF, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Erkan, V. U. Türk Medeni Kanunu'nda Evlilik Birliği İçerisinde Kadının Ekonomik Ve Sosyal Hakları. 'Uluslararası Kadın Ve Hukuk Sempozyumu'. 2017.
- Evrin, S. (1972). Şahsiyet Alanında Psikososyolojik Bir Kavram Olarak Rol Sorununa Giriş. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.
- Fındıklı, R. ve Çevik, H. H. (2009). Devletin Yapısı Ve Nitelikleri. Ankara: Polis Akademisi Başkanlığı. Ertem Basım Yayım Ltd.Şti.
- Gelgeç, B. A. "Cumhuriyet Dönemi Kadın İmgesi Üzerine Bir Değerlendirme". Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, S44, Güz 2009, s. 627-638.
- Giddens, A. (2012). Sosyoloji. (Çeviren: İsmail Yılmaz). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Gökalp, Z. (1976). Türk Medeniyeti Tarihi. Haz. İ. Aka. K.Y. Koprman, İstanbul.
- Görsel Büyük Kültür Ansiklopedisi, Cilt:5 (1984). İstanbul: Görsel Yayınları.
- Gözler, K. (2000). Türk Anayasa Hukuku Dersleri. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (2013). Anayasa Hukuku. 19. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Gözübüyük, A. S. (2005). Açıklamalı Türk Anayasaları. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Hepşen, Ö. (2010). Tevrat, İncil Ve Kuran-ı Kerimde Kadın Bedeni, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Kandiyoti, D. (1997). Cariyeler Yurttaşlar Bacılar Kimlikler Ve Toplumsal Dönüşümler. (Çeviren: Aksu Bora Vd.). Metis Kadın Araştırmaları. İstanbul.
- Kapani, M. (1981). Kamu Hürriyetleri. Ankara: AÜHF Yayını.

- Kapani, M. (2013). Kamu Hürriyetleri. 7. Baskı. Ankara: Yetkin Yayınları
- Kaplan, L. (1908). Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını(1908-1960). Atatürk Araştırma Merkezi. Ankara.
- Kaypakoğlu, S. (2003). Toplumsal Cinsiyet ve İletişim. İstanbul: Naos Yayınları.
- Kurnaz, Ş. (2011). Yenileşme Sürecinde Türk Kadını. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınevi.
- Kuyaksil, A. (2002). İnsan Hakları Bilgileri. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.
- Kuyaksil, A.(2009). “Türk Anayasalarında Kadın Hakları ve Gelişimi”. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. Cilt:6. S.11, 328-352.
- Kuzu, B. (1995). “Türkiye’de Anayasal Planda ve Uygulamada İnsan Hak ve Hürriyetlerine Genel Bir Bakış”. İnsan Hakları Sempozyumu 10-11 Aralık 1994, İstanbul.
- Küçük, A. (2008). Anayasa Hukuku. Ankara: Orion Kitabevi. Hukuk Rehberi Serisi: 1.
- Mitchell, J.(1984). Psikanaliz Feminizm. Ankara: Yaprak Yayınları.
- Mumcu, A. Ve Küzeci E. (2012). İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri. 6. Bakı. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Mumcu, A. (1992). İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri. Ankara: Savaş Yayınları.
- Nirun, N. (1994). Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile Ve Kültür. Atatürk Kültür, Dtyk Atatürk Kültür Merkezi Yayını Sayı: 73, Ankara.
- Oğuz, A. (2006). “Türk Medeni Hukuku’nun Gelişim Çizgisi Ve Karşılaştırmalı Hukukun Rolü”. C.55 Sa.1
- Orhonlu, C. “Türkiye’de Kadın Haklarının Kazanılması Meselesi” Türk Kültürü, Sayı 72, Ekim, 1968.
- Önder, N. (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”. ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi. Sayı:1. Cilt:1. Temmuz-Eylül 2013. Ankara.
- Parlaktuna, İ. (2010). “Türkiye’de Cinsiyete Dayalı Mesleki Ayrımcılığın Analizi”. Ege Akademik Bakış. Cilt: 10. Sayı: 4.
- Saraç, S. (2013). Toplumsal Cinsiyet ve Yansımaları.(der.) Ankara: Atılım Üniversitesi Yayınları.
- Sarı, S.A.(2004). Ahmet Rıza’nın Sosyolojik Ve Dini Görüşleri(Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi.
- Skott, W. J.(2013). Feminist Tarihin Peşinde. BGST Yayınları.

- Soyal, M. (1986). 100 Soruda Anayasanın Anlamı. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Şimşirgil, A. E. ve Buğra, E. (2008). Ahmet Cevdet Paşa ve Mecelle. İstanbul: KTB Yayınları.
- Tan, M. (1979). Kadın: Ekonomik Yaşamı ve Eğitimi. Ankara: Türkiye İş Bankası.
- Tanör, B. (1996). Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Tarhan, N. (2005). Kadın Psikolojisi. İstanbul: Nesil Yayınları.
- Taş, M. (2014). “Saray Kadınlarının Osmanlı Devlet Yönetiminde Çeşitli İşlevleri” Turkish Studies 9/10. 1297-1310.
- Taşkıran, T. (1973). Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Kadın Hakları. Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı. Cumhuriyetin 50. Yıldönümü Yayınları.
- Tezer, Ş. (1972). Atatürk Hatıra Defteri. Ankara: Kitapyurdu.
- Tunaya, T. Z. (2003). Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1876-1938) Kanun-ı Esas ve Meşrutiyet Dönemi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayını.
- Tunaya, T. Z. (1962). İslamcılık Cereyanı. İstanbul: Baha Matbaası.
- Türk, H. S. (2002). Çağdaş Türkiye İçin Yeni Türk Medeni Kanunu. Ankara: Adalet Bakanlığı Yayınevi.
- Unat, İ. (1966). Türk Vatandaşlık Hukuku. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Uygun, O. (1996). Türkiye’de Demokrasi ve İnsan Hakları. Ankara: Todake Yayını.
- Uygun, O. (2000). “İnsan Hakları Kuramı”. İnsan Hakları. (Editör: Korkut Tankuter) İstanbul: Cogito Yapı Kredi Yayınları.
- Yıldırım, R. (2003). Devlet Yapısı ve Nitelikleri (Anayasa Hukuku Ders Notları). Diyarbakır: Akader Yayınları No:2.
- Yüksel S. R. (2014). “Türk Medeni Kanunu Bakımından Kadın-Erkek Eşitliği”. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi C. XVIII. Sa. 2
- Yüksel S. R. (2019). “Kadın Ve Erkeğin Eşit Haklara Sahip Olması İlkesinin Aile Hukuku Alanında Uygulanması”. TBB Dergisi. Issue 145, p.397-420.
- Wallace, R. A. ve Wolf, A. (2004). Çağdaş Sosyoloji Kuramları. (Çeviren: Leyla Elburuz). İzmir: Punto Yayıncılık.
- Walters, M.(2009). Feminizm. Ankara: Dost Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı	Derya ENGİNYURT
Uyruğu	Türkiye Cumhuriyeti
Doğum Tarihi ve yeri	20.05.1992/ Kahta
E-Posta	derya_deniz_99@hotmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet Yılı
Lise	Kahta Lisesi	2010
Üniversite	İnönü Üniversitesi	2015
Yüksek Lisans		
Doktora		

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
2016-2017	Milli Eğitim Bakanlığı	Sınıf Öğretmenliği

Yabancı Dil	İngilizce